

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

EESTI KOHTUTE IDENTITEET JA IMAGO

Magistritöö

Krista Tamm

Juhendaja: Margit Keller (PhD)
Konsultant: Aet Truu (MA)

Tartu
2009

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
Eesti kohtusüsteem ja senised kommunikatsioonipõhimõtted	5
I TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	8
1.1 Kesksed teoreetilised mõisted	8
1.1.1 Organisatsioon.....	9
1.1.2 Identiteet	9
1.1.3 Missioon, visioon ja põhiväärtused	13
1.1.4 Imago.....	15
1.1.5 Siht- ja sidusrühm.....	17
1.1.6 Usaldus	18
II METOODIKA.....	23
2.1 Magistritöö eesmärk ja uurimisküsimused	23
2.2 Dokumendianalüüsi meetod.....	23
2.3 Avaliku arvamuse uuringute teisese analüüsi meetod.....	25
2.4 Intervjuude läbiviimise ja analüüsi meetod	26
III TULEMUSED.....	30
3.1 Dokumendianalüüsi tulemused	30
3.2. Uuringute teisese analüüsi tulemused	34
3.2.1 Usaldus	34
3.2.2 Kohtupidamise imago	35
3.2.3 Kohtunike imago	36
3.2.4 Informeeritus, teadlikkus	36
3.2.5 Infoallikad.....	37
3.3 Intervjuude tulemused.....	39
3.3.1 Soovitud identiteet	39
3.3.2 “Tegelik” identiteet.....	45
3.3.3 Arvatav väline imago.....	50
3.3.4 Soovitud imago	55
3.3.5 Kohtunike imago	56
3.3.6 Siht- ja sidusrühmad ning kommunikatsioonieesmärgid	59
3.4 Imago ja soovitud imago võrdlus	61
IV JÄRELDUSED	64
V KOMMUNIKATSIOONISTRATEEGIA LÄHTEALUSED.....	66
5.1 Missioon ja väärtused	66
5.2 Olulisimad siht- ja sidusrühmad	67
5.3 Kommunikatsioonieesmärgid	68
5.4 Kommunikatsioonistrateegia väljatöötamise edasised sammud	70
DISKUSSIOON.....	72
KOKKUVÕTE.....	76
SUMMARY	78
KASUTATUD KIRJANDUS	81
Lisa 1: Intervjuude kavad	85
Lisa 2: Intervjuude tulemuste kategoriseerimine ja kodeerimine	88
Lisa 3: Intervjuude täistranskriptsioonid.....	90

SISSEJUHATUS

Kuigi aastatel 2006–2007 on läbi viidud neli avaliku arvamuse uuringut Eesti kohtute usalduse ja õigusteadlikkuse (sh teadlikkus kohtuid puuduvatest teemadest) kohta, on kohtute kommunikatsiooni arendamine alles algusjärgus. Kohtute kommunikatsioonis, näiteks nii läbiviidud kommunikatsiooniüritustel, igapäevakommunikatsioonis erinevate sihtrühmadega kui meediasuhtluses on seni puudunud ühtset tausta ja teadlikku tuge andev strateegia. Kohtud ei ole seni tegelenud oma identiteedi ja soovitud imago sõnastamisega ning puuduvad nendest lähtuvalt sõnastatud kommunikatsioonieesmärgid. Eesti kohtutel on olemas vajadus kommunikatsioonistrateegia järele, sest see aitaks praktilise abidokumendina raamistada kohtute strateegiliste eesmärkide täitmiseks vajalikud kommunikatsioonitegevused, määratleda pikaajalised eesmärgid ja tegevuskava.

Kuigi praeguse kohtute struktuuri järgi on esimese ja teise astme kohtud Justiitsministeeriumi haldusalas ning Riigikohus kolmanda astme kohtuna on eraldiseisev, on kõigi kohtute kommunikatiivsed eesmärgid sõltumatute õigusemõistjatena siiski kahtlemata ühised.

Seetõttu on otstarbekas rajada kõigile Eesti kohtutele universaalsena laienev identiteedi aluseid määratlev kommunikatsioonistrateegia. Strateegia hõlmaks aga vaid kohtute õigusemõistmise poolt, jättes välja praeguse struktuuri järgi maakohtute juurde kuuluvad kinnistus- ja registriosakonnad.

Antud magistritöö eesmärk ongi uurimusega teha eeltöö ja rajada alus suuremale rakenduslikule projektile tulevase Eesti kohtute kommunikatsioonistrateegia elluviimiseks. Magistritöö eesmärk on koostada kohtute kommunikatsioonistrateegia esimene osa. Töoga on kavas strateegiale aluste loomiseks määratleda kohtute identiteet ning analüüsida erinevusi kohtute praeguses ja soovitud imagos. Kohtute sisekeskkonna analüüsis on kesksel kohal organisatsiooni identiteedi käsitus ning organisatsiooni väliskeskkonna analüüsis on kesksel kohal imago käsitus erinevate sihtrühmade silmis.

Magistritöö uurimusliku osa eesmärk ongi analüüsida kohtute praegust identiteeti ja soovitud identiteeti, samuti praegust kohtute imagot ja soovitud imagot. Magistritöö sisaldab lisaks uurimuslikule osale ka kommunikatsioonistrateegiale lähtealuste andmise eesmärgi. Töös annan soovituslikud sõnastused kohtute missioonile, põhiväärtustele, olulisimate siht- ja

sidusrühmade määratlusele ning kommunikatsioonieesmärkidele nendega. Samuti esitan uurimusliku analüüsi tulemusel koondjärelused planeeritava kommunikatsioonistrateegia tegemiseks ja selle ülesandepüstituseks.

Magistritöö koosneb viiest peamisest alaosast: 1) teoreetilised lähtekohad ülevaate andmiseks töös kasutatavatest kesketest teoreetilistest mõistetest ja nende seotusest töö empiirilise osaga; 2) metoodika osa ülevaate andmiseks magistritöö eesmärgist ja uurimisküsimustest, samuti ülevaate andmiseks töös kasutatavate dokumendianalüüsi, avaliku arvamuse uuringute teisese analüüsi ning süvaintervjuude läbiviimise ja analüüsi meetodite kohta; 3) tulemuste osa dokumendianalüüsi, avaliku arvamuse uuringute teisese analüüsi ja läbiviidud intervjuude tulemuste kohta; 4) järeluste osa koondanalüüsina läbiviidud meetodite osas ühiselt; 5) kommunikatsioonistrateegia lähtealuste osa soovituslike missiooni, põhiväärtuste, olulisimate siht- ja sidusrühmade ning kommunikatsioonieesmärkide sõnastamiseks, samuti lühike ülevaade kommunikatsioonistrateegia väljatöötamise edasistest sammudest. Magistritöö sisaldab ka diskussiooni osa, mis keskendub kohtute kommunikatiivsete eripärade juurdlemisele ja planeeritava kommunikatsioonistrateegia rakendumise analüüsile.

Eesti kohtusüsteem ja senised kommunikatsioonipõhimõtted

Eesti kohtud esindavad riigis seadusandliku ja täidesaatva võimu kõrval nn kolmandat võimu, kohtuvõimu. Eesti kohtusüsteem on kolmeastmeline ja koosneb esimese astme kohtutena maakohtutest ja halduskohtutest, teise astme kohtutena ringkonnakohtutest ning kolmanda astme kohtuna Riigikohtust. Maakohtuid on neli: Harju, Tartu, Viru ja Pärnu maakohus. Halduskohtuid on kaks: Tallinna ja Tartu halduskohus. Ringkonnakohtuid on samuti kaks: Tallinna ja Tartu ringkonnakohus. Maa- ja halduskohtute alla liigituvad igas kohtus ka kohtumajad, mis sõltuvalt kohtust asuvad ühes linnas (Harju maakohtu puhul) või terves kohtupiirkonnas (nt Tartu maakohtu kohtumajad asuvad Tartus, Põlvas, Võrus, Viljandis, Valgas, ja Jõgeval). Maa-, haldus- ja ringkonnakohtuid haldavad Justiitsministeerium ja Kohtute Haldamise Nõukoda. Riigikohus haldab ennast iseseisvalt, omades eraldi eelarvet ja haldusstruktuuri.

Kohtute kommunikatsiooni eripäraks on seda erinevates menetlusliikides reguleerivad vastavad seadused: kriminaalmenetluses kriminaalmenetluse seadustik, tsiviilmenetluses tsiviilkohtumenetluse seadustik, haldusmenetluses halduskohtumenetluse seadustik ning väärteomenetluses väärteomenetluse seadustik. Kohtud peavad oma igapäevatöös ja selles sisalduvas kommunikatsioonis lähtuma neist seadustest ja nendes sisalduvaid reegleid väga täpselt järgima. Näiteks reguleerivad need seadused seda, kuidas toimub isikute kohtusse kutsumine, kohtumenetlus, kohtuistung, kohtulik uurimine, millistele nõuetele peab vastama kohtuotsus jne. Sellest aspektist on kohtute kommunikatsioon rangelt reglementeeritud. Teisalt on ka rangelt reglementeeritud kohtute kommunikatsioonis palju võimalusi muuta seda sujuvamaks, eesmärgipärasemaks ja sihtrühmadesõbralikumaks.

Kuigi kohtutel puuduvad eraldi läbiviidud uuringud spetsiifiliste kohtute sihtrühmade seas, on siiski olemas esimene katse saada protsessiosalistelt tagasisidet. Nimelt korraldas Harju maakohus 2006. aasta septembris konverentsi “Õigusemõistmise nägu”, mille raames küsis prokuröridelt ning advokaatidelt ja juristidelt anonüümselt järgmised küsimused: 1. Kust algab õigusemõistmine ja mis kujundab suhtumise kohtusse? 2. Nimetage erinevaid kohtuniku käitumisviise, mida olete oma praktikas kohanud, mis Teie silmis kohtuniku autoriteeti õõnestasid või tõstsid? Kas on esinenud kohtuniku poolt võimuga liialdamist? 3. Mis võiks või peaks kohtusüsteemis muutuma? Kirja pandud vastused näitavad, et

kohtuprotsessides professionaalsete juristidena osalejate arvamuse järgi ei kujunda suhtumist kohtusse mitte niivõrd kohtuotsus, vaid määrava osa õigusemõistmise näost kujundabki see, kuidas kohus (kohtu töötajad, kohtunikud) menetlusosalistega tema suhtes menetlustoimingute kaudu suhtleb ning milline mulje jääb kohtust kohtuistungil. Vastused näitasid, et menetlusosalise mulje õigusemõistmisest ja kohtusüsteemist ei kujune mitte ainult läbi kohtuistungite ja kohtulahendi, vaid tegelikult algab mulje kujunemine oluliselt varem (konverentsi “Milline on õigusemõistmise nägu” materjalid). Seega ka rangelt reglementeeritud kommunikatsioonis on kohtute puhul oluline sihtrühmadesõbralik suhtlus ja läbi igapäevatöö oluliste kohtu põhiväärtuste kommunikeerimine. Kuigi juba praegu võib siin tuua kindlasti palju positiivseid näiteid, peaks kohtute kommunikatsioon erinevate sihtrühmadega olema praegusest eesmärgipärasem ja tuginema ühtsetele strateegilistele alustele. Kuigi on näiteks olemas nii abimaterjale kohtusse pöördujatele (nii veebipõhised kui ka trükised kohtumajades jagamiseks) kui ka korraldatakse üritusi erinevatele sihtrühmadele, puuduvad selged ning organisatsioonisiselt teadvustatud ühtsed kommunikatsioonipõhimõtted ja -eesmärgid.

Kommunikatsiooniürituste korraldamisel on kohtute seas esirinnas Riigikohus, kellel on osade ürituste-ettevõtmiste korraldamisel välja kujunenud teatud regulaarsus. Näiteks korraldab Riigikohus igal aastal õpilaste kaasuskonkurssse, kindlaskujunenud regulaarsusega viimastel aastatel ka avaliku arvamuse uuringuid. Samuti hõlmavad endas alati kommunikatsioonitegevusi Riigikohtu juhtimisel igal aastal korraldatavad kohtunike täiskogu, kohtunike foorum, Riigikohtu aastapäev ja tsiviilõiguspäeva tähistamine. Samuti on kohtutes peetud avatud uste päevi ning kohtumaju külastavad ka nende väliselt väga erinevate gruppide ekskursioonid (lasteaiälapsed, kooliõpilased, tudengid, välismaised õigusasutused, muud huvilised). Õigusteadust õppivad tudengid ja kooliõpilased alates põhikooli viimastest klassidest kuni gümnaasiumi lõpuni käivad kuulamas ka kohtuistungeid. Eesti kohtutel on praeguseks olemas ka oma ühine tunnusgraafika.

Eraldi meediasuhtlusega tegelemiseks loodi kohtutest esimesena pressiesindaja ametikohad Riigikohtus (1998. aastal) ja Tallinna linnakohtus (praegune Harju maakohus, 2002. aastal). Hiljem lisandus pressiesindaja ametikoht ka teistele kohtutele, kuid praegu on selle tööfunktsiooniga täiesti katmata kaks kohut: Tallinna ringkonnakohus ja Tallinna halduskohus. 2006. aastal koostasid kohtute pressiesindajad esimese kohtute

kommunikatsiooni reguleeriva juhise ehk Kohtute Haldamise Nõukoja soovitusel kohtute meediasuhtluseks, mis määratlevad kohtute meediasuhtluse üldised eesmärgid, põhimõtted, ajakirjandusega suhtlevad kohtutöötajad, kohtutöötajate õigused meediaga suhtlemisel, kohtutöötajate kohustused meediaga suhtlemisel ning kommunikatsiooni kohtueelse ja kohtumenetluse ajal. Positiivset märkimist väärrib, et Eesti Kohtunike Ühing on viimastel aastatel korraldanud iga-aastaseid ühisseminare ajakirjanikele, kohtunikele, prokuröridele ning kohtute ja prokuratuuri kommunikatsioonitöötajatele. Kohtute meediasuhtlus on aja jooksul küll arenenud, kuid seda ei saa kindlasti pidada veel piisavalt tõhusaks ja läbimõelduks. Kohtute meediasuhtluses puudub kohati piisav proaktiivsus, samuti strateegiliselt määratletud konkreetsemad eesmärgid ja prioriteedid.

I TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1 Keskse teoreetilised mõisted

Keskse teoreetilised mõisted hõlmavad antud magistritöös vaid neid mõisteid, mis leiavad käsitlemist töö empiirilises osas ning on vajalikud kommunikatsioonistrateegia ülesehitusel. Lähtuvalt magistritöö teemast ja uurimisküsimustest on keskse teoreetilised mõisted **identiteet** ja **imago**, kuna töö eesmärk on kommunikatsioonistrateegia lähtepunktide sõnastamiseks analüüsida Eesti kohtute praegust identiteeti ja soovitud identiteeti ning praegust ja soovitud imagot. Töö teoreetiliste mõistete alla liigitub ka **organisatsioon**. Sellena käsitletakse kogu Eesti kohtusüsteemi, mis koosneb omakorda erinevatest kohtutest. Identiteedi alaliikidena on omakorda keskse kasutatavad mõisted “**tegelik**” **identiteet** (*factual identity*) ja **soovitud identiteet** (*desired identity*) (Vos & Schoemaker 1999). Soovitud identiteedi osadena lisanduvad omakorda mõisted **missioon**, **visioon** ja **põhiväärtused**. Missiooni täitmise seisukohalt on oluline **sihtrühma** mõiste, kuna kohtud täidavad oma missiooni ja eesmärgi lähtuvalt sihtrühmade vajadustest ja huvidest. Teise keske mõiste, imago alaliikidena on magistritöö kontekstis olulised **arvatav väline imago** (*construed external image*) ja **soovitud imago** (*desired future image*) (Gioia et al 2004). Nii identiteedi kui imago puhul võib kohtute kontekstis olulisena välja tuua ka **usalduse** mõiste. Miks on usaldus oluline? Kohus on ühiskonnas institutsioon, mis omab ainsana seaduslikku õigust kohut mõista. Kohtuvõim sümboliseerib ühiskonnas korda ja organiseeritust. Kohus rahuldab ühiskonna liikmete jaoks sotsiaalset vajadust, mille eesmärk on õiguste ja vabaduste kaitsmine (Kaugia 2000:29). Et ühiskonna liikmed aga näeksid kohtuid oma õiguste ja vabaduste kaitsjana ning neid teeniva institutsioonina, peavad nad kohtuid usaldama. Ilma usalduseta ei täida kohus ühiskonna liikmete silmis oma funktsiooni. Poola sotsioloogi Piotr Sztompka usaldusteooria järgi suurendab usaldus legitiimsust (Sztompka 1999). Usaldus avaldub kohtute puhul nii usalduses kohtunike sotsiaalse rolli vastu kui usalduses institutsiooni ja organisatsiooni vastu. Ka Sztompka toob sotsiaalse rolli usalduse olulise näitena kohtuniku ning institutsiooni ja organisatsiooni usalduse näitena kohtu (Sztompka 1999: 42–44).

1.1.1 Organisatsioon

Kohtud liigituvad organisatsioonina avalike organisatsioonide mõiste alla.

Avalikud organisatsioonid on asutused, mis on loodud riigi ja valitsuse erinevate eesmärkide ja ülesannete täitmiseks (Valk 2003:15). Kohtutele on riigis ainsana antud ülesanne mõista õigust, mis tähendab kohtutele vastutust täita ainsana seda funktsiooni täitva avaliku organisatsioonina kõiki talle kehtestatud kohustusi ja ühiskondlikke ootusi. Avalikkuse mõiste tähendab organisatsiooni puhul nii seotust inimestega, kogukonnaga, ühiskonnaga kui ka seda, et inimestele antakse üldist teavet tehtud otsuste ja vastuvõetud dokumentide kohta ja ollakse valmis kaitsma nende huvisid (Valk 2003:15). Avalikud organisatsioonid on vähem turu poole suunatud kui eraettevõtted ja on vähem huvitatud efektiivsusest. Kuid nad on seotud suuremate seaduslike piirangute ja poliitiliste mõjudega erinevate gruppide poolt. Avalike organisatsioonide puhul on suurem avalik kontroll ja nendelt oodatakse, et nad oleksid vastutusvõimelised, aruandekohustuslikud ja õiglasel (Valk 2003:16).

Kohtuvõimu eripära organisatsioonina seisneb võimude lahususe ja tasakaalustatuse rakendamisel selles, et erinevalt seadusandlikust ja täidesaatvast võimust on kohtuvõim eraldatud teistest võimudest ja nende mõjusfäärist. Kohtuvõimu separatsiooni peetakse õigusemõistmise sõltumatuse olulisemaks tagatiseks. Teisalt on kohtute tegevus mõjutatud poliitilistest seadusandlikust ja täidesaatvast võimust läbi järgitava seadusandluse ning kohtute haldamise. Avaliku sektori organisatsioonina on kohus ka ametiasutus, mille tegevus ja liikmed on avalikkuse tähelepanu keskpunktis. Kodanikel on kohtute kui ametiasutuste suhtes kõrgendatud ootused, nad eeldavad, et ametnikud tegutsevad ausalt, õiglaselt, vastutulelikult ja et ametnikud annavad oma tegudest avalikkuse ees aru (Roots 2005: 27).

1.1.2 Identiteet

Magistritöö üks eesmärk on analüüsida kohtute identiteeti, et lähendada sellele ka imago kohtute tegevuse lõppeesmärgi nimel. Kohtute tegevuse eesmärk on õigusemõistjana läbi seaduslike ja kvaliteetsete otsuste luua ja kaitsta õigust kooskõlas ühiskonna eetiliste ja kultuuriliste tõekspidamistega. Kohtute kommunikatsiooni ülesanne kohtute nii kõrge ülesande toetamisel ei ole pelgalt imago kujundamine, vaid positiivse imago ja eelkõige usalduse tagamine on kohtute kommunikatsioonis vahendid kohtute tegevuse laiema eesmärgi toetamiseks.

Nõustun Rumina Dhalla seisukohaga, et organisatsiooni identiteeti võib pidada võtmeks organisatsiooni strateegilisele tegevusele, sest tugeva identiteediga organisatsioonil on tagatud suurimad võimalused organisatsiooni strateegiliste eesmärkide edukaks saavutamiseks (Dhalla 2007: 257). Stuart Alberti ja David A. Whetteni sõnastatult annab organisatsiooni identiteedi lausung vastuse küsimusele: “Kes me oleme?” ning vastus väljendab organisatsiooni jaoks iseloomulikku, kesket ja ajaliselt kehtvat (Albert & Whetten 1985 Chreim 2002:75 kaudu). Identiteet võib anda inimestele selge tähenduse, mida nende organisatsioon esindab ja kuhu see kavatseb minna. Organisatsioonide identiteedi käsitlused on peamiselt keskendunud organisatsiooni liikmete ettekujutusele oma organisatsioonist. Enamik uurijatest näevad identiteeti kui midagi, mis on tajutav organisatsiooni liikmete poolt (Rekom 2002:91). Ka Mary Jo Hatch, Majken Schultz ja Mogens Holten Larsen ütlevad, et organisatsiooni identiteet viitab sellele, kuidas organisatsiooni liikmed tajuvad ja mõistavad „kes me oleme“ ja/või „mille eest me seisame“ kui organisatsioon (Hatch et al 2000: 15). Kohtute kui riigi loodud institutsiooni puhul ei saa identiteedi käsitluses kuidagi alahinnata kohtute tegevust sätestavate seaduste ja teiste regulatsioonide osatähtsust. Võib öelda, et neil sätestavatel regulatsioonidel on täita keskne roll põhialuse andmises kohtute ideaalidentiteedile. Näiteks Eesti Vabariigi põhiseadusega sätestatud kohtute sõltumatus ja erapooletus on kohtute identiteeti iseloomustavad keskseimad väärtused. Võib eeldada ka seda, et kohtute puhul omab regulatsioonides sätestatud identiteet olulist rolli organisatsiooni liikmete ettekujutuses oma organisatsioonist, segunedes läbi isikliku tunnetuse tajutavate omadustega.

Kuna organisatsioonil on palju liikmeid, ei saa identiteeti siiski käsitleda lõpuni ühtselt sõnastatava ja kindlalt väidetava identiteedina. Hatch, Schultz ja Larsen tõdevad, et organisatsiooni identiteet koosneb paljudest viisidest, mida organisatsiooni liikmed läbi organisatsiooni tajuvad, tunnevad ja mõtlevad endast kui organisatsioonist. Organisatsiooni identiteet tugineb seisukohale „kes me oleme“ või lugudele, mis näitavad organisatsiooni (Hatch et al 2000: 17). Samuti räägivad Marieta Vos ja Henny Schoemaker identiteedi struktuuridest, mis sisaldavad suhteid organisatsiooni kui terviku, selle üksuste (nt osakonnad) ja selle toodete või teenuste vahel (Vos & Schoemaker 1999:39). Organisatsiooni identiteet võib olla monoliitne ning sel juhul on iga toote või teenuse puhul tagatud seotus organisatsiooni kui terviku identiteediga. Samas võivad organisatsiooni puhul esineda ka teised identiteediliigid, kus organisatsiooni puhul tulevad esile ka või ainult selle

väiksemate üksuste identiteedid (Vos & Schoemaker 1999:40). Leian, et ka kohtute puhul on võimatu sõnastada ühtset identiteeti, mis laieneks samaväärselt kogu organisatsioonile ja selle liikmetele. Kohus organisatsioonina koosneb erinevatest kohtutest ehk suure organisatsiooni alla kuuluvatest üksustest ning eri kohtud omakorda väiksematest üksustest (nt kohtumajad, kohtunikud, kantselei, kohtuametnikud jne). Nii paljude liikmete ja allüksustega organisatsiooni puhul on väiksemaid identiteete kindlasti mitmeid, kuid oluline on siiski organisatsiooni jaoks kõige keskmaste missiooniliste põhiväärtuste seotus kõigi organisatsiooni liikmete identiteetitunnetusega oma organisatsiooni suhtes.

Kui varasemas akadeemilises kirjanduses on organisatsiooni identiteet valdavalt hinnatud olema püsiv ja stabiilne (Albert & Whetten 1985) ning muutuv vaid läbi pika ajaperioodi, siis hilisemad teooriad ja uurimused leiavad, et organisatsiooni identiteet on paindlik ning võib muutuda ja tugevneda (Gioia ja Thomas, 1996; Ravasi ja Schultz, 2006; Corely ja Gioia, 2004) (Dhalla 2007: 245). Seega ei ole identiteet oma olemuselt muutumatu, vaid muutuv. Näiteks võib ühes ajahetkes olemasolev identiteet erineda soovitud identiteedist, milleni jõutakse mingil teisel ajahetkel. Ka Dennis A. Gioia, Majken Schultz ja Kevin G. Corely toovad esile, et identiteedis väljendatud väärtuste tõlgendus ei ole tingimata püsiv või stabiilne. Missioon või kesksed väärtused jäävad samaks, kuid representatsioonid ja tõlgendused tegevusse võtavad aja jooksul erinevaid vorme (Gioia et al 2004:352). Samuti ei ole identiteet ühetahuline, vaid koosneb samaaegselt erinevatest identiteetidest. Nõustun Gioia jt vaatenurgaga, et identiteedi jaoks kesksed väärtused elavad kohtute puhul küll üle aja, kuid identiteet võib aja jooksul tugevneda ja teatud osas ka muutuda, näiteks muutuda avatumaks ja innovatiivsemaks.

Hatch, Schultz ja Larsen toovad esile, et identiteet on moodustunud nii sisemistest kui välimistest positsioonidest. See, kes organisatsioon on, ei saa olla täiesti eraldatud teiste ettekujutustest organisatsiooni kohta ja organisatsiooni liikmete ettekujutustest teiste kohta (Hatch et al 2000: 17). Kogetud identiteet (*experienced identity*) väljendab Bertrand Moingeoni ja Guillaume Soeneni järgi organisatsiooni liikmete rohkem või vähem teadlikku kogemust oma organisatsiooni suhtes ning see avaldub kollektiivsel kujul (Moingeon & Soenen 2002:19). Omistatud identiteet (*attributed identity*) aga viitab tunnustele, mis on omistatud organisatsioonile läbi selle paljude sihtrühmade (Moingeon & Soenen 2002:17). Hatch, Schultz ja Larsen räägivad nende kahe identiteedi koosmõjust välise ja seesmise

(*external/internal*) dimensioonis. Väliste sihtrühmade silmis kujunenud organisatsiooni imago koosmõjus organisatsiooni liikmete väitega enda kohta kujuneb organisatsiooni identiteet nii seesmistele kui välistele positsioonidele tuginedes. Paljususe ja ainulaadsuse (*multiplicity/singularity*) dimensioonis on oluline, et erinevate vastuvõtjate tõttu on organisatsioonil palju imagoid, kuid koosmõjus identiteediga viitavad paljud identiteedi imagod samale organisatsioonile. Kontekstuaalse ja tekstilise (*contextual/textual*) dimensioonis on oluline, et kultuuri tähendusttekitava sümboolse fooni ja organisatsiooni loo koosmõjus on identiteet tekst, mida loetakse suhtes kultuurilise kontekstiga (Hatch et al 2000: 17). Nõustun Hatchi, Schultzi ja Larseniga ning leian, ka kohtute identiteet kujuneb sisemiste ja väliste positsioonide koosmõjus, näiteks ühiskondlike ootuste ja kohtutele omistatavate eelduslike väärtuste koosmõjus kohtute endi seesmise vastutustundega vastata neile ootustele ja väärtustele. Samuti võib väliste sihtrühmade silmis kujunev imago kohtutest identiteeti mõjutada näiteks sellega, kui avalikkus hindab riigi võimekust õigusemõistmise kaudu ühiskonnas õigusrahu saavutada ebapiisavaks.

Antud magistritöös valisin identiteedi keskseteks mõisteteks **“tegeliku” identiteedi** (*factual identity*) ja **soovitud identiteedi** (*desired identity*) (Vos & Schoemaker 1999). Need mõisted olen valinud lähtuvalt nende sobivusest töö eesmärgiga uurida, kas ja millised erinevused kohtute puhul erinevad praeguses ja n-ö ideaalidentiteedis ning analüüsida võimalike lahknevuste põhjusi. Vos ja Schoemaker kasutavad “tegeliku” identiteedi (*factual identity*) mõistet võrrelduna seda soovitud identiteediga. Nad tõdevad, et “tegelik” identiteet jääb sageli maha identiteedist, mille poole juhtkond ja töötajad püüdleavad. Organisatsioon ei arenda seda täiel potentsiaalil ja tegevus on ebapiisav. Muutuste protsessid nõuavad organisatsioonilt intensiivset kommunikatiivset toetust. Kui identiteet on parandatud, saab seda märgata kommunikatsioonis väliste sihtrühmadega (Vos & Schoemaker 1999:58). Ka Rhonda Reger, Loren Gustafson, Samuel Demarie ja John Mullane toovad esile erinevuse praeguses (*current*) ja ideaalses (*ideal*) identiteedis. Kui praegune organisatsiooni identiteet viitab olemasolevale organisatsiooni iseloomule, siis ideaalne organisatsiooni identiteet hõlmab tulevikule orienteeritud uskumusi soovitust (Reger et al 1994:574). “Tegeliku” identiteedi mõiste puhul kasutan antud töös jutumärke tegelikkuse tinglikkuse tõttu, kuna identiteet oma olemuselt on representatsioon, tähendusloome ja taju ehk mitte lõpliku kindlusega väidetav tegelikkus. Antud töös väljendab “tegelik” identiteet mõistena seda,

millisena organisatsiooni liikmed magistritöös läbiviidavates intervjuudes enda poolt tajutavat kohtute identiteeti kirjeldavad.

Kokkuvõtvalt võib “tegeliku” identiteedina defineerida väärtushinnanguid ja tajutud omadusi, mida organisatsioon selle liikmete kaudu enda kohta praeguses ajahetkes väidab. Kuigi “tegelik” identiteet sisaldab endas väärtushinnanguid ja omadusi, mis sisalduvad organisatsiooni identiteedis läbi aja, ei pruugi praegune “tegelik” identiteet olla muutumatu, samuti võib see sisaldada omadusi või väärtushinnanguid, mida organisatsioon tahaks muuta. Sellest aspektist ongi oluline soovitud identiteedi mõiste. Soovitud identiteet on organisatsiooni jaoks ideaalne ja visioonilähedane identiteet ning väljendab seda, kelleks organisatsioon tahab saada.

Kommunikatsiooni kasutatakse nii imago lähendamiseks identiteedile kui ka “tegeliku” identiteedi lähendamiseks soovitud identiteedile. Imago lähendamine identiteedile aitab avalikkusel saada õiget pilti sellest, mida organisatsioon esindab. “Tegeliku” identiteedi lähendamisel soovitud identiteedile kasutatakse sisekommunikatsiooni, et toetada organisatsioonis toimuvaid muutuste protsesse. Töö imago parandamise nimel käib enamasti koos tööga identiteedi parandamise nimel (Vos & Schoemaker 1999:53). Näiteks kohtute muutmisel kodanikusõbralikumaks on vajalik kommunikatiivne töö nii organisatsioonisiseste kui ka selle väliste sihtrühmadega .

1.1.3 Missioon, visioon ja põhiväärtused

Missioon, visioon ja põhiväärtused on olulised mõisted soovitud identiteedi osadena. Kuna antud magistritöö üks eesmärk on sõnastada Eesti kohtute missioon ja põhiväärtused, on vajalik nende mõistete põhisisu lahtiseletamine.

Missioon ja visioon

Missioon vastab küsimustele, miks organisatsioon eksisteerib, milles on ta vajalik, mis on tema eksistentsi õigustuseks (Vadi 2001: 259). Missioon vastab organisatsiooni eesmärgile, väljendab organisatsiooni otstarvet ja väljendab selle funktsioone ning seda, miks neid funktsioone täidetakse (Past 2008: 288). Ole Ingstrupi järgi defineerib missiooni lausung organisatsiooni lõpliku eesmärgi ja kõige olulisemad strateegiad, mida rakendatakse lõpliku

eesmärgi saavutamiseks (Ingstrup 1990, Ferguson 1999:4 kaudu). James Collins ja Jerry Porras järgi peab missioon olema saavutatav ning sel on ka tinglik lõpujoon, milleni jõudes on jõutud missiooniga püstitatud eesmärgini (Collins & Porras 1994 Dowling 2002:69–70 kaudu). Kuigi kohtute eesmärk ja tinglik missioon on suures osas sätestatud nende tegevust reguleerivate seadustega, puudub nende pinnalt sõnastatud kokkuvõttev ja teadvustatud missiooni lausung. Magistritöös leian ja sõnastan lisaks seadustest tulenevatele missioonilistele ülesannetele ka missiooni selle osa, mida peavad oluliseks organisatsiooni liikmed.

Visioon on aga orienteeritud tulevikule ning peegeldab organisatsiooni jaoks ideaali ja väärtusi, mille poole organisatsioon peaks pürgima (Dowling 2002:69). Visioon loob harmoonilise silla selle vahele, mida hindavad nii organisatsiooni liikmed kui ka selle sihtrühmad (Past 2008:279). Kohtute puhul võib visiooni algallikateks pidada nii olemasolevates regulatsioonides sätestatud strateegilisi eesmärke kui ka organisatsiooni liikmete arvamust, milliste väärtuste ja tulemuste poole peaksid kohtud pürgima.

Põhiväärtused

Väärtused annavad organisatsioonikultuurile tema peamise sisu, olles organisatsioonikultuuri oluliseks elemendiks. Nii nagu üksikisiku tasandil, annavad ka organisatsiooni väärtused ettekujutuse sellest, mis on hea ja mis halb, mis on õige ja mis vale. Need aitavad teha valikuid. Iga organisatsiooni väärtushinnangud avalduvad otseselt või kaudselt missioonis, eesmärkide püstitamises, tähtsate otsuste vastuvõtmises ja käitumismallides (Vadi 2001:35).

Milton Rokeach käsitleb väärtusi suhteliselt iseseisvate fenomenidena, ühendamata neid ühtseks süsteemiks. Selle teooria kohaselt on väärtused kui erineva tähtsusega ihaldatavad eesmärgid, mis toimivad inimese elus juhtprintsipidena. Rokeach jagab väärtused (1) terminaalseteks väärtusteks, s.o väärtused iseeneses, ettekujutus soovitatavast lõpptulemusest ja (2) instrumentaalseteks väärtusteks, s.o vahendid soovitava lõppseisundi saavutamiseks. Instrumentaalsed väärtused on hinnatud n-ö vahendväärtustena, sellega, mida nende kaudu võib saavutada. Terminaalsete väärtuste poole püüeldakse aga nende eneste pärast (Rokeach 1989, Heinla 2001:90 kaudu). Kohtute kui avaliku põhiseadusliku institutsiooni puhul võib käsitleda instrumentaalsete väärtustena positiivset imagot kirjeldavaid omadusi ja sealhulgas eelkõige usaldusväarsust sihtrühmade silmis. Terminaalsete väärtustena võib käsitleda aga

väärtusi, mille abil saavutatakse kohtute põhitegevuse lõppeesmärk ehk sõltumatu ja õiglase õigusemõistmisega ühiskonnas õigusrahu tagamine.

Shalom Schwartz on toonud välja väärtuste neli omadust: 1) väärtused on uskumused või veendumused; 2) väärtused on seotud inimeste erineva käitumisega või soovitud lõpptulemusega; 3) väärtused juhivad käitumisviise, inimeste ja sündmuste valikuid ja nende hindamise viise; 4) väärtused on järjestatavad oma suhtelise olulisuse alusel (Schwartz 1996, Heinla 2001: 92 kaudu). Kohtute puhul võib esile tuua, et nende jaoks kõige olulisemad väärtused ning esmalt käitumisviise juhtivad väärtused tulenevad kohtute tegevust reguleerivatest seadustest. Selliste oluliste seadustest tulenevate väärtustena võib nimetada näiteks Eesti Vabariigi põhiseadusest ja kohtute seadusest tulenevat kohtute sõltumatust ning kohtute seadusest tulenevat erapooletust ja kohtunike laitmatu käitumise ja kohtute mainet kahjustavatest tegudest hoidumise kohustust. Lisaks on kesksete väärtuste määratlemisel olulised kehtestatud eetikanõuded ning ka organisatsiooni liikmete endi hinnatavad väärtused.

1.1.4 Imago

Identiteedi kõrval on teine keskne magistritöö mõiste imago. Nagu juba eelpool on viidatud, ei ole positiivse imago saavutamine kohtute tegevuse kontekstis lõppeesmärk. Seda saab käsitleda kommunikatiivse eesmärgina kohtute tegevuse lõppeesmärgi nimel.

Kommunikatsioonistrateegia aluste väljatöötamise kontekstis on oluline käsitleda imagot just võrreldes erinevusi ja uurides erinevuste tagamaid praeguses imagos ja soovitud imagos. Erinevuste analüüsi pinnalt omakorda saab määratleda kommunikatsioonieesmärgid ja strateegilised vahendid, mis aitaksid jõuda soovitud imagoni ehk kommunikatsioonistrateegia ühe põhieesmärgini. Soovitud imago omakorda hõlbustab kohtute ja nende sihtrühmade vahelist kommunikatsiooni kohtu tegevuse põhieesmärkide ehk põhiseaduse ja teiste kohtute tegevust reguleerivate seadustega sätestatud eesmärkide täitmisel.

Kohtute puhul võib esile tuua, et aja jooksul on imago kujundamine astunud suure sammu edasi, meediasuhted organisatsioonis on viimastel aastatel vähemalt osaliselt muutunud reaktiivsetest proaktiivseteks. Teisalt ei ole seni tegeletud kohtute identiteedi olemuse uurimisega ega sõnastamisega, samuti pole analüüsitud, millise imago poole kohtud tegelikult püüelda soovivad. On sõnastatud vaid meediasuhtluse eesmärgid, sidumata neid aga

teadlikult identiteedi ja soovitud imagoga. Seega on oluline analüütiline samm imago arendamises veel astumata.

Aune Past kirjeldab imagot sihtgruppides organisatsioonist kujunenud meelepildina, mille kujunemist mõjutavad organisatsiooni käitumine ja sümbolkommunikatsioon, sihtgrupi domineerivad skeemid ja vastuvõtukeskkond. Imago on teadmine, mille järgi sihtgrupid suhtuvad organisatsiooni ja mille põhjal nad eristavad organisatsiooni teistest (Past 2007:14). Tekkeprotsessist lähtuvalt defineerib Past imago järgnevalt: Imago on tähenduste väli organisatsiooni ja tema sihtgruppide vahel. Seda välja mõjutavad organisatsiooni identiteet, sõnumid ja käitumine ning sihtgruppide identiteet, huvid, hoiakud, skeemid. Selles väljas toimub vastastikkune mõjutamine imago formeerumisprotsessis (Past 2007:31). Identiteet ja imago ongi enamasti pisut nihkes, kuna imago ei ole foto, vaid kujutluspilt, mille teket mõjutab ka sihtgruppide enda identiteet (Past 2007:24). Charles J. Fombruni järgi kirjeldab imago seda, kuidas organisatsiooni tegelikult väljastpoolt tajutakse. Võib nõustuda Fombruniga, et organisatsioonil võib olla rohkem kui üks imago ja selle mitu imagot ei pruugi olla omavahel kooskõlas. Imagod võivad olla ja võivad mitte olla vastavuses organisatsiooni enesekirjeldusega ja selle olulisemate omadustega (Fombrun 1996: 277).

Antud magistritöö kontekstis on olulised nii kohtute praegune imago kui soovitud imago. Kuna aga eri sihtrühmade silmis kujunevad imagod on vaadeldavad nii väljastpoolt organisatsiooni kui ka organisatsioonisiselt, pean oluliseks neid kahte vaatenurka eristada. Viimases kontekstis kasutan Dennis A. Gioia, Majken Schultz ja Kevin G. Corley siia sobituvat mõistet **arvatav väline imago** (*construed external image*), mis tähendab organisatsiooni liikmete ettekujutust sellest, kuidas välised sihtrühmad organisatsiooni tajuvad (Gioia et al 2004:355). Antud magistritöös vaatlengi praegust imagot kahes kontekstis: (1) kohtute imago avalikkuse silmis ja (2) arvatav väline imago ehk organisatsiooni liikmete ettekujutus sellest, kuidas erinevad välised sihtrühmad organisatsiooni tajuvad.

Milline on aga organisatsiooni **soovitud imago**, milline imago peaks ideaalis olema tulevikus kõigi sihtrühmade seas levinud, seda saavadki sõnastada vaid organisatsiooni liikmed ise, suhestades seda ka oma "tegeliku" identiteedi ja soovitud identiteediga. Selles kontekstis kasutan Gioia, Schultzi ja Corley'i terminit `soovitud tulevikuimago` (*desired future image*)

ehk ettekujutust, mida organisatsioon sooviks nii välistelt kui seestmistelt sihtrühmadelt tulevikus (Gioia et al 2004:355).

Kohtute imago määratlemisel lähtun magistritöös varasemate avaliku arvamuse uuringute analüüsist. Arvatava välise imago ja soovitud imago määratlemisel lähtun organisatsiooni liikmetega läbiviidud intervjuude tulemustest.

1.1.5 Siht- ja sidusrühm

Kohus täidab oma missiooni ja põhieesmärgi lähtuvalt sihtrühmade vajadustest. Kui riik on loonud kohtud täitma õigusemõistmise funktsiooni, siis selle funktsiooni täitmisel on omad sihtrühmad. Antud töö üks eesmärk on ka lähtuvalt sihtrühma põhidefinitsioonist ja kohtute missioonist kaardistada Eesti kohtute jaoks olulisimad siht- ja sidusrühmad nii intervjuude kui avaliku arvamuse uuringute põhjal.

Mikko Lagerspetz mõistab sihtrühma all inimesi, kes ei pruugi olla organisatsiooni liikmed, kuid kelle huvides see tegutseb. Nendest võivad saada organisatsiooni liikmed, toetajad ja/või vabatahtlikud, ja nende olemasoluga saab organisatsioon õigustada oma tegevuse vajalikkust (Lagerspetz 2006:16).

Kitsamas tähenduses on defineeritud sidusrühma teooria. R.Edward Freemani sõnastatud klassikaline definitsioon ütleb, et sidusrühm on grupp või individ, kes võib mõjutada või on mõjutatud läbi organisatsiooni eesmärkide saavutuste (Freeman 1984, Friedman, et al 2006:4 kaudu). Kevin Gibson defineerib sidusrühma grupi või individina, kellel on organisatsiooniga vastastikku sõltuvad suhted, kes saavad mõjutada või on ise mõjutatud organisatsiooni tegevustest, otsustest ja poliitikatest eesmärkide saavutamisel (Gibson 2000, Friedman, et al 2006:7 kaudu).

Kohtute siht- ja sidusrühmade eristusel lähtun sellest, et võrrelduna sihtrühmaga on sidusrühm kohtute tegevuse suhtes aktiivsem individ või grupp, on kohtute tegevusega rohkem seotud ning püüab selle tegevusi enda huvides rohkem mõjutada. Kui näiteks laiem avalikkuse ja meedia võib liigitada sihtrühmaks, siis menetlusosalised ja koostööpartnerid igapäevatoos on käsitletavad sidusrühmana.

Siht- ja sidusrühmade puhul saab lähtuda lisaks põhidefinitsioonile ka nende üldisemast liigitusest. Stuart V. Price jagab sihtrühmad aktiivseteks ja passiivseteks. Passiivsed sihtrühmad küll suhtlevad organisatsiooniga rutiinsel tasandil, kuid ei osale selle tegevuses. (Price 1997). Kohtute puhul võib passiivseks sihtrühmaks liigitada näiteks laiemal avalikkusel selle osa, kes ei puutu kunagi kohtuga otseselt kokku, kuid saab mingit teavet kohtu ja selle tegevuse kohta muudest kanalitest, nt meediast või tuttavate kaudu. Neil kujuneb siiski ka selle juhuslikult saadud teabe pinnal mingi meelepilt kohtust ja selle tegevusest. Aktiivsete sihtrühma alla kuuluvad kohtute puhul näiteks professionaalsed menetlusosalised (advokaadid, prokurörid), meedia ja koostööpartnerid (advokatuur, prokuratuur, politseiamet, notarid, kohtutäiturid jt).

Aktiivsed sihtrühmad omakorda liigituvad pühendunud, üldise huviga ja spetsiifilise huviga sihtrühmadeks. Pühendunute sihtrühma moodustavad need, kes osalevad organisatsiooni tegevuses ja tunnevad suurt huvi selle eri aspektide vastu. Nad suhtlevad organisatsiooniga eri kanalite vahendusel ja löövad selle igapäevases tegevuses kaasa rohkem kui teised sihtrühmad. Üldise huviga sihtrühma moodustavad need, kes tunnevad huvi organisatsiooni üldinfo vastu. Üldise huviga sihtrühma esindajad ei ole tavaliselt huvitatud detailsest teabest organisatsiooni kohta ja nad ei kujune tavaliselt pikaajaliselt organisatsiooniga seotud sihtrühmaks. Nende kontakt organisatsiooniga piirdub tavaliselt ühe korraga. Spetsiifilise huviga sihtrühma moodustavad need, kelle huvi organisatsiooni vastu piirdub sellega, kuidas selle tegevus mõjutab neid või nende elukeskkonda. Nende hulgas on ka isikuid, kes omavad tähtsat mõju organisatsiooni tegevusele (Price 1997). Tuginedes Price'i liigitusele kaardistan töö kommunikatsioonistrateegia lähtealuste osas, millised on kohtute puhul erinevate huvidega siht- ja sidusrühmad.

1.1.6 Usaldus

Nagu eespool öeldud, on usaldus kohtute jaoks oluline oma ühiskondliku rolli täitmiseks. Marju Lauristin toob usalduse tähtsuse põhjustena esile selle, et usaldus on sotsiaalse kapitali oluline komponent, institutsioonide tegevuse legitiimsus ja efektiivsus on otseselt seotud nende usaldamisega, usaldus on eduka kommunikatsiooni näitaja ning usalduse suurendamine on kommunikatsiooni üks põhilisi strateegilisi eesmärke (Lauristin 2007).

Usaldus on seega nii institutsioonidele üldisemalt kui ka kohtutele ülimalt oluline põhiväärtus, kuna selle vähesus või puudumine mõjutab negatiivselt kohtu põhitegevust, õigusemõistmist. Õigusriigi üks tunnus on see, et õigusemõistmine on ühiskonnaga seotud, mitte sellest eemaldunud. Kui kohtumõistmine ei ole inimeste silmis mingil põhjusel usaldusväärne ja legitiimne, siis ei nähta kohut ka enam talle määratud ühiskondliku rolli täitjana. Kui aga ühiskonnas on siiski vajadus õigusemõistmise järgi olemas, siis tekib kohtute usaldamatuse puhul võimalus, et kohtu rolli täitmiseks leitakse sellele riigi silmis mitteõiguspärased asendajad. Näiteks võivad selliste kogu riigi legitiimsust vähendavate kohtu rolli täitjatena tekkida käitumismudelid, mille puhul kuriteos kannatanu või tema huvides tegutsev isik asub ise kurjategijat ebaseaduslikult karistama või lahendatakse eraisikute vahelisi vaidlusi samuti vägivalla või muu ebaseadusliku käitumisega.

Ka Sztompka tõdeb usalduse funktsioonist rääkides, et see omab üldiselt kasulikku mõju sotsiaalsete suhete partneritele, samuti rahumeelsele, harmoonilisele ja sidusale laiemale sotsiaalse elu kvaliteedile. Kui usaldus on kadunud, siis tulemuseks saadud vaakum täitub alternatiivsete kokkulepetega, mis tagavad sarnaste funktsioonide täitmisega kindlustunde, etteennustatavuse, korra jms. Need on funktsionaalsed usalduse asendajad (Sztompka 1999:115). Kohtute puhul võiks tsiviil- ja haldusõiguse puhul taoliste funktsioonide täitmisel seadusliku asendajana olla poolte suurem enesealgatuslik võime saavutada omavaheline kompromiss, rahumeelne kokkulepe. Kriminaalõiguses aga puudub legaalne asendusviis riigipoolsele karistusõiguse rakendamisele ning kohtute funktsioon õigusrahu tagamisel jääks täitmata.

Vastavalt Sztompka definitsioonile (1999) on usaldus sotsiaalne suhe, mis baseerub instrumentaalsetel, ratsionaalsetel ja moraalsel ootustel selle kohta, et institutsioonide tegevus vastab sihtrühmade ootustele ja on parimal viisil kooskõlas ühiste (avalike) huvidega. Usalduse liigid on Sztompka järgi: (1) süsteemiusaldus – sihtrühmade usaldus riigi võimesse tagada riiklike institutsioonide läbi rahva heaolu; (2) institutsionaalne usaldus – usaldus institutsiooni kui terviku suhtes (usaldus eesmärkide, väärtuste, ideede, kompetentsi, aususe jne suhtes); (3) protseduuriusaldus – osa institutsionaalsest usaldusest, usaldus organisatsiooni ja selle töötajate tegevuse reeglite, viiside, vahendite, kontrolli suhtes (Sztompka 1999: 43–46). Kohtute puhul tähendab süsteemiusaldus nii usaldust riigi toimimisse õigusriigina kui ka pädevatesse, eesmärgipärastesse, toimivatesse ja õiglastesse

seadustesse. Institutsionaalne usaldus tähendab eelkõige usaldust kohtute erapooletusse ning sõltumatusse, seaduslikku, professionaalsesse ja õiglasse õigusemõistmisesse ühiskonnas õigusrahu tagamisel. Protseduuriusaldus tähendab usaldust kohtumenetluse õiglusse ja seaduslikkusesse, samuti kohut esindavatesse isikutesse. Eelkõige on isikute osas oluline usaldus kohtunike suhtes ning nende erapooletu ja korrektne ehk õiglast ja seaduslikku kohtumenetlust väljendav käitumine kohtuistungitel.

Giddensi järgi võib usaldust defineerida kui kindlustunnet isiku või süsteemi usaldusväärse suhtes, mis puudutab kindlat hulka tulemusi või sündmusi, kus see kindlustunne väljendab usku moraalikindlusesse või armastusse teise suhtes või abstraktsete põhimõtete korrektsusesse (Giddens 1990:34). Kui lähtuda Giddensi väitest, siis võib öelda, et kohtute puhul on usaldus inimeste kindlustunne sellesse, et kohtud vastavad ühiskondliku ootuse põhikriteeriumitele.

Sztompka toob ka institutsionaalse usalduse tekke puhul kesksena välja seal tegutsevad inimesed (Sztompka 1999:46). Samuti kohaldavad inimesed Sztompka järgi oma usaldusootusi kohtunike puhul eelkõige vastavalt kohtuniku sotsiaalsele rollile (Sztompka 1999:43). Kui näiteks inimestel on olemas mingid üldised ootused kohtunikule ja tema käitumisele, siis need ootused on suunatud kõigile kohtunikele ühtemoodi. Kohtuniku rollis oleva isikuomadused ja eripärad ei tohi usalduse saavutamiseks minna vastuollu ootustega kohtuniku rollile. Sztompka tõdeb, et isikutele omased jooned kanduvad ka laiemale sotsiaalsete objektide kompleksile. Institutsioonid on nähtavad läbi nende esindajate, nende töötajate, kuid eriti läbi nende, kellele on otsene kontakt klientidega ehk läbi nende, kes töötavad n-ö institutsiooni „väravates“. Pöörates tähelepanu sellistele välistele vihjetele nagu riietus, vormirõivad, puhtus, viisakus ja väärikas käitumine saavad institutsioonid tõsta usaldust (Sztompka 1999:80). Kohtusse pöörduja esmane mulje ja usaldus tekibki üldjuhul läbi esimeste kontaktide kohtuga läbi kohtutöötajate, näiteks läbi selle, kuidas kohtleb teda kantseleitöötaja või kuidas suhtleb temaga kohtumajja sisenedes kohtukordnik.

Tuginedes Anthony Giddensi (1990) teooriale modernsele ühiskonnale omasest usaldusest ekspertsüsteemide ehk tavainimese jaoks tundmatute mehhanismide ja tegevustega tegelevate süsteemide vastu, liigituvad ka kohtud selliste ekspertsüsteemide ehk abstraktsete süsteemide alla. Ekspertsüsteemid on Giddensi järgi tehniliste oskuste või professionaalsete ekspertiiside süsteemid, mis korraldavad suurt osa materiaalsest ja sotsiaalsest keskkonnast, kus me elame

(Giddens 1990:27). Usaldus kohtute puhul on usaldus muuhulgas mitte täielikult nähtavate tegevuste ja protsesside suhtes. Kogu kohtumõistmise protsessi selle detailideni ei näe isegi mitte konkreetse kohtuasja menetlusosalised (nt nõupidamistoas toimuvat), rääkimata asjasse puutumatutest inimestest, kes loevad näiteks mingi kohtuasja kohta infot ajalehest ning kujundavad oma arvamuse kohtust selle pinnalt. Giddensi järgi mängib usalduses ekspertsüsteemide vastu olulist rolli usk süsteemi toimimisse ning see usk sisaldab alati ka teadlikkust võimalikust riskist (Giddens 1990: 29,31). Usaldust ekspertsüsteemide vastu võib vähendada negatiivne kogemus seoses süsteemi tegevusega (Giddens 1990:90). Usaldamatusele viitab ekspertsüsteemide puhul skeptilisus ja negatiivne suhtumine pakutavasse ekspertiisi ning kahtlemine ekspertsüsteemis toimivate inimeste aususes (Giddens 1990:99). Seega tekitavad kohtute puhul usaldust nii usk kohtute kui põhiseadusliku institutsiooni õiglasesse ja õiguspärasesse toimimisse kui ka kohtu töö tulemusel valmiv parim võimalik tulemus ehk professionaalne ning õiguse ja õigluse seisukohalt ainuvõimalik kohtulahend, samuti usaldus kohtunike suhtes.

Sztompka klassifitseeritud ootused süsteemis toimivatele inimestele usalduse tekkimiseks sobivad kohtute konteksti. Võib eeldada, et kohtutes töötavatele inimestele on suunatud instrumentaalsed ja ratsionaalsed ootused (regulaarsus, mõistlikkus, efektiivsus), moraalsed ootused (moraalne vastutustunne, humaansus, ausus ja otsekoheus, õiglus) ning leppekäitumise ootus (omakasupüüdmatuse, representatiivsed aktid, heatahtlikkus ja heldekäelisus) (Sztompka 1999:53–54). Kõik need ootused vastavad kohtute kontekstis olulistele ja ühiskonna jaoks eelduslikele ootustele efektiivseks, kodanikusõbralikuks ja eetiliseks kohtumõistmiseks.

Kommunikatsioonistrateegia kontekstis saab usalduse tõstmist pidada eesmärgiks, sest see on aluseks ka legitimatsiooni ja hea maine kujunemisele. Ka antud magistritöös ei saa mööda vaadata sellest, kui oluliseks väärtuseks peab kohus ise enda usaldust sihtrühmade silmis ning kas ja kuidas nähakse kommunikatsiooni usalduse tõstmise abivahendina.

Näiteks Aet Truu on oma magistritöös “Kohtu legitimatsioon Eesti ajakirjanduses (Tallinna Linnakohtu näitel) ” uurinud, kuidas ajakirjandus ja tema kaudu erinevad kõneisikud legitimeerivad või illegitimeerivad oma usaldava või usaldamatu suhtega kohtu tööd. Truu vaatles toleaege Tallinna linnakohtu tööd kajastavaid tekste, mis ilmusid aastatel 1993,

1998 ja 2003 eestikeelsetes ajalehtedes. Kuigi levinuim tonaalsus kohtu tegevuse suhtes oli neutraalne ja illegitimeerivaid tekste oli vaid 9,8% kõigist tekstidest, selgus, et illegitimeerivate tekstide arv kasvas aasta-aastalt. Truu magistritöö näitas, et kohtu usaldamatuse diskursus ilmneb protseduurilise ja personaalse usaldamatusena ning mõlemal juhul interpreteeritakse kohut ebaõiglasena. Protseduurilise usaldamatuse puhul nähakse kohut lisaks ka leebena. Kohtu suhtes usaldust ilmutavad tekstid seevastu interpreteerivad kohut karmi ja õiglasena. Õiglustunde puhul mängib olulist rolli ka ühiskondlik kontekst, milles kohtuotsused langetatakse. Kohtutekstidele on Truu analüüsi põhjal iseloomulik, et kohtuotsus on alati vaid lokaalne kontekst selleks, et tegeleda ühiskonnanähtustega laiemalt. Truu magistritöös leidis kinnitust, et ajakirjandusvälja ja õigusvälja vahelises konkurentsiskahandab ajakirjandus kohtu sümboolset kapitali, toimides pigem kohtu legitiimsust vähendavalt. Kohtu representatsiooni kaudu ajakirjanduses väljendub ühiskonna üldine madal usaldus valitsusinstitutionide ja ametnike suhtes ning kohtu illegitimeerimisele aitab kaasa konkurents sümboolse kapitali pärast õigusväljal (Truu 2005).

II METOODIKA

2.1 Magistritöö eesmärk ja uurimisküsimused

Antud magistritöö eesmärk on koostada Eesti kohtute identiteedikeskse kommunikatsioonistrateegia esimene osa, mis hõlmab strateegia probleemipüstituse-eelse osa. Identiteedikeskse kommunikatsioonistrateegia eesmärk on käsitleda kohtute kommunikatsiooni üldisemaid põhimõtteid. Strateegia probleemipüstituse-eelne osa sisaldab sisekeskkonna analüüsi (kesksel kohal on organisatsiooni identiteedi analüüs), väliskeskkonna analüüsi, missiooni, visiooni ja põhiväärtuste määratlemist ning olulisimate sihtrühmade määratlemist.

Magistritöös uurin Eesti kohtute tänast ja soovitud identiteeti ning imagot, analüüsin nende erinevusi ja erinevuste põhjusi. Töö kommunikatsioonistrateegia lähtealuste osas pakun välja sõnastused Eesti kohtute missioonile, põhiväärtustele, toon välja olulisimad sihtrühmad ja üldised kommunikatsioonieesmärgid nendega. Magistritöös kasutan uuringumeetoditena nii dokumendianalüüsi, kohtusüsteemi puudutavate avaliku arvamuse uuringute teisest analüüsi kui ka kohtute-sisest uuringut (intervjuude vormis).

Põhilised küsimused, millele magistritööga soovin vastust saada on:

1. Millisena tajuvad intervjuueeritud kohtunikud ja kohtutöötajad kohtute “tegelikku” identiteeti (intervjuude põhjal)?
2. Milline on kohtute soovitud identiteet, millised väärtused, missioon ja visioon võiksid olla kohtute identiteedi aluseks (intervjuude ja dokumendianalüüsi põhjal)?
3. Milline on kohtute imago avalikkuse silmis (varasemate uuringute põhjal)?
4. Milline on intervjuueeritud kohtunike ja kohtutöötajate arvates kohtute arvatav väline imago erinevate sihtrühmade silmis (intervjuude põhjal)?
5. Milline on kohtute soovitud imago (intervjuude põhjal)?

2.2 Dokumendianalüüsi meetod

Dokumendianalüüs aitab antud magistritöös eelkõige välja tuua soovitud identiteedi (missioon, visioon, põhiväärtused) kontekstis kohtute tegevust kõige olulisemal, seaduslikul tasandil reguleerivad sätted. Dokumendianalüüs on vajalik ka kommunikatsioonistrateegia

kontekstis kohtusüsteemi laiemate strateegiliste eesmärkide ning olulisimate kohtunike ja kohtutöötajate suhtes kehtestatud eetiliste kriteeriumite väljatoomiseks. Samuti aitab dokumendianalüüs kommunikatsioonistrateegiliste alustena esile tuua juba kehtivaid kommunikatsioonipõhimõtteid ja -eesmärke.

Dokumendianalüüsi läbiviimise meetodina kasutasin olulisematest olemasolevatest regulatsioonidest kõige laiemas mõistes kohtute kommunikatsiooni, identiteedi, väärtuste, missiooni ja visiooniga seostuvate osade väljaotsimist. Dokumentide tekstidest otsisin üles olulisimad tekstiosad järgmiste valikukriteeriumite alusel: kohtute tegevuse eesmärk ja kohtute tegevuses järgitavad põhimõtted, kohtute tegevust suunavad põhialused; kohtunikele seadusega sätestatud õigused ja kohustused, kohtunike suhtes kehtestatud järgitavad põhimõtted ja nende tegevust suunavad põhialused, samuti eetiliste nõuete kriteeriumid; kohtuametnike tegevust suunavad põhialused ja eetiliste nõuete kriteeriumid; kohtumenetluse suhtes sätestatud eesmärgid ja põhimõtted; kohtusüsteemi arengu põhimõtted ja strateegilised eesmärgid; kohtute meediasuhtluse eesmärgid ja põhimõtted.

Analüüsisin järgmisi dokumente:

- Eesti Vabariigi põhiseadus ja kohtute seadus, kust leiab Eesti kohtute tegevuse alused.
- Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, mis on vanim rahvusvaheline inimõigusi ja põhivabadusi käsitlev leping.
- Kriminaal-, väärteo-, tsiviilkohtu- ja halduskohtumenetluse seadustikud, mis sätestavad kohtuasjade menetlemise reeglistiku eri kohtuasjade liikide puhul.
- Eesti kohtunike täiskogu poolt 13. veebruaril 2004 vastu võetud Eesti kohtunike eetikakoodeks.
- Avaliku teenistuse eetikakoodeks, mis sätestub ametnike suhtes.
- Kohtunike täiskogu 9. veebruari 2007 otsusega vastu võetud kohtusüsteemi arengu põhimõtted.
- Justiitsministeeriumi arengukava aastani 2012, mis määratleb muuhulgas õigusemõistmise valdkonna strateegilise eesmärgi.
- 2006. aastal Kohtute Haldamise Nõukojalt heakskiidu saanud soovitusel kohtute meediasuhtluseks.

2.3 Avaliku arvamuse uuringute teise analüüsi meetod

Avaliku arvamuse uuringud on antud magistritöös vajalikud kohtute praeguse imago määratlemiseks avalikkuse silmis. Lisaks aitavad avaliku arvamuse uuringud kaardistada laiemal avalikkusel kui sihtrühmal erinevaid gruppe ning lähtuvalt nende teadlikkusest ja informeeritusest konkretiseerida kommunikatsioonieesmärke nendega, samuti määratleda kommunikatsioonikanalite prioriteetsuse ja eesmärgipärase kasutuse esmasel alusel.

Aastatel 2006–2007 on läbi viidud neli avaliku arvamuse uuringut kohtutesse suhtumise, kohtute usalduse ja õigusteadlikkuse (sh teadlikkus kohtuid puudutavatest teemadest) kohta:

- 2006. aasta märtsis Riigikohtu tellimisel läbiviidud küsitlus, mille teema oli üldsuse suhtumine kohtusse:
<http://www.nc.ee/vfs/503/ldsuse%20suhtumine%20kohtusse%20-%20uuringu%20aruanne.pdf> (viidetes: 2006 RK);
- 2007. aasta maist juulini Riigikohtu tellimisel läbiviidud õigusteadvuse uuring:
http://www.riigikohus.ee/vfs/600/uuring_2007_oigusteadvus.pdf (viidetes: mai 2007 RK);
- Justiitsministeeriumi tellimisel 2007. aastal tehtud Eesti elanike õigusteadlikkuse uuring:
<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=30815/Eesti+elanike+%F5igusteadlikkuse+uuring.pdf> (viidetes: 2007 JM);
- Riigikohtu tellimisel 2007. aasta novembris Eesti gümnaasiumiõpilaste seas läbiviidud õigusteadvuse uuring:
http://www.riigikohus.ee/vfs/683/Noorte_%F5igusteadvuse_uuringu_aruanne.pdf (viidetes: nov 2007 RK).

Läbiviidud avaliku arvamuse uuringute teisesel analüüsil otsisin neist välja olulisemad põhitulemused ja -järelused ning tegin koondjärelused kõigi uuringute baasil. Uuringutest otsisin lähtuvalt magistritöö eesmärgist ja uuringute materjalist välja järgmised andmed ja neid puudutavad järelused: usaldus kohtute vastu, kohtupidamise imago, kohtunike imago, informeeritus, teadlikkus kohtute kohta, üldine õigusteadlikkus, õigusteadlike ja väheteadlike kodanike sotsiaalne taust ning infoallikad.

Erinevates uuringutes on kasutatud nii “õigusteadvuse” kui “õigusteadlikkuse” terminit.

Õigusteadvus on ideede, vaadete, teadmiste, tunnete, traditsioonide kogum, mis väljendab üksikisikute ja sotsiaalsete gruppide suhtumist ühiskonna juriidilistesse nähtustesse (Kaugia 2006: 82). Õigusteadvuse põhielemendid on: (1) õigusteadmised; (2) ettekujutus ideaalsest õigusest (lähtutakse õigusest ja võrreldakse kehtivat õigust õiglusega); (3) suhtumine kehtivasse õigusesse; (4) õigusele esitatavad nõuded; (5) suhtumine õiguslike ettekirjutuste täitmisel (Kaugia 2006: 86). Seega on „õigusteadvus“ väga mitmetahulise tähendusega õigussotsioloogiline termin ning leiab antud töös kasutamist vaid algtekstide pealkirjades, mitte aga sisulises tähenduses. Töö empiirilises osas kasutan „Õigusteadlikkuse” terminit õiguslaste teadmiste taseme ning elanike informeerituse ja teadlikkuse (seadustest, oma põhiõigustest ja -vabadustest ning kohtumenetlusest ja kohtusse pöördumisest) väljendusena.

2.4 Intervjuude läbiviimise ja analüüsi meetod

Intervjuud on magistritöös vajalikud organisatsiooni liikmete arvates kohtute “tegeliku” identiteedi ja soovitud identiteedi määratlemiseks. Lisaks on intervjuude abil võimalik uurida, millisena näevad organisatsiooni liikmete arvates kohtuid erinevad sihtrühmad, kes on olulisemad sihtrühmad ja millised on kohtute olulisimad kommunikatsioonieesmärgid.

Töös olen intervjuude meetoditena kasutanud nii süvaintervjuid kui ka e-posti teel läbiviidud intervjuuid. Arvestades kohtusüsteemi suurust ja vajalike intervjuueeritavate valiku põhimõtete täitmist pidasin vajalikuks esialgse intervjuude kavas ettenähtud 19 intervjuu läbiviimist. Samas ei pidanud siinkirjutaja vajalikuks kõigi intervjuude läbiviimist süvaintervjuudena. Seetõttu viisin läbi töö empiirilise materjali jaoks piisavas mahus 12 süvaintervjuud ja ülejäänud intervjuud e-posti teel. Konkreetsete intervjuueeritavate puhul kas süvaintervjuu või e-posti teel läbiviidava intervjuu kasuks otsustamise valikukriteeriumitena võib esile tuua järgmised: (1) intervjuueeritavate kättesaadavus; (2) intervjuueeritavate positsioon kohtusüsteemis (nt Riigikohtu esimehe suuline intervjuueerimine oli eelduslik); (3) kui mitme sarnase positsiooniga intervjuueeritava puhul oli ühega läbi viidud süvaintervjuu, siis teise puhul võis teha intervjuu e-posti teel. Kuna oma olemuselt on tegemist ekspertintervjuudega ning intervjuude analüüs on manifestne, siis on kahte erinevat meetodit kasutades saadud tulemusi võimalik võrdväärselt tulemuste analüüsis kasutada. Samas tuleb rõhutada, et võrrelduna e-posti teel läbiviidud intervjuudega võimaldab süvaintervjuude paindlik vorm

saada vahetumat, laialdasemat ja mitmekülgsemat materjali magistritöö jaoks olulistes küsimustes.

Intervjueeritavate valikul oli kolm peamist põhimõtet:

- 1) et oleks esindatud Eesti kohtusüsteemi erinevate kohtuastmete kohtunikud ja õigusemõistmise poolega kokkupuutuvad ametnikud;
- 2) et oleks esindatud kõik Eesti kohtute tööpiirkonnad (Lõuna-Eesti, Põhja-Eesti, Lääne-Eesti ja Virumaa);
- 3) et kohtunike puhul oleks esindatud nii kriminaal-, tsiviil- kui halduskohtunikud.

Eesti esimese ja teise astme kohtuid juhivad paralleelselt kohtu esimees ja kohtudirektor. Esimene vastutab õigusemõistmise korrakohase toimimise eest, direktor on kohtuasutuse haldusjuht. Kuna antud töö eesmärk on alustada strateegia tegemist kohtu õigusemõistmise poolele, ei osutunud vajalikuks kaasata intervjueeritavate hulka kohtudirektoreid. Küll aga on intervjueeritavate hulka lisaks kohtunikele ja kommunikatsioonitöötajatele kaasatud kohtuistungisekretäride (suhtlevad samuti igapäevaselt teatud kohtute sihtrühmadega) ja kohtukonsultantide (kohtunike abilised) tööd koordineeriv õigusteenistuse juht ning kantseleide juhatajad (juhivad samuti igapäevaselt teatud kohtute sihtrühmadega suhtlevate kantseleide tööd).

Intervjueeritavate nimekiri ja läbiviimise viisid:

Suulised süvaintervjuud:

- 1) Tartu ringkonnakohtu kohtunik **Maili Lokk** (pilootintervjuu),
- 2) Riigikohtu esimees **Märt Rask**,
- 3) Riigikohtu kohtunik ja kriminaalkolleegiumi esimees **Hannes Kiris**,
- 4) Tartu ringkonnakohtu esimees **Ago Kutsar**,
- 5) Tartu maakohtu esimees **Donald Kiidjärv**,
- 6) Harju maakohtu esimees **Helve Särgava**,
- 7) Harju maakohtu kohtunik ja Eesti Kohtunike Ühingu esimees **Meelis Eerik**,
- 8) Pärnu maakohtu kohtunik **Teet Olvik**,
- 9) Riigikohtu kommunikatsiooniosakonna juhataja (täidab ka pressiesindaja tööülesandeid) **Eveli Kuklane**,
- 10) Tallinna haldus- ja ringkonnakohtu pressiesindaja **Jaanika Topkin**,

- 11) Pärnu maakohtu vanemkonsultant-õigusteenistuse juht **Külli Pilv**,
- 12) Tartu maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei juhataja **Tiina Voogla**.

Küsimused saadetud ja vastused saadud e-postiga:

- 1) Tallinna ringkonnakohtu kohtunik (praegune Tartu ringkonnakohtu kohtunik)

Ivo Pilving,

- 2) Viru maakohtu kohtunik **Fred Fisker**,
- 3) Tartu halduskohtu kohtunik **Roby Koik**,
- 4) Tallinna halduskohtu kohtunik **Daimar Liiv**,
- 5) Pärnu maakohtu esimehe abi-pressiesindaja **Elo Kirsipuu**,
- 6) Tallinna ringkonnakohtu kantselei juhataja **Marilyn Reintamm**.

Esialgne intervjuude kava nägi ette läbi viia 19 intervjuud, neist üks suuline pilootintervjuu, 11 suulist intervjuud ning seitse intervjuud e-posti teel üle Eesti kohtute. Kuna ühelt planeeritavalt intervjuueeritavalt (Harju maakohtu kantselei juhataja Tiina Pajuri) jäid e-posti teel saadetud küsimuste vastused saamata, sai analüüsiks kasutada kokku 11 (+ 1 pilootintervjuu) ning kuue e-posti teel läbiviidud intervjuu materjale. Pilootintervjuu ja muudetud intervjuu kava pärast pilootintervjuu läbiviimist on leitav antud magistritöö lisast 1. Intervjuude täistranskriptsioonid on leitavad magistritöö lisast 3. Kuna kolm vastajat (Meelis Eerik, Tiina Voogla ja Marilyn Reintamm) ei andnud nõusolekut täistranskriptsioonide lisamiseks käesolevale magistritööle, on nende intervjuude üleskirjutused lisast puudu. Küll aga on intervjuude analüüsis kasutatud kõikide läbiviidud intervjuude materjale. Suulised intervjuud viisin läbi 2008. aasta mais ja juunis Tartus, Tallinnas ja Pärnus. Suulised intervjuud kestsid ajaliselt pool tundi kuni poolteist tundi. Intervjuud salvestasin diktofoniga ning transkribeerisin nende täistekstid.

Intervjuude tulemuste analüüsil kasutasin lähtuvalt empiirilise materjali olemusest Matthew B. Milesi ja A. Michael Hubermani (1994) kvalitatiivset andmeanalüüsi. Pärast kogu intervjuude tekstimaterjali läbivaatamist viisin läbi kodeerimise lähtuvalt intervjuude struktuurist, töö eesmärkidest ja uurimisküsimustest. Esmalt kirjutasin üles vastused intervjuude küsimuste kaupa läbi intervjuude üleskirjutuste täistekstide tsitaatide, fraaside või üksikute märksõnadena. Seejärel määratlesin põhikategooriad, alamkategooriad ja teemakoodid ning viisin kategoriseeritud ja kodeeritud teksti osas läbi horisontaalanalüüsi

(*cross-case analysis*), kus vaatlesin alateemasid läbi kõigi vastajate hinnangute, kõrvutades neid ning otsides neis ühisjooni ja erinevusi. Tulemuste kategoriseerimine ja kodeerimine on leitav magistritöö lisast 2. Töö tulemuste osas on kasutatud koodiga märgistatud tsitaate intervjueeritavatelt, kes on andnud nõusoleku enda tsiteerimiseks antud magistritöös. Kodeerimise süsteem on järgmine: kohtunikust vastajad on märgistatud tähega K, kommunikatsioonitöötajast vastajad täheühendiga KT ja muust kohtutöötajast vastajad ühendiga MT, lisades igale vastaja alaliigile eraldi numbri selliselt, et numereerimine on tehtud eraldi iga alaliigi puhul (nt K1, K2 jne; KT1, KT2 jne; MT1, MT2 jne).

III TULEMUSED

3.1 Dokumendianalüüsi tulemused

Dokumendianalüüsi eesmärk on analüüsitud dokumentidest märksõnadena ja lausetena välja otsida kohtute põhiväärtusi, identiteeti, missiooni, visiooni ja kommunikatsioonipõhimõtteid kõige otsesemalt edastavad osad. Pärast olulisemate dokumentidest leitud nimetatud osade väljatoomist esitan analüüsitud dokumentide põhjal olulisimad kommunikatsioonieesmärgid ja -strateegiat mõjutavad järeldused.

Väärtused ja identiteet

Analüüsitud dokumentidest otsisin põhiväärtusi ja ka identiteeti edastavad olulisimad osad nii seadustest kui eetikanõuetest.

Kohtute põhiolemust ja eeldust põhiseadusega sätestatud õigusemõistmise funktsiooni täitmiseks iseloomustavad **sõltumatus** ja **erapooletus** (Eesti Vabariigi põhiseadus, kohtute seadus). Kohtumõistmisele (kohtuistungitele ja otsuste kuulutamisele) sätestub ka **üldine avalikkuse printsip** ning kinniseks saab istungid kuulutada vaid seaduses sätestatud juhtudel (Eesti Vabariigi põhiseadus).

Erapooletuse ja **omakasupüüdmatus** nõue on seadusega sätestatud ka kohtunike suhtes (kohtute seadus). Oluline on see, et kohtunikele on kõrged käitumisnõuded sätestatud juba kohustuslikult järgitavate seadusega, mitte vaid soovituslike eetikanõuetega. Kohtunikelt eeldatakse seadusega **laitmatut käitumist** ja **kohtu mainet kahjustavatest tegudest hoidumist** (kohtute seadus). Samuti kohustab seadus kohtunikke **järgima teenistushuve** ja **käituma laitmatult ka väljaspool teenistust** (kohtute seadus). See kohustab kohtunikku mitte unustama oma sotsiaalset rolli ja vastutust selle ees kõikjal ja igas situatsioonis. Väärtustena tajutavate eetikanõuetena peab kohtunik **käituma laitmatult**, olema **ausameelne, õiglane, kõrge professionaalse tasemega, omakasupüüdmatu, kannatlik ja viisakas**, ta **peab säilitama rahu, väljapeetuse ja väärrikuse, kohtlema protsessiosalisi võrdselt, vältima erapoolikusest mulje jätvat käitumist ja vältima huvide konflikti** (Eesti kohtunike eetikakoodeks). Taolised eetikanõuded esitavad kohtunike jaoks olulistele väärtustele ja identiteedile väga kõrged eelduslikud nõuded, mida kohtunik peab pidevalt teadvustama ja järgima. Kohtuametnike suhtes sätestub avaliku teenistuse eetikakoodeks, mis

kohustab ametnikke oma töös olema **väärikas, vastutus- ja kohusetundlik** ning **suhtlema kodanikega viisakalt ja abivalmilt** (avaliku teenistuse eetikakoodeks).

Missioon

Analüüsitud dokumentidest otsisin välja kohtute tegevuse eesmärgi ja selle täitmise põhikriteeriumeid kirjeldavad osad, mis on tajutavad kohtute missioonina.

Kohtute seadustega sätestatud missioon on **olla sõltumatu ja ainus institutsioon, kes mõistab riigis kohut**, samuti on kohtu missioon **olla rahva teenistuses** (Eesti Vabariigi põhiseadus, kohtute seadus, Eesti kohtunike eetikakoodeks, avaliku teenistuse eetikakoodeks). See tähendab kohtutele antud vastutust täita ainsana funktsiooni, mida ükski teine institutsioon riigis ei täida ning selle funktsiooni täitmisel vastutuse võtmist riigi nimel kogu rahva ees. Tuginedes Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonile on kohtu missioon **tagada sõltumatu, erapooletu ja avalik kohtumõistmine mõistliku aja jooksul** (Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon). Menetluse kestuse mõistlikkust hinnates on Riigikohus oma põhiseaduslikkuse järelevalve määruks kriminaalasjas nr 3-4-1-12-08 öelnud, et “mõistliku menetlusaja ületamist hinnates peab kohus lähtuma kuriteo raskusest, kriminaalasja keerukusest ja mahukusest aga ka muudest konkreetsetest asjaoludest ning sealhulgas ka menetluse senisest käigust./---/ Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika kohaselt sõltub mõistlik menetlusaeg kohtus kohtuasja keerukusest, kaebaja käitumisest ja pädevate asustuste käitumisest.” (Riigikohtu määrus kriminaalasjas nr 3-4-1-12-08). Seega on mõistlik menetlusaeg sõltuv konkreetsest kohtuasjast ja selle menetluse käigu sujuvusest, kuid mõistliku menetlusaja tagamine ja kohustus seda õigust mitte rikkuda on kohtute missioonilise ülesandena sätestatud.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku alusel on kohtute missiooniline ülesanne riigi nimel **kohtuasjade lahendamine õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega ning eraõiguslikes vaidlustes menetlusosaliste suunamine võimalikule kompromissile** (tsiviilkohtumenetluse seadustik). See tähendab, et kohtute missioonina on juba seaduslikult sätestatud võimalikult efektiivne õigusemõistmine ning eraõiguslikes vaidlustes vahekohtuniku rolli täitmine. Ka kohtunike eetikakoodeks ütleb, et kohtunik lahendab kohtuasjad mõistliku aja jooksul, **vältides kiirustamist ja pealiskaudsust** ning hoidudes otsustamise edasilükkamisest formaalsetel ja ebamõistlikel alustel (Eesti kohtuniku eetikakoodeks). Kohtunike missioonina näevad eetikanõuded ette **kohtunikukonna kesket osa demokraatia ja õiguskorra kindlustamisel ning nende kõrget moraalset ja**

õiguslikku vastutust (Eesti kohtunike eetikakoodeks). Kohtunike ametisse nimetamisel antava vande järgi on kohtunike missioon **mõista õigust oma südametunnistuse järgi kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseaduse ja seadustega** (kohtute seadus).

Visioon

Analüüsitud dokumentidest otsisin välja kohtutele seatud strateegilised eesmärgid, mida on oluline teadvustada ka kommunikatsioonistrateegia kontekstis. Taoliste strateegiliste eesmärkidena võib nimetada järgnevad: (1) Võimude lahususe põhimõtte edasiarendamiseks lahutada kohtute haldamine täitevvõimust ning moodustada kohtute haldamise ja arengu tagamiseks iseseisev kohtuhaldustalitus (kohtusüsteemi arengu põhimõtted); (2) Isikute vaba juurdepääsu tagamine õigusemõistmisele ja kohtuasjade lahendamine mõistliku aja jooksul (kohtusüsteemi arengu põhimõtted); (3) Kvaliteetne õigusemõistmine mõistliku aja jooksul (Justiitsministeeriumi arengukava aastani 2012). Strateegilised eesmärgid sätestavad seega kohtutele olulisimate eesmärkidena ka **kohtute halduslikult ülesehituselt erapooletu õigusemõistmise printsiibi järgimise ja veelgi efektiivsema õigusemõistmise tagamise**.

Kommunikatsioonieesmäärke ja -strateegiat mõjutavad järeldused:

On oluline, et seadus eeldab, et kohtul on kohtuniku laitmatu käitumise läbi hea maine. **Seega seadus lausa kohustab kohtunikke ja kohtuid tulema vastu ühiskondlikule ootusele vastata ülikõrgete eetikanõuetega võrdkujule.** Nagu juba eespool tõdesin, on kohtute puhul Schultzi jt (2000) kirjeldatud organisatsiooni liikmete tajutavas identiteedis sätestavatel regulatsioonidel täita väga oluline roll. Samuti omab ühiskondlik ootus rolli Shultzi jt (2000) kirjeldatud identiteedi kujunemisele nii seesmistele kui välistele positsioonidele tuginedes. Kommunikatiivselt nõuab see kohtunikelt laitmatu käitumise nõuete järgimist nii teenistuses kui väljaspool seda, väheoluliseks ei saa pidada ka kohtuteenistujate viisakat, abivalmit, väärikat ning vastutus- ja kohusetundlikku käitumist. Meediasuhtluses ei saa kohtunik enda menetluses oleva asja kohta avaldada isiklikku arvamust, küll aga saab kohtunik meedias rääkida enda menetluses olevast asjast kohtulahendi pinnalt, jäädes selle raamidesse. Kuna eetikanõuete järgi ei tohiks kohtunikud eksponeerida ennast ega oma perekonda ajakirjanduses, peaksid nad meedias esinema siiski üldjuhul tööalaste ülesastumistega.

Tuginedes Sztompkale (1999) võib **kohtute kommunikatsioonis esile tuua usalduse saavutamise kolm tasandit**: (1) institutsionaalne tasand – usaldus kohtute kui tervikliku institutsiooni suhtes, tema eesmärkide, ühiskondliku rolli täitmise ja väärtuste suhtes; (2) protseduuriline tasand – usaldus kohtute tegevuse reeglite, viiside ja vahendite suhtes ning ka neid järgivate töötajate suhtes; (3) kohtuniku sotsiaalse rolli tasand – usaldus kohtunike suhtes nende sotsiaalse rolli ja neile esitatud kõrgete eetikanõuete täitjana. Kohtute kommunikatsioon peab arvestama kõigi tasanditega, kuna ühiskondlik ootus tuleneb seaduste ja kõrgete eetiliste nõuetega seatud reglementeeritud piiridest. Kohtute ja kohtunike puhul on nende piiride järgimine oluliselt kesksem kui paljude teiste institutsioonide puhul, kus taolised regulatsioonid on tinglikud või väiksemate nõudmistega. Reglementeeritud piiride rikkumine läheb vastuollu ühiskondliku ootusega ja kahjustab mainet. Igapäevakommunikatsioonis võivad nimetatud tasandid omavahel põimuda või ka selgelt teineteisest eristuda läbi ühe tasandi selge võimendumise. Oluline on, et kõigi tasandite puhul toimuks kohtu põhiväärtuste kommunikeerimine.

Kuigi kohtute meediasuhtluse põhimõtted on soovituslikud, võib ka nende pinnalt teha kommunikatiivseid järeldusi. Meediasuhtluse eesmärgid (tõsta üldsuse õigusteadlikkust¹, tutvustada avalikkusele õigusemõistmise protsessi ja kohtupraktikat, võimaldada ajakirjanikele kiiret ja aktuaalset teavet kohtus toimuva kohta) eeldavad kommunikatiivselt seda, et esmalt **on tagatud hea sisekommunikatsioon ning tugev koostöö kohtunike ja pressiesindajate vahel**. Samuti on vajalik **strateegiliste eesmärkide kohtusisene teadvustamine**. Kohtute meediasuhtlus ei saa eesmärkide täitmisel tugineda pelgalt meediahuvile ja reaktiivsusele, vaid kohus peab ise väga tugevat tööd tegema ühiskonda harivate sõnumite kommunikeerimiseks. Meediasuhtluse parandamiseks peaks toimuma **meedia ja kohtute vahel pidev koostöö ja teineteise harimine oma süsteemide eripärade osas**. Kohtu missioon on olla kogu rahva teenistuses ning seetõttu ei oma kohtu jaoks tema missiooni täitmisel tähtsust kohtumenetluses oleva isiku prominentsus või sotsiaalne taust. Ka oma kommunikatsioonis saab kohus prioriteetselt lähtuda konkreetsete kohtuasjade õiguslikust olulisusest. Selle kõrval peab siiski kohus teavitamiskohustusest lähtuvalt oma kommunikatsioonis arvestama avalikkuse huviga. Kohus peab tunnetama eetilist piiri

¹ Algdokumendi tekstis (Kohtute Haldamise Nõukoja soovitusel kohtute meediasuhtluseks, <http://www.nc.ee/?id=680>) kasutatav „õigusteadvus“ on lähtuvalt töös kasutatavate mõistete tähendusest asendatud „õigusteadlikkusega“.

menetlusosalise prominentsuse või sotsiaalse tausta kaasamises kohtuasja kommunikeerimisse, seadmata seda esiplaanile. Kohus peab kommunikatsioonis väga rangelt järgima süütuse presumptsiooni põhimõtet ning kommunikatsioonis meediaga suurendama ka meedia teadlikkust selle põhimõtte järgimise olulisusest.

Ühelt poolt annab kohtuistungite ja kohtus toimuva avalikkus kohtule hea lähtepunkti saavutada suurem usaldus tegutsedes avalikult ja läbipaistvalt. Samuti annab avaliku protsessi jälgimine suurema võimaluse ootuspäraseks kohtulahendiks. Teisalt võivad mõnel juhul istungite piiramatul avalikkusega kaasneda teatud probleemid, nt süütuse presumptsiooni riive, kannatanute soovimatu otsene või kaudne identifitseerimine, soovimatu eraeluliste andmete avaldamine meedias, ühe tunnistaja ütluste avaldamine meedias enne teiste antud ütlusi ning sellega õigusemõistmise protsessi võimalik mõjutamine jne. Kohus peab oma kommunikatsioonis kooskõlas avalikkuse printsiibiga taolisi probleeme meediasuhtluses selgitama. **Kooskõlas avalikkuse printsiibiga peavad olema kaitstud menetlusosaliste ja õigusemõistmise huvid.** Kommunikatiivsest aspektist võib kohtuotsuste avalikult kuulutamise põhimõttest järeldada, et juba kuulutatud, ehkki võib-olla veel jõustumata otsus on avalik ning kohus peab otsuseinfot ka selliselt käsitlema. **Kohtul on ühiskonna ees kohustus anda teavet avalikkusele huvipakkuvate ja õiguslikult oluliste kuulutatud otsuste kohta.** See nõue tuleneb juba kohtute kui avalike organisatsioonide aruandekohustusest (Valk 2003).

3.2. Uuringute teise analüüsi tulemused

Läbiviidud avaliku arvamuse uuringute analüüsi eesmärk on otsida uuringutest välja olulisimad tulemused kohtute usalduse, kohtupidamise ja kohtunike imago, inimeste informeerituse ja teadlikkuse ning olulisimate infoallikate osas. Nimetatud järjekorras esitatud tulemuste pinnalt esitan ka olulisimad järeldused kommunikatsiooni seisukohalt.

3.2.1 Usaldus

Kuigi usaldus Eesti kohtute suhtes on suhteliselt kõrge, ületades keskmiselt 60–70% (mai 2007 RK, 2007 JM, nov 2007 RK), ei tähenda see seda, et usalduse küsimus ei oleks kommunikatiivselt jätkuvalt oluline. Kuna Riigikohut usaldatakse madalama astme kohtutest rohkem (2006 RK, mai 2007 RK), peavad madalama astme kohtud usalduse tekitamise

aspektist oma meediasuhtluses senisest suuremat tähelepanu pöörama sõnumite sisule, selgusele ja otsuste motiveerimisele.

Kuna mitte-eestlaste seas on usaldus kohtute suhtes eestlastest väiksem (2006 RK, mai 2007 RK), on oluline kommunikeerida kohtute sõnumeid samaväärselt eestikeelse meediaga ka Eestis ilmuvale venekeelsele meediale, samuti rohkem keskenduda venekeelse meedia monitoorimisele ja teha selle põhjal kommunikatiivseid järeldusi. Kuna ka eestlastest koolinoored (80%) usaldavad kohut enam kui muukeelsed koolinoored (69%), on oluline on ka kommunikatsiooniürituste korraldamisel pidada eestikeelsete koolidega sama olulisteks venekeelseid koole (nov 2007 RK).

Kuna usaldus on suurem õigusteadlikemate elanike seas, on **kohtute kommunikatsiooni ülesanne suurendada vähem õigusteadlike elanike õigusteadlikkust**. Kui õigusteadlikumad kodanikud on tihedamalt ühiskonda integreeritud, nooremad, kõrgemalt haritud, elavad suuremates asulates, kuuluvad suurematesse leibkondadesse ja on sageli hõivatud avalikus sektoris, siis vähem ühiskonda integreeritud kodanikud on suhteliselt vanemad, pensionil, madalama haridustasemega, elavad sagedamini väikestes asulates ja neil puuduvad igapäevaselt tihedad perekondlikud sidemed (2007 JM).

3.2.2 Kohtupidamise imago

Tulemuste põhjal võib järeldada, et kohus peab oma kommunikatsioonis oluliselt aktiivsemalt tegelema **kohtute negatiivseteks omadusteks peetavate omaduste selgitamisega**. Negatiivsetest omadustest iseloomustatakse kohtuid sõnadega nagu “kallis” (85%, nov 2007 RK), “keeruline” (73%, nov 2007 RK), “aeglane” (80%, nov 2007 RK) ja “bürokratlik” (74%, 2006 RK; 65%, nov 2007 RK). Negatiivse poole pealt mainisid kohtuga kokkupuutunud kõige rohkem kohtuprotsessi aeglust ja pikkust, bürokratiat ning teatud psühholoogilist hirmu kohtu ees (2006 RK). Kohus peab rohkem teadvustama seda, et iga kohtusse pöördumisega ei kaasne automaatselt rahalist kulu, samuti on sõltuvalt isiku maksevõimest võimalik saada tal osaliselt või täielikult vabastus riigilõivu tasumisest jne. **Kohtu kommunikeeritavad sõnumid peavad olema arusaadavad ja lihtsad** ka juriidilise hariduseta inimese jaoks. Kohus peab **aegluse kuvandi selgitamiseks** rohkem tegelema adekvaatse statistika ning osade kohtuasjade menetlemise venimise põhjuste

kommunikeerimisega. Kohtu bürokraatlik kuvand tuleneb tõenäoliselt osaliselt sellest, et kohus peab oma tegevuses järgima rangelt menetlusseadustikes sätestatud reegleid. Seega **seadusliku tausta ning järgitavate reeglite selgitamine** aitab kohtumõistmise eripära selgitada. Järgitavad reeglid siiski ei välista inimlikkust ja kodanikusõbralikku käitumist, mis muudab kohtu imago positiivsemaks.

Positiivsetest omadustest iseloomustavad Eesti elanikud uuringute järgi kohtuid enim sõnadega “haritud” (76%, mai 2007 RK), “õiglane” (68%, mai 2007 RK), “usaldusväärne” (61%, mai 2007 RK) ja “erapooletu” (52%, mai 2007). Kohtuga kokkupuutunud töid meeldiva poole pealt enim esile kohtu(pidamise) “õiglust”, kohtu “head ja korrektset tööd” ning “meeldivat suhtumist” (2006 RK). Oluline on positiivsete omaduste jätkuv kommunikeerimine.

3.2.3 Kohtunike imago

Kuna kohtunike imago on uuringute põhjal üldiselt positiivne, siis kommunikatsiooni seisukohast on kohtunike imago puhul oluline juba eelpoolmainitud laitmatu käitumise nõuete järgimine. Uuringute järgi iseloomustavad Eesti elanikud kohtunikke sõnadega nagu “haritud” (77%, mai 2007 RK; 92%, nov 2007 RK), “õiglane” (69%, mai 2007 RK; 68%, nov 2007 RK), “usaldusväärne” (63%, mai 2007 RK; 59%, nov 2007 RK) ja “erapooletu” (55%, mai 2007 RK; 50%, 2006 RK; 59%, nov 2007 RK). Negatiivsete omadustega seostatakse kohtunikke positiivsest vähem. Negatiivsetest omadustest nimetati uuringutes seoses kohtunikega “ülemakstust” (23%, mai 2007 RK) ja “ükskõiksust” (20%, mai 2007 RK; 43%, 2006 RK). Oluline on suhtluses protsessiosalistega kohtunikepoolne usaldust väljendavate omaduste kommunikeerimine (erapooletus, võrdne kohtlemine, professionaalsus jne). Kuigi umbes kaks kolmandikku isiklikult kohtuga kokkupuutunutest peab kohtunikke usaldusväärseks, on umbes kolmandiku silmis kohtunikud ebausaldusväärsed (2006 RK).

3.2.4 Informeeritus, teadlikkus

Üldist informeeritust kohtutest võib pidada halvaks. Kuna aga suurel osal vastajatest puudub igasugune kokkupuude kohtupidamisega, siis otsese kokkupuute puudumine on seotud ka

vähemate teadmistega valdkonna kohta (2006 RK, 2007 JM). Kuna kohtutega seotud teabe vastu on huvi vähene, peaks kohtute kommunikatsioon lähtuma oma sõnumite koostamisel rohkem neist lähenemisnurkadest, mis avalikkusele huvi pakuvad ja aitavad teadlikkust tõsta. **Inimesi huvitavad seaduste selgitamine, nende õiguste tutvustamine ja praktiliste nõuannete jagamine eluliste situatsioonide lahendamiseks.** Sellega peaks kohtute kommunikatsioon kindlasti arvestama (2007 JM). Kuna üle poole Eesti elanikest tunnevad väga napilt Eesti põhiseaduse sisu või ei tunne seda üldse (mai 2007 RK), peaks ka kohtute kommunikatsioon leidma võimalusi teadmiste suurendamiseks põhiseaduse osas.

Olulise tegurina tuleb uuringutest välja, et kõige väiksemad teadmised on seotud eraõiguslike vaidlustega ning vaidlustega riigi- ja kohalike omavalitsuste asutustega (mai 2007 RK). Sellest järeldub, et kohtute kommunikatsioon peaks kriminaalasjade kommunikeerimise kõrval praegusest **oluliselt rohkem keskenduma tsiviil- ja haldusasjade kommunikeerimisele.** See aitaks ühtlasi muuta adekvaatsemaks üldsuse arusaama kohtus arutatavatest erinevatest menetlusliikidest. Teadlikkuse suurendamine on oluline ka sellest aspektist, et väiksema õigusteadlikkusega inimesed pöörduvad kohtusse vähem ning õigusteadlikumad inimesed tunnevad sagedamini vajadust pöörduda kohtu poole (2007 JM). Vähene õigusteadlikkus võib seega põhjustada oma õiguste kaitsmatuse.

3.2.5 Infoallikad

Kohtute kommunikatsiooni seisukohalt ei saa alahinnata meediasuhtluse tähtsust, kuna **meedia on kõige olulisemaks arvamuste kujundajaks** (60%, 2007 JM, 75%, nov 2007 RK) ning teised allikad (seadused, tuttavad, isiklik, kontakt televisiooni sarifilmid, kool/kõrgkool, pereliikmed) avaldavad vähem mõju (2006 RK, mai 2007 RK, 2007 JM, nov 2007 RK). Kuna meedia omakorda on põhjustanud suhtumisel kohtutesse kõige negatiivsemat mõju, viitab seegi meediasuhete arendamise ülimale tähtsusele kohtute kommunikatsioonis. Kuna oluline on suurendada vähem teadlike inimeste teadlikkust, tuleb arvestada, et nende jaoks on olulisim meediakanal teabe saamisel televisioon, samuti saavad erinevad sihtrühmad õigusala teavet meediakanalitest enim televisioonist (vähem ajalehtedest ja raadiost). (2007 JM). Nooremate vanusegruppide puhul on oluline kasutada infoallikana ka interneti, mille võimaluste arendamisega peaks kohtute kommunikatsioon perspektiivselt kindlasti tegelema (2007 JM). Ühtlasi võimaldab internet, aga ka trükitud

materjalid võrreldes meediakanalite pakutavate üldisemate sõnumitega õigusteadmiste osas anda põhjalikumat faktiteavet (2007 JM). **Üliolulise infoallikana kohtute kommunikatsioonis tuleb pidada kooli**, kuna see on avaldanud enim positiivset mõju ning samuti on gümnaasiumiõpilased kõige rohkem õigussüsteemi esineja/lektorina huvitatud kohtunikust. Koolinoorte arvates suudab nende arvamust Eesti kohtutest negatiivsemaks muuta ajakirjandus². Seetõttu võib jääda paljudele koolinoortele (kes ei vali pärast gümnaasiumi lõpetamist endale õigusega seotud eriala) gümnaasium viimaseks õigusest süsteemse ja tervikliku pildi kujundamise ja/või muutmise kohaks (nov 2007 RK). Seega on kooliprogrammil ning otsekontaktidel kohtu ja kohtunikega oluline osa tulevaste kodanike õigusteadlikkuse ja arvamuse kohtust kujundamisel. Õpilased on otsekontaktidest huvitatud ning see aitab parandada nende õigusteadlikkust. Siin on oluline kohtute enda aktiivsus kontaktide võimaldamisele ja selleks ressursi leidmine. Õpilaste sihtrühm on oluline, sest tegu on elluastuvate kodanikega, kelle positiivne arvamus kohtust ja õigussüsteemist ning õiguslane teadlikkus on oluline. Võrreldes teiste sihtrühmadega on sihtrühm ka kergesti kättesaadav, olemas on nendepoolne huvi ning läbi otsekontaktide on võimalik nende teadlikkust sihipäraselt parandada ja suunata arvamust positiivsemaks (2006 RK, nov 2007 RK).

Põhijäreldused

Üldine õigusteadlikkus on madal ning kohtute kommunikatsiooni eesmärk on seda tõsta. Teadlikkuse tõstmine kohtutest aitab tõsta ka usaldust kohtute suhtes. Usaldus omakorda on aluseks legitiimsuse tõstmisele (Sztompka 1999). Oluline on ka kohtute **aktiivsem tsiviil- ja haldusõiguse kommunikeerimine**, et tõsta inimeste teadlikkust neist menetlusliikidest. Kuna avalikkus seostab kohtutega mitmeid negatiivseid omadusi (nt kallis, aeglane), peaks kohus oma kommunikatsioonis teadlikult tegelema nende omaduste selgitamisega ja statistika kommunikeerimisega. Kohtute kommunikatsiooni **üks prioriteetsemaid sihtrühmi on kooliõpilased**. Kohtute kommunikatsioonis on oluline arendada põhjalikumate faktiteadmiste andmiseks **interneti** (selle kaudu jõuab õigusteadlikemate inimesteni ja nooremate vanusegruppideni) ja **trükitud materjalide** (nende kaudu jõuab vähemteadlike inimesteni) kasutamist infoallikadena. Meediasuhtlus peab

² Algteksti (Gümnaasiumiõpilaste õigusteadvuse uuringu tulemused (http://www.riigikohus.ee/vfs/683/Noorte_%F5igusteadvuse_uuringu_aruanne.pdf) sõnastus „Koolinoorte arvamuse kohaselt suudab nende õigusteadvust Eesti kohtu suhtes muuta negatiivsemaks ajakirjandus“ on asendatud lausega „Koolinoorte arvates suudab nende arvamust Eesti kohtutest negatiivsemaks muuta ajakirjandus“ lähtuvalt töös kasutatavate mõistete tähendusest.

lähtuma sellest, et inimesi huvitavad seaduste selgitamine, nende õiguste tutvustamine ja praktiliste nõuannete jagamine eluliste situatsioonide lahendamiseks.

3.3 Intervjuude tulemused

3.3.1 Soovitud identiteet

Nagu eelnevas teoreetilises osas on toodud, tähendab soovitud identiteet (*desired identity*) organisatsiooni jaoks ideaalset ja visioonilähedast identiteeti ning väljendab seda, kelleks organisatsioon tahab saada (Vos & Schoemaker 1999).

Soovitud identiteedi osadena leiavad antud töös käsitlemist missioon, visioon ja põhiväärtused.

Missioon ja visioon

Õigusrahu tagamine

Kõige tähtsama, põhilise kohtute missioonina nägid intervjuueeritavad õigusrahu tagamist ühiskonnas. Selle funktsiooni olulisus on intervjuus kokku võetud järgmiselt:

“Noh, mis seal teist missiooni saab olla kui ühiskonnas tekkinud vaidluste lahendamine. Sest keegi peab ju lahendama, vanasti, iidsetel aegadel lahendasid suguharu pealikud ja niisugust lahendajat on ju vaja. Nii kaua kui inimkond eksisteerib, peab olema ka selline lahendaja. Ja kohtu ülesanne ongi neid vaidlusi ja konflikte lahendada ja selle kaudu loomulikult ka maandada neid. Kui lahendamata konfliktid üles jäävad, siis nad kuhjuvad ja kogunevad, ja ma ei kujuta ette, mis siis saab.” (K8)

Õigusrahu tagamine lahtiseletatuna väljendub intervjuude põhjal järgmiste ülesannete täitmisel: “omakohtu vähendamine”, “kõigile ühtmoodi arusaadava õiguskorra tagamine ja kindlustamine”, “selguse toomine seaduste rakendamisse”, “õigusliku hinnangu andmine”, “sunnikohaldamine neile, kes ei allu reeglitele”, “inimeste õiguste kaitse ja seaduste täitmise tagamine”, “konfliktide rahumeelse lahendamise kahe poole vahel pingete maandamine nii nende kahe poole vahel kui ka kokkuvõttes kogu ühiskonnas laiemalt”. Kui kriminaalõiguses on olulisim lahendada konfliktid õiglaselt ja rahulikult ning välistada omakohus, siis tsiviilkohtumenetluses on esmane missioon võimaldada osapooltel läbi rääkida ja saavutada neil parim võimalik kompromiss.

Rahva teenimine

Kui Eesti kohtunike eetikakoodeks ütleb, et kohtu missiooniks on olla rahva teenistuses, siis intervjuudes leidis rahva teenimine samuti nimetamist ühe kohtute missioonilise ülesandena.

Rahva teenimise missiooniga kaasneb ka kohtute kui avaliku sektori organisatsiooni eripära vastata avalikkuse kõrgendatud ootustele ja avalikule kontrollile (Roots 2005, Valk 2003).

Õigus ja õiglus

Kohtu missioonina näevad intervjuueeritavad ka nii õiguse kui õigluse printsiibi rakendamist ehk õiglast õigusemõistmist. Õiguse rakendamine tähendab õigusemõistmist kooskõlas seadustega. Õiglus on oma olemuselt aga alati subjektiivne ning seda saab kohus rakendada ikkagi vaid lähtuvalt oma sisetundest ja õiglaselt läbiviidud kohtumenetluse tulemusena, mitte lähtuvalt rahva ootustest.

“Sest ma arvan, et õigus ja õiglus jäävad alati nii-öelda antagonistlikeks sõnadeks. Lihtsalt selle tõttu, et igaleühele, igale Eesti inimesele, ka meile endile ju on õigluse sõnastus väga personaalne. Sest see, mida mina mõtlen õigluse all, ei pruugi olla teisele inimesele õiglus.”
(K2)

Tuginedes Hatchi jt teooriale identiteedi kujunemisest organisatsiooni seesmistele ja välistele positsioonidele tuginedes (Hatch et al 2000) võib öelda, et kohtute puhul sisaldubki identiteeditunnetuses teadmine võimatusest vastata lahendite pinnalt kõigi silmis ühtemoodi õigluse printsiibile. Küll aga saab kohtu õiglus paista kõigi jaoks rohkem üheselt mõistetavana Sztompka (1999) kirjeldatud protseduurilisel tasandil ehk kohtlemise ja käitumise tasandil. Õiguse rakendamine missioonina tähendab eelkõige õiguspärast, õiglast (erapooletut, võrdse kohtlemisega ja sõltumatut) kohtumõistmise protsessi ja sellele järgnevat õiguspärast ja võimalikult õiglast tulemust, mis tagaks inimeste õiguste kaitse. Õiguse ja õigluse missiooni täitmine eeldab professionaalseid kohtunikke, piisavaid kohtule antud õiguslikke volitusi ja stabiilset seadusandlikku baasi.

Harimine

Olulise kohtute missioonilise ülesandena nägid intervjuueeritavad ka harimist, seda nii otse kohtuga kokkupuutujate kui erinevatest ühiskonnaliikmetest koosnevate sihtgruppide osas. Harimist kui missiooni peetakse oluliseks alates kooliõpilaste varasest harimisest, neile juba koolis õigusõpetuse andmisest. Samuti on oluline harida erinevaid ühiskonnaliikmete esindajate grupe läbi kohtukaasuste. See aga eeldab kohtutelt praegusest suuremat avatust ja

aktiivsemat proaktiivset suhtlust. Harimisel on kriminaalõiguses täita ka preventiivne funktsioon, laiemas mõttes on harimise eesmärk n-ö õiguslike käitumismudelite andmine inimestele, et suurendada nende teadlikkust erinevate võimalike õiguslike probleemide lahendamises.

“...et ega see konflikti lahendamine, vaidluse lahendamine ei ole ainult nende kahe vaidleva poole jaoks oluline, see on ikka terve ühiskonna jaoks oluline, sest nende vaidluse lahendamisega kohus annab ju ka ülejäänutele teatud käitumismudeli tulevikuks niisugustel puhkudel...” (K8)

Isiklik eeskuju

Missioonina võib intervjuude põhjal eraldi esile tuua ka kohtunike ja kohtutöötajate isiklikku eeskuju ühiskonna teistele liikmetele oma laitmatu reputatsiooniga. Taolise seesmise missioonitunde olemus seisneb selles, et iga kohtunik ja kohtutöötaja ka reaalselt vastab eetikanõuetele ja tõepoolest väärrib oma olemuselt eeskujuks olemist teistele.

Visioon

Intervjuude põhjal nähakse kohtute kõige tähtsama visioonina missiooni efektiivsemat täitmist, eesmärgitunnetuse olemasolu lähtuvalt missioonist ja suurema usaldusväärsuse, suurema aktsepteerituse ja autoriteedi saavutamist. Usaldusväärsuse suurendamine eeldab omakorda avatud suhtlemist kohtute poolt. Oluliseks peetakse, et ühiskonnas nähtaks kohtuid kodanike jaoks loodud institutsioonina. Samuti on oluline õigusemõistmise toimumine võimalikult väheste kuludega ja mõistliku aja jooksul ning kohtuotsuste õiguskindlus.

Lähema aja eesmärgina nähakse põhiseadusele vastava kohtuhaldusmudeli loomist. Samuti soovitakse kohtute suuremat professionaalsust ning seda, et kohtusüsteemis on vaid väärivad ja usaldusväärsed kohtunikud, kes vastavad kõrgetele eetikanõuetele. Oluliseks võib pidada ka kohtunikukonna praegusest veelgi suuremat ja kindlamat tunnetust “kohtunike korpusena, kelle tööandja on Eesti rahvas ja kes tajub seesmist vastutust ühiskonna ees”. Kohtutes soovitakse näha rohkem inimsõbralikkust, kodanikukesksust, samuti vajadusel ja võimalusel õiguslikult kogenematute isikute abistamist ning võimalikult lihtsat ja kiiret menetluste läbiviimist. Tsiviilkohtumenetluses peaks kohtul olema praegusest rohkem vahekohtuniku rolli. Samuti peetakse oluliseks, et kohtu tehtud otsused toimiksid ka tegelikus elus ja neist tõuseks ühiskonnale kasu. Nähakse ka seda, et teatud osas on püüdlused individuaalsed iga kohtuniku, iga kohtu ja iga kohtumaja jaoks.

Põhiväärtused

Avatus kui väärtus

Kui teised väärtused on intervjuude baasil analüüsidest suhteliselt üheselt mõistetavad ja tõlgendatavad, siis avatus on vastuoluline ja ambivalentne. Avatuse printsiip on oluline ning seda rõhutasid soovitud eesmärkide (nt õiguslik harimine, kohtuotsuste ja kohtu töö selgitamine, usaldusvääruse tõstmine) ühe olulise vahendina mitmed intervjuueeritavad. Näiteks on kohtu huvi olla teatud juhtudel esmane sõnumi andja, samuti põhjustab vähene teadlikkus ja informeeritus mõistmatust ja vähendab seetõttu usaldust. Intervjuudes tuli esile, et kohtusüsteem töötab liiga kinniselt, näiteks isegi kõrgeima astme kohtu, Riigikohtu kohtunikud on avalikkusele väga vähe tuntud. Seosest avatuse ja usalduse tekke vahel räägib ka Sztompka, kes toob ühe usalduse makrosotsiaalse eeldusena välja sotsiaalse organisatsiooni läbipaistvuse (*transparency of the social organization*). Organisatsiooni funktsioneerimise, tootlikkuse, saavutuste, kuid ka läbikukkumiste info kättesaadavus tagab Sztompka järgi kindlus- ja etteennustatavuse tunde. Inimesed suudavad organisatsiooni seostada usaldusega, kui teave selle organisatsiooni ja tema tegevuse kohta on hästi nähtav ning avatult ja arusaadavalt teavitatud. Organisatsiooni läbipaistvuse vastand on aga organisatsioonipoolne valdav salatsemine. Usaldust ei tekita see, kui teave organisatsiooni kohta on ebaselge, raskesti mõistetav, varjatud, ümbritsetud salatsemisega ning tekitab oletuse, et varjatakse midagi halba (Sztompka 1999:123–124).

Teisest küljest saab kohtusüsteemi identiteedi aluseks olevat avatuse väärtust käsitleda mõistliku ja kaalutud avatusena. Kohtusüsteemi avatus on ühest küljest äärmiselt oluline ja vajalik mitmete teiste väärtuste elluviimiseks (usaldusväärsus, õiguskonfliktide ennetamine, arusaadavus), samas ei saa kohtusüsteemi avatust käsitleda täieliku avatusena, sest sellele seavad piirangud juba seadustega määratletud mitteavalik teave, samuti teatud mõttes näiteks väärikuse ja ka erapooletuse ning sõltumatuse väärtused. Kuigi kõik kohtus toimuv on üldjuhul avalik, ei tohi kohus omaalgatuslikult meediale teemade väljapakkumisega riivata menetlusosaliste huve. Tasakaalu leidmise olulisust avatuse ja suletuse vahel rõhutatakse järgmises intervjuus:

“Et ei saa ka muutuda liiga avalikuks, paratamatult peab seisma inimeste õiguste eest väljas, kes tulevad siia kohtusse, usaldavad, ja tulevad oma raskeid probleeme lahendama ja nad ei taha kogu see aeg, iga inimene, kes tuleb kohtusse, ei taha, et see läheks võib-olla meediasse ja kõik hakkavad neist rääkima. Nad tahavad ikka rahulikult, vaikselt oma asjad lahendatud

saada. Nad ei pea ka tegelikult kartma seda, et kohus on selline reklaamivärk, et sattud telekasse õhtul, et see oleks nagu teine äärmus.” (KT2)

Mitmed intervjueritud kohtunikud leidsid, et kohus peaks pigem suhtuma ettevaatlikult avalikkuse proaktiivsesse teavitamisse kohtuasjadest, kuna selle tagajärjeks võib olla sekkumine isikute eraellu või nende maine langus. Sageli pooldatakse pigem suunda, et kohus annab teavet asjadest ja selgitab neid asju, mille suhtes on juba avalikkuse ja meedia huvi tekkinud, mitte ei paku ise teemadena kohtuasju. Mitmed intervjueritud kohtunikud ei näe endal olevat ka piisavalt ressursi, et analüüsida nende menetluses olevate kohtuasjade avalikkusele teavitamise vajalikkust/olulisust või käsitleda omaalgatuslikult mingeid teemasid meedias. Selle funktsiooni täitjana usaldatakse ja peetakse piisavaks pressiesindajat, kelle puhul ei peeta samas ka taunitavaks ettepanekute tegemist kohtunikele proaktiivseteks meediakajastusteks. Skepsist proaktiivsuse suhtes tekitab aga intervjuude põhjal vahel ka see, et isegi kui kohus annab otsusest objektiivse pildi, siis meedia kajastab seda ikkagi sageli ebaobjektiivselt ja kallutatult:

“...kogu see uudistevärk on tegelikult nagu kallutatud ja ebaobjektiivne, aga kuna see osakaal, see ebaobjektiivse info taoline, hulk üha suureneb, siis ma miskipärast arvan, et küllap siis nii-öelda ajakirjanduse pool, kellele tegelikult pakutakse seda objektiivset infot, nad ei taha seda objektiivset infot lihtsalt mingil põhjusel vastu võtta. Ja kui Sa nüüd küsid, et mis on see võlukepikene või võluvits, kuidas endast teha ka seda objektiivset pilti, et tahaks kajastada, siis, ei tea, mul siukest pole.” (K4)

Vastukaaluks avatusele ja selgitamise vajalikkusele nähakse ohtudena liigset debattidesse laskumist väljaspool kohtuotsust ja kohtus toimuvat. Intervjuudes toodi esile ka kohtute kui Giddensi (1990) kirjeldatud ekspertsüsteemi olemus ning seostati kogu õigusemõistmise protsessi mittenähtavus usalduse tekkega:

“Tähendab, minule on mulje jäänud niimoodi, et me paistame välja, kuidas ma ütlen, mitte eriti usaldusväärsetena. Ja mis see põhjus on, noh, seda mõne sõnaga raske isegi arvata. Ma arvan niimoodi, et avalikkust informeeritakse sellest, milline on vaidlus ja milline on see õigusemõistmise lõpptulemus, et mis seal vahepeal toimub, kuidas nüüd selle tulemuseni jõutakse, ja mis põhjusel ja mis alusel jõutakse, see jääb nagu tegelikult inimesele teadmatuks...” (K8)

Nõustun Giddensiga, et usaldus kohtutesse kui ekspertsüsteemidesse ei saa tuleneda täielikust läbipaistvusest, vaid eeldab ka usku õigusemõistmise seaduslikku ja õiglasesse toimimisse ja kohtusüsteemis töötavatesse inimestesse (Giddens 1990). Leian, et taolise ekspertsüsteemi suhtes tekkiva usalduse tekkeks on vajalik ja võimalik tulemuse ehk kohtulahendite arusaadavus ning nende avatud ja arusaadavas keeles selgitamine. Mida

arusaadavamad on lahendid ja professionaalsem on nende selgitamine, seda vähem tekitab kahtlusi ja küsitavusi ka ekspertsüsteemile olemuslik täielikult mittenähtav õigusemõistmise osa. Üldise printsiibina peab tõdema, et kuigi kohtute avatuse printsiip peab olema mõistlik ja kaalutletud, ei tule kindlasti kasuks ka liigne suletuse printsiip, mis põhjustab tundmatust, mõistmatust, vähest usaldust ja isegi hirmu kohtute ees. Konkreetsete kohtukaasuste osas peab proaktiivsus ja avatus olema kaalutletud, kuid kohtusüsteemi olemuse ja toimimise ning õigusemõistmise põhiprintsiipide kommunikeerimisel on avatuse printsiip väga vajalik. Samuti on kohtute puhul avatus eelduslik lähtuvalt põhiseaduslikust kohtumõistmise avalikkuse printsiibist. Lähtudes Sztompkast (1999) annab avatus ja läbipaistvus organisatsioonile eelduse usalduse tekkeks ning liigne suletus takistab usalduse tekkimist.

Muud väärtused

Tuginedes Rokeachi (1989) terminaalsete ja instrumentaalsete väärtuste liigitusele on **avatuse** käsitletav instrumentaalse väärtusena, mis aitab ennetada õiguskonflikte ning tagada inimeste õiguste ja vabaduste kaitse. Taoliste instrumentaalsete väärtustena ehk eesmärgi saavutamise vahendina käsitletavate väärtustena tulid intervjuudest lisaks avatusele esile **ausus, väärikus ja kõrged eetilised omadused** õiglase õigusemõistmise eesmärgi saavutamise väärtustena. **Usaldusväärsus** on käsitletav instrumentaalse väärtusena, mis aitab saavutada inimeste õiguste ja vabaduste kaitset ja õigusrahu. Õiguste ja vabaduste kaitse ning sõltumatu, erapooletu ja mõistliku aja jooksul õigusemõistmise lõppeesmärgi aitavad saavutada sellised intervjuude põhjal esiletoodavad väärtused nagu **inimlikkus, kodanikukesksus, professionaalsus ja seesmine vastutustunne ühiskonna ees**.

Terminaalsete ehk lõppeesmärgi väljendavate väärtustena võib intervjuude põhjal esile tuua **sõltumatuse, erapooletuse, efektiivse, kiire ja õiglase õigusemõistmise, õigusrahu, õiguskonfliktide ennetamise, kohtuotsuste õiguskindluse ning selged, arusaadavad kohtuotsused**.

Kokkuvõtvalt võib soovitud identiteedi osas öelda, et intervjuude põhjal peetakse kohtute missiooniks **ühiskonnas õigusrahu tagamist, õigusemõistmisega rahva teenimist ning õiguse ja õigluse printsiibi rakendamist, samuti ühiskonna õiguslikku harimist ja ühiskonnale eeskujuks olemist oma laitmatu reputatsiooniga**. Kohtute visioon eraldi missioonist selgelt ei eristu ja **visioonina nähakse eelkõige missiooni võimalikult**

efektiivset täitmist. Missiooni veelgi efektiivsem täitmine tähendab olla ühiskonnas kõrge usaldusväarsusega ja kodanikusõbralik institutsioon, samuti õigusemõistmise toimumist võimalikult väheste kuludega ja mõistliku aja jooksul ning kohtuotsuste õiguskindlust. Kuigi näiteks üks tulevikuootus on, et kohtutele rakendatakse põhiseadusele vastav kohtuhaldusmudel, on kohtute sõltumatuse ja erapooletuse printsiip kehtiv ka praegu. Kohtute puhul ongi ainuvõimalik eeldada, et põhitegevuse eesmärgi täitmine toimub ka praeguses ajahetkes ning tulevikus saab selle täitmist sooritada vaid veelgi efektiivsemalt. Kohtute tegevuse eesmärgi täitmine oma põhiolemuselt on aga samasugune nii praeguses ajahetkes kui ka tulevikus ning võimalik visiooni sõnastus sisaldaks igas aspektis kattuvust missiooniga. Sellest järeldan, et kohtute puhul ei ole visiooni eraldi sõnastamine selgelt eristatuna missioonist vajalik.

Põhiväärtustena eristuvad instrumentaalsed ja terminaaalsed väärtused. Instrumentaalsetest väärtustest tooksin kesketena esile **usaldusväarsuse, avatuse, kõrged eetilised omadused ja kodanikukesksuse.** Terminaalsed väärtused kajastavad aga kohtute põhitegevuse eesmärgi ning seda võib kõige keskemalt sõnastatuna välja tuua **sõltumatu, erapooletu, efektiivse, kiire ja õiglase õigusemõistmisega õigusrahu saavutamisenä.**

3.3.2 “Tegelik” identiteet

Nagu eespool on öeldud, on antud töös “tegelik” identiteet kasutuses mõistena, mis väljendab väärtushinnanguid ja tajutud omadusi, mida organisatsioon selle liikmete kaudu enda kohta praeguses ajahetkes väidab. Läbiviidud intervjuude põhjal võib tõdeda, et kohtute “tegelikus” identiteedis on väga suurel määral olemas osa, mis juba läheb kokku soovitud identiteedi missiooni ja visiooniga, kuid on ka neid aspekte, milles soovitakse muutuda ja alles jõuda soovitud identiteedini. Antud magistr töö üks eesmärk ongi leida erinevusi praeguses identiteedis ja soovitud identiteedis ning seeläbi jõuda järeldusteni, millele edasine kommunikatsioon peaks keskenduma.

Visiooni ja missiooniga ühilduv identiteet

Juba tänasel päeval soovitud identiteediga kokkuminevat identiteeti iseloomustavad intervjuueeritavad läbi selliste sõnade nagu “õigusemõistja”, “usaldusväärne”, “aus”, “avatud”, “erapooletu”, “õigus ja õiglus”, “õigusrahu saavutaja”, “omakohtu vähendaja”,

“abistaja”, “rahuliku koosmeele otsija”, “põhjalik”, “võimalikult läbipaistev”, “õigusriigi põhimõtete elluviija”, “tark”, “haritud”, “intelligentne” ja “konservatiivne”. Identiteeti kirjeldatakse läbi omaduste, et kohtud on “abistajad”, “teenindajad”, “kriisi lahendajad”, aga teenindaja funktsiooni juurde kuulub ka teadmine ja sellega kaasnev vastutus nii-öelda “viimase sõna ütleja ja kõige kõrgemal seisja” rollist. Samuti käib identiteediga kaasas ka tunnetuslik kuulumine rahvuslikku eliiti:

„Kohtud on osa rahvuslikust eliidist, st kohtuid iseloomustavad tavalised rahvale omased hariduslikud, väärtuselised, kombelised ja poliitilised teadmised ja tõekspidamised.“ (K11)

Praegune Eesti kohtusüsteem tunneb end noore, kõigest 15 aastat eksisteerinud süsteemina. Oma suhteliselt lühikese eksisteerimisaja tõttu ei ole kohtute identiteet jõudnud päriselt välja kujuneda, kuid siiski on selle aja jooksul toimunud märkimisväärne positiivne areng. Praeguses identiteedis tuuakse välja positiivset võrdlust Eesti kohtusüsteemi algusaegadega ning hinnatakse praegust identiteeditunnet tugevamaks ja ametisseasunud kohtunikke professionaalsemaks kui 1990. aastate alguses. Sellise suhteliselt lühikese ajaperioodi jooksul toimunud tunnetatav muutus kohtute identiteedis tõestab ka identiteeti uurinud kaasaegsete teoreetikute seisukohta organisatsiooni identiteedi paindlikkusest ning selle võimest muutuda ja tugevneda ka lühema aja jooksul (Dhalla 2007). Kui võrreldes praeguse Eesti kohtusüsteemi rajamise algusega on kohtute identiteeditunnetus muutunud tugevamaks, siis lähtuvalt Dhallast (2007) on võrreldes varasemaga kohtutel suuremad võimalused organisatsiooni strateegiliste eesmärkide edukaks saavutamiseks.

Organisatsiooni identiteedi seotus kohtuniku identiteediga

Nõustun Vosi ja Schoemakeri (2004) teooriaga ühe organisatsiooni puhul esinevate väiksemate allüksuste identiteetidega. Kuigi tinglikult on ka kohtutel selle siseste gruppide kaupa rohkem kui üks identiteet, iseloomustatavad intervjuueeritavad kohtute identiteeti eelkõige õigusemõistjana ehk läbi kohtunike sotsiaalse rolli ja identiteedi.

“Kohtutega on selline lugu, et mina näen kohtutes nagu põhiliselt kohtunikke. Muu on nagu selline lisanduv ja teenindav personal.” (KT1)

Kohtunike identiteet kandub ülejäänud kohtusüsteemi liikmetele ja seeläbi kogu kohtusüsteemile tervikuna. Kohtunikud näevad end õiguskorra kindlustajatena ja õigusriigi põhimõtete elluviijatena. Kohtuniku puhul ei ole niivõrd oluline tema kui persoon, kuna ta mõistab õigust riigi ja kohtu nimel. Sellest vaatenurgast on kohtunik samastatav

institutsiooniga, kuna kohtulahendi teeb alati kohus kui institutsioon, mitte kohtunik kui persoon.

„Kohus on ikkagi institutsioon, ma leian. Kui me räägime nüüd kohtunikust, siis minu arvates kohtunik ei saa eristuda kohtuvõimust kui sellisest. Lahendi teeb lõppkokkuvõttes ikkagi kohus, institutsioon.“ (K3)

Kohtunik teostab õigusemõistmist väga suures osas üksi ning iga riigi ja kohtu nimel tehtud kohtuotsuse taga on konkreetne kohtunik. Seega võib öelda, et kohtunik ongi kohus ning kohtu kui organisatsiooni identiteet ühtib sellest vaatenurgast kohtu kui kohtuniku identiteediga.

Teisalt koosneb kohtunikkond paljudest erinevatest inimestest ning ka kohtunikud on vaadeldavad kui erinevad persoonid. Sellest vaatenurgast toob samuti kohtuniku persooni organisatsiooni ja kogu kohtunikkonna taustal esile just kohtuniku ainuisikuline õigusemõistmise teostamine.

„... me ei saa öelda, et kohtunik teeb puhtalt objektiivset otsust, mitte mingil juhul, tal on oma arusaamised, oma kogemused, värgid kõik, ta on inimene.../---/ Et selles mõttes ei ole me mingisugune ühtne mass ja see iseloomustab meie süsteemi, et kohtunik istub üksi.“ (K6)

Identiteedi sõltuvus konkreetsest kohtust

“Tegeliku” identiteedi kirjeldamisel tuli intervjuudest välja ka identiteeditunnetuse sõltuvus kuulumisest konkreetseesse kohtusse. Identiteet võib olla seotud uhkustundega kuulumisest ühte konkreetseesse kohtusse ja enda samastamisega eelkõige just selle konkreetse kohtuga, mitte niivõrd kogu kohtusüsteemi kui tervikuga. Muu hulgas tuuakse esile, et kogu kohtusüsteemis on erinevates kohtutes asjaajamine ja menetlus üllatavalt erinev, kuigi käib tegelikult ühtsete eeskirjade järgi. Tuginedes Vosile ja Schoemakerile (2004) väljendub selles väiksema üksuse identiteedi selge eristamine teiste samalaadsete üksuste identiteetidest ning erinevate üksuste erinev ühtimine organisatsiooni kui terviku ideaalidentiteediga.

“Kuigi mina ütlen ausalt, et samastan ennast Tartu maakohtuga küll. Ütlen ausalt, ma ei samasta ennast Tallinna kohtuga, ei Pärnuga, ei Viru omaga./---/...mina tunnetan, et Tartu maakohus on tegelikult siin töötavate inimeste poolt täiesti erilaadne, ta on Lõuna-Eestis selline rahulik, hästi asjalik.” (K6)

Liiga suured erinevused samalaadsete väiksemate üksuste identiteetides aga pigem nõrgestavad organisatsiooni kui terviku identiteeti. Kohtute ühtse kommunikatsioonistrateegia üks eesmärk oleks kõigi kohtute jaoks ühise identiteeditunnetuse

tugevdamine. Esmase aluse annab sellele ühtse ja kõiki kohtuid puudutava „tegeliku“ ja soovitud identiteedi sõnastamine ja teadvustamine.

Ühiskondliku rolli mittetajumine

Riigikohtu esimees Märt Rask tõi esile, et kohtusüsteemi praeguses identiteedis on arenguruumi, et jõuda soovitud identiteedi poole ühiskondliku rolli tajumise osas. Kui praegu tunnevad kohtunikud Raski sõnul end suuremas osas tüüpilise riigiametnikuna, siis on kohtud asunud liikuma soovitud identiteedi poole ehk selle poole, et identiteet läheks praegusest rohkem kokku ühiskonnas kolmanda võimu esindajana ühiskonna stabiilsuse ja tõe kuulutaja rolliga.

“Tegelikult ma arvan, et selle soovunelma poole liikumine on käima läinud, aga kohtunikud oma suuremas osas tunneb ennast tüüpilise riigiametnikuna, kes lahendab oma kaasusi, kõik see, mis ühiskonnas toimub, puudutab teda sedavõrd kuivõrd see on seotud tema kohtuasjadega. Ja selles mõttes sellist kohtunike korpust või kolmandat võimu või mis iganes Eestis tegelikkuses ei ole. Ja seal on ka omad põhjendused, miks see nii ei ole. Sellepärast, et tegelikult kõike ei saa ajada selle 50aastase okupatsiooni alla, aga Eestis ei ole tegelikult oma õigusemõistmist olnud rohkem kui 15 aastat. Siis selles klassikalises mõttes, kus me räägime sõltumatust kohtusüsteemist, eraldi võimust, ja sellisest tõesti sellest õigusrahu tootjast ja Riigikohtust kui viimase tõe kuulutajast.” (K7)

Suletus

Kui kohtute soovitud identiteediga läheb kokku pigem avatus kui suletus, siis praegust identiteeti iseloomustab siiski ka teatud määral suletus. Kuigi praeguse identiteedina kirjeldati intervjuudes ka avatust, toodi selle kõrval esile ka kinnisust ja suletust. Seda kirjeldab ka eespool käsitletud kohtute suhtumine avatusse ja suletusse. Kohtusüsteemi liigset suletust väljendab inimeste vähene teadlikkus, samuti kohtunike kohati pigem ettevaatlik suhtumine proaktiivsetesse meediasuhetesse. Kohtute „tegelikku“ identiteeti läbi kohtunike identiteedi on intervjuus kirjeldatud järgmiselt:

“Aga nähakse neis ilmselt sellist kinnist ruumi või sellist tugevalt üksteisega seotud inimesi, kes on nagu eraldatud, või kes nagu loovad oma sellise sootsiumi või siis oma mingisuguse ühiskonna pisikese sellise./---/...sellised kinnised, konservatiivsed, sõltumatud, teeme oma asja.” (KT1)

Seega iseloomustab kohtute “tegelikku” identiteeti avatuse ja avalikkuse printsiibi olemasolu kõrval ka teatud kinnisus, suletus ning kohtunike n-ö oma ruumi olemasolu, millest kohtuametnikud on eraldi. Teisalt pole ka piisavalt soovitud kujul välja kujunenud selget “kohtunike korpust” kui ühiskondlikku rolli. Liigne suletus ei lähe aga kokku Sztompka (1999) käsitletud seosega avatuse ja usalduse tekke vahel. Samuti ei saa liigne suletus

iseloomustada avalikku organisatsiooni kui suurema avaliku kontrolli ja aruandekohustusega organisatsiooni (Valk 2003).

Aeglus

Visioonina joonistus intervjuude põhjal selgelt välja soov saavutada see, et õigusemõistmine toimuks võimalikult väheste kuludega ja mõistliku aja jooksul. Praegust identiteeti iseloomustab aga teadlikkus kohati esinevast kohtumenetluse aeglusest ning täies ulatuses mittevastamine mõistliku aja jooksul lahendamise printsiibile. Aeglus olles vastuolus mõistliku aja jooksul lahendamise printsiibiga on kahtlemata negatiivne omadus ning seda teadvustatakse ühe olulisima probleemina, kuid samas praeguse “tegeliku” identiteedi juurde kuuluvana. Teisalt peab tõdema, et alati ei ole “tegelikku” identiteeti kirjeldav aeglane kohtumõistmine negatiivses võtmes. Näiteks on praegust identiteeti kirjeldatud järgmiselt:

“...kui nagu inimest iseloomustada, ta on selline hästi haritud ja intelligentne, ja alati mõtleb pikalt ja rahulikult, ei kiirusta kuskile, samas ta ei raiska aega, ta on hästi praktiline ja konservatiivne.” (KT2)

Taolises sõnastuses ja kooskõlas mõistliku aja jooksul lahendamise printsiibiga ei lähe “tegelik” identiteet vastuollu soovitud identiteediga.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et **“tegelik” identiteet kattub suures osas soovitud identiteediga.**

See annab kohtutele hea eelduse strateegiliste eesmärkide edukaks saavutamiseks (Dhalla 2007). Kohtute „tegelik“ identiteet **väljendub eelkõige läbi õigusemõistja identiteedi.** “Tegelikku” identiteeti tajutakse ka läbi kuulamise konkreetseesse kohtusse. Kuigi nõustudes Vosi ja Schoemakeriga (1999) koosnebki organisatsiooni identiteet selle väiksemate üksuste identiteetidest, siis liiga suur väiksemate üksuste identiteetide vastandamine teineteisele pigem nõrgendab organisatsiooni ühtset identiteeditunnetust. Kohtute praegust identiteeti tunnetatakse lisaks positiivsele ka liiga **aeglase** ja **suletuna**. Kohtute identiteeditunnetuses on soov liikuda praegusest **liigsest suletusest suurema avatuse poole** ja praegusest kohatisest **aeglusest kvaliteetse õigusemõistmiseni mõistliku aja jooksul**. Samuti on kohtusüsteemi praeguses identiteeditunnetuses arenguruumi läbi kohtunikonna identiteedi **ühiskondliku rolli tajumises õigusemõistmisel ja ühiskonnas toimuvaga seotuse tajumises**. Selle põhjuseks võib pidada kohtusüsteemi suhtelist noorust ja alles liikumist kindla ja stabiilse kohtuhaldusmudeli poole. Liikumine soovitud identiteedi poole on juba alanud. Kohtunike ja kohtutöötajate identiteetitunnetuses on nõrgemalt esindatud ühtse kohtusüsteemi identiteedi

tajumine ja tugevamalt konkreetssesse kohtusse kuulumise tajumine. **Oluline on suurema ühtlustunde saavutamine kogu kohtusüsteemi identiteedis**, ühine põhiväärtuste tunnetamine ja kommunikeerimine igapäevatöös. Kuna kohtute identiteet väljendub eelkõige läbi kohtunike õigusemõistja identiteedi, on oluline tagada, et ka kohtuametnike identiteeditunnetus sisaldaks kohtute põhiväärtusi.

3.3.3 Arvatav väline imago

Arvatav väline imago analüüsib antud töös intervjuude põhjal seda, mida organisatsiooni liikmed ise arvavad, millisena sihtrühmade esindajad nende organisatsiooni näevad (Gioia et al 2004).

Negatiivne või tundmatu

Intervjuudest tuleb esile, et nende jaoks, kes ei ole ise kunagi kohtuga kokku puutunud, ei olegi kohtust alati kujunenud selget imagot, nende jaoks ei olegi kohus alati identifitseerunud. Kohus on inimeste jaoks sageli kauge ja tundmatu. Kohtusse suhtutakse ka hirmu ja eelarvamusega ning sellest peetakse paremaks kõrvale hoida

“See on tegelikult see, kuidas inimesed näevad kohtumaja, et must kast, ütleme niimoodi. Seda, mis seal sees toimub, seda ei tea keegi päris täpselt, kuidas see toimub, aga sealt kohtumajast tulevad need otsused välja./---/ tegelikult sinna nii väga ei taheta minna, et ikka selline hirm ja eelarvamused, et mine sa tea.” (KT1)

Teave, mida laiem avalikkus saab eelkõige läbi meedia, on intervjueeritavate arvates sageli vähene, ebapiisav ja ebaobjektiivne. Kui läbi meedia teatakse vaid sellest, milline on vaidlus ja milline on lõpptulemus, siis tulemusele jõudmise protsess jääb inimestele teadmatuks. Vähene teadlikkus sellest, kuidas kohus mingi kohtulahendi osas just sellisele tulemusele jõuab, põhjustab aga omakorda mõistmatust ja usaldamatust, leiavad intervjueeritavad.

„Laiemale avalikkusele kohus on läbi massiteabevahendite, mul on selline tunne, et ta on mingisugune sellised, noh, talaaris tädid ja onud, kes niimoodi istuvad, teevad mingisugust tööd, parem, kui nad teeksid rohkem tööd, saaksid vähem palka, tõenäoliselt karistaks karmimalt ja teeks oma tööd kiiremini./---/Ja sageli läbi massiteabevahendite mulle tundub, et kohus on ikka paras rumal ja natukene eluvõõras jne jne.“ (K4)

Siin väljendub Giddensi (1990) kirjeldatud ekspertsüsteemi olemus negatiivsel kujul. Teatakse küll vähemalt mingil määral kohtute funktsiooni, kuid teadmatust sellest, kuidas

täpselt selle funktsiooni täitmine ja miks just nii toimub, muudab kohtu pigem hirmutavaks ja ebausaldusväärseks.

Intervjueeritavate arvates kujuneb avalikkuse arvamus kohtutest eelkõige läbi meedia ning meediast saadud negatiivne teave mõjutab ka kohtute imagot avalikkuse silmis negatiivselt. Negatiivsetest omadustest näeb avalikkus kohut intervjueeritavate sõnul ebausaldusväärseks, kapseldununa, aeglasena, ebaõiglasena, äraostetavana, kallina, keerulisena, rumalana ja eluvõõrana. Läbi meedia nähakse pigem kohtuga seonduvalt konflikte ja vägivalda, mitte aga kohtuasjade õiguslikku tausta. Samuti tuuakse mõjutegurina esile seda, et ajakirjanduses on valitsev diskussioonivorm poliitiline diskussioon. Ajakirjandus kannab poliitikute käsitlese ja poliitilise vaatenurga üle ka poliitikaga mitteseotud institutsioonidele. Kohus aga poliitilises diskussioonis osaleda ei saa.

Kui meedias on kohtuasja kajastus ühekülgne, siis põhjustab see avalikkuse mõistmatust ja negatiivset imagot. Kohtu ülesanne on mitmete intervjueeritavate arvates taoliste n-ö ühiskonna õiglustundega vastuollu minevate kohtulahendite puhul praegusest intensiivsemalt avalikkusele selgitada kohtuotsuse tagamaid, et avalikkuse ette jõuaks objektiivsem ja vähem emotsioonidele keskendunud teave ning avalikkusel oleks võimalus mõista, miks kohus just sellisele tulemusele jõudis. Mitmed intervjueeritavad tõid taoliseks näiteks "Magnuse" filmi ajutise levitamise ärakeelava Harju maakohtu kohtuotsuse, mille puhul leiti, et jõustumata lahendit analüüsiti meedias pigem emotsionaalsel, mitte aga sisulisel ja õiguslikul tasandil. Kohtulahendi õiglus kantakse tihti üle ka seaduse õiglusele, kuigi tegelikkuses kohus ei loo õigust, vaid rakendab seda. Ka see vajab avalikkusele intensiivsemat selgitamist.

Positiivne

Kuigi läbi meedia kujuneb inimeste silmis kohtutest pigem negatiivne imago, hindasid intervjueeritavad üldist kohtumõistmise imagot positiivseks ja usaldusväärseks. Leitakse, et valdav osa ühiskonnast suhtub hoolimata madalast teadlikkusest kohtutesse neutraalselt või positiivselt ja võrreldes varasemate aastatega on ka usaldus kohtute suhtes kõrge. Kuigi kohtuid nähakse aeglase, kalli ja keerulisena, nähakse neid ka erapooletuna, autoriteetsena, ja kohtunikke tarkadena. Koolinoorte arvamus kohtutest on positiivsem ning tugineb objektiivsemale teabele kui täisealiste inimeste arvamus. Indikaatorina inimeste positiivsest suhtumisest ja usaldusest kohtute suhtes nähakse suurt kohtusse pöördumise arvu.

“...varasemad 15 aastat on olnud ikkagi see nõukogude aja mõju, et inimestel on koguaeg mingisugune arusaam, et kohtus on koguaeg mingid pätid-kaabakad ja mingid imelikud, et tavalisel inimesel ei olegi sinna asja, see on nagu häbiplekk, kui keegi kohtus käib, et see maine hakkab nagu murenema järjest minu arvates.” (MT2)

Kohtute imago kontekstis nähakse olulisena ka seda, millist infot parajasti mingil ajahetkel meedias esitatakse, kas pigem positiivset või negatiivset. Sellest sõltuvalt toimuvad laiemas avalikkuses kohtu imago kõikumised. Kogu meedia vahendusel edastatavat kohtuinfot ei peeta negatiivseks, vaid nähakse sel ka positiivset mõju kohtute imago kujunemisele. Giddensi (1990) kirjeldus ekspertsüsteemi olemusest võib ebapiisava kommunikatsiooni puhul kohtute puhul mitte alati anda usaldusväärset tekitava tulemuse. Intervjuudes toodi esile aga ka seda, et kohtute tegevuse ja kohtulahendite motiivide jäämine avalikkuse jaoks arusaamatuteks ei tähenda alati automaatselt negatiivset häälestust kohtute suhtes. See viitab usule kohtusüsteemi õiguspärasesse ja õiglasesse toimimisse.

Imago kujunemine läbi isikliku kokkupuute

Võib eeldada, et varasema kokkupuute puudumisel on usaldus kohtute suhtes kujunenud võrrelduna isikliku kokkupuute olemasoluga pigem läbi usu kohtute kui Giddensi (1990) kirjeldatud ekspertsüsteemide õiguspärasesse ja õiglasesse toimimisse. Kokkupuute tekkides aga rakenduvad Sztompka (1999) kirjeldatud usaldusootused ja hinnang kohtute suhtes kujuneb läbi selle, kuidas isiklik kokkupuutekogemus vastab ootustele. Kokkupuutele eelnev muude kommunikatsioonikanalite vahendusel kohtute suhtes kujunenud usaldus võib olla loomulikult madalam või kõrgem ning sellest võivad sõltuda ka ootused. Läbi isikliku kogemuse antud hinnang kohtute süsteemi-, institutsionaalsele ja protseduuriusaldusele võib aga kujuneda pigem määravaks ka hilisemates usaldushinnangutes.

Nagu juba eelpool tõdetud, nägid intervjueeritavad suurt kohtusse pöördumise arvu märgina usaldusest. Kohus on inimeste jaoks viimane abivahend, kellele usaldatakse oma probleemi lahendamine. Samaaegselt on kohtul läbi ajaloo aura, et kohtumajja tulija jaoks on kohus midagi ülimuslikku ja aukartust äratavat. Intervjueeritavad leidsid, et kohtute imago kujuneb erinevalt sõltuvalt sellest, kas tegu on professionaalse menetlusosalisega või mitteprofessionaalse menetlusosalisega. Mitteprofessionaalsete menetlusosaliste arvamus kujuneb kohtutest rohkem emotsionaalselt pinnalt ning arvamust mõjutab paljuski see, milline tulemus kohtust saavutatakse. Samas saab kohus ka mittesooitud tulemuse saanud

menetlusosalise arvamust kujundada läbi hästi põhjendatud, arusaadava ja motiveeritud kohtuotsuse, hea kohtlemise ja erapooletu käitumise kohtuistungil. Näiteks leitakse, et pigem inimeste arvamus kohtust paraneb pärast sellega isiklikku kokkupuudet:

“Pigem ma arvan, et nendel, kes tulevad siia, nende arvamus ka sellisel kokkupuutumisel, suhtlemisel paraneb. Et nendel, kes kuulevad väljastpoolt ja näevad seda, nad suhtuvad negatiivsemalt kui need, kes suhtlevad otse.” (MT2)

See viitab Sztompka (1999) järgi muuhulgas sellele, et kohtunikud ja kohtutöötajad vastavad neile esitatud sotsiaalse rolli usaldusootustele ning keskne roll usalduse kujunemisel ongi täita kohtus töötavatel inimestel.

Teisalt leiti, et menetlusosaliste silmis võib kohus olla bürokraatlik ning kui kohtus esineb nendega ebameeldivat käitumist, näevad nad seda lähedalt ja see mõjutab nende arvamust loomulikult negatiivselt.

“...teatud puhkudel võib-olla ei käituta inimestega abivalmilt. Ehk et ollakse sellised nii-öelda paberikesksed ja selline inimlik mõõde justkui kaob ära, ja kui ei ole just seaduses kirjutatud, et mingi selline humaanne võimalus on olemas suhtlemiseks, siis seda ka ei rakendata. Ollakse üsna sellised bürokraatlikud ja paberikesksed./---/ Teine asi, kohtusaalides ju tegelikult, noh, on olnud juttu, Aivar Pilv vähemasti on seda, kas see oli KHN-s, kus ta rääkis, et käitutakse inetult, öeldakse inetult või halvasti. See ei ole sugugi selline ülemäära harv, kui ka nagu kohtunikud käituvad kuidagi ebameeldivalt menetlusosalistega.” (KT1)

Vähem otsuste edasikaebamise arvu peetakse omakorda märgiks sellest, et menetlusosalised aktsepteerivad kohtuotsuseid. Professionaalsete menetlusosaliste arvamus kohtust kujuneb kohtu professionaalsust (põhjendatust, seaduslikkust, istungi juhtimise efektiivsust jms tegureid) hinnates. Sellest lähtuvalt pidasid intervjuueeritavad professionaalsete menetlusosaliste arvamust kohtust olulisemaks kui mitteprofessionaalsete menetlusosaliste arvamust. Professionaalide arvamus on kujunenud üldjuhul pikemaajalisema ja mitmekülgsema kommunikatsiooni pinnalt. Kuigi nende arvamust kohtutest peetakse üldiselt soodsaks ja lugupidavaks, teavad nad samal ajal ka kõige paremini kohtute nõrku kohti. Erinevate kohtutega kokkupuutuvate professionaalide silmis võivad erinevatel kohtutel olla erinevad imagod ning ühtne pilt ja arusaam kohtusüsteemist kui sellisest on seetõttu hägusem. Mida kõrgema kvalifikatsiooniga on kohtunikkond, seda rohkem austust ja lugupidamist pälvib ta professionaalsete kohtuskäijate poolt. Praegust suhtlust prokuröride ja advokaatidega peetakse ka kohati liiga distantseerunuks.

Olulise tendentsina toodi välja ka kohtuametnike suhtlemise tähtsus imago kujunemisel kirjalike menetluste arvu suurenemise ja kohtunikuga isiklikult kokkupuutunute arvu

vähendamise tõttu. Vaid kirja teel kohtuga suhtlejate arvamust kohtus mõjutab eelisjärjekorras menetluse kiirus.

Kohus kui karistaja

Kuigi läbiviidud intervjuudes peeti kohtute staatust avalikkuse silmis üldiselt autoriteetseks, leidsid intervjuueeritavad ka seda, et kohtute praegust imagot ei iseloomusta õigusemõistja, abistaja ja kaitsja roll, vaid pigem karistaja roll. Kuigi kohus lahendab statistiliselt enim tsiviilasju, näevad inimesed kohut kriminaalkesksena, seda ühe peamise põhjusena meedia vahendusel saadud info põhjal. Lisaks sellele, et meedia kajastab vähe tsiviil- ja haldusõigusega seonduvat ning on keskendunud karistusõigusele, nähakse kohtu kui karistaja imago kujunemisena ka ajaloolist, teatud mõttes paratamatut põhjust. Ka näiteks karistava imagoga Vene tsaarivapilt pärit „kohtukulli“ metafoor on ajalooliselt olnud nii läbiv ja tugeva mõjuga, et leiab sagedat kasutamist isegi kaasaja kontekstis.

“...ja paraku vist jah siiamaani on neid inimesi Eestis rohkem, keda kohtu kaudu on tõsiselt represseeritud, võib-olla alusetulki erinevate võimude ajal ja sealt tuleb see kohtusse ettevaatlik, et mitte öelda vaenulik suhtumine.” (K7)

Kokkuvõtvalt iseloomustatakse intervjuude põhjal **arvatavat välist imagot avalikkuse silmis üldiselt positiivseks (erapooletu, autoriteetne) ja usaldusväärseks**. Teisalt on üldine teadlikkus kohtutest ja kohtuasjade õiguslikust taustast väike. Positiivse imago kõrval nähakse kohut ka **ebausaldusväärse, aeglase, kalli ja keerulisena**. Läbi isikliku kontakti kujuneb intervjuueeritavate arvates üldjuhul kohtutest pigem positiivsem imago kui läbi meedia ning **eriti oluliseks peetakse professionaalsete menetlusosaliste pikaajalise kokkupuute pinnalt kujunenud arvamust kohtutest**. Kohtute praegust imagot ei iseloomusta õigusemõistja, abistaja ja kaitsja roll, vaid pigem karistaja roll. Karistaja imago domineerimisele võib tuua neli peamist põhjust: (1) ajalooliselt kujunenud ja rahva teadvuses säilinud karistaja roll; (2) meedia vahendusel kohtute kohta saadud teavet võib pidada õiguslikult ebapiisavaks ning liigselt kriminaalõigusele ja konfliktile keskendunuks; (3) kohtute endi poolt ebapiisav kommunikatsiooni suunamine, vähese proaktiivsusega kohtute kommunikatsioon ning liiga tagasihoidlik ise soovitud imagot kommuникеerivate teemade väljapakkumine meediale; (4) adekvaatse statistika ebapiisav kommuникеerimine.

Seega peab kohtute kommunikatsioon arendama proaktiivset suhtlust kooskõlas soovitud imagoga, et teadlikult kujundada õigusrahu tagaja ning abistaja ja kaitsja rolli. Abistaja ja kaitsja imago muudab kohtu ühiskonnaga seotumaks, mitte sellest kaugel asuvaks ja

suurendab usaldusväärust. Nagu näitas Truu (2005) analüüs, usaldatakse kohut siis, kui teda interpreteeritakse karmi ja õiglasena ning kohtu suhtes usaldamatu suhe avaldub kohtu interpereteerimisel leebe ja ebaõiglasena. Usaldatav karm omakorda haakub pigem kohtu (karmi) karistaja kui kohtu õigusemõistja ja õigusrahu saavutaja rolliga. Et kohut tajutaks ka kriminaalõiguse kontekstis õiglase õigusemõistjana, on oluline avalikkuse teadlikkuse suurendamine karistuse eesmärkidest ja nendeni jõudmise meetoditest. Oluline on rohkem rääkida sellest, milline karistus (kas alati võimalikult karm?) aitab karistuse eesmäärke täita ning mida peab kohus karistuse mõistmisel arvestama.

3.3.4 Soovitud imago

Soovitud imago ehk kõigi sihtrühmade seas tuleviku ideaalse imago olulisimad märksõnad intervjuude põhjal on **“usaldusväärne”** ning **“abistaja ja kaitsja”**. Lisaks edastub soovitud imago läbi selliste märksõnade nagu “õiglane”, “arusaadav”, “selge”, “aus”, “erapooletu”, “sõltumatu”, “inimlik”, “väärikas”, “aktsepteeritav”, “tõsiseltvõetav”, “lugupeetud”, “mitte liiga meelelahutuslik”, “konservatiivne”, “tagasihoidlik”, “inimeste õiguste ja seaduste kaitsja”, “kodanikukeskne”. Soovitud imago on see, et ühiskonna teadvusse jõuaks kohtute olemuse abistav ja kaitsev funktsioon. Kuigi praegust kohtute imagot iseloomustab pigem karistaja kui abistaja roll, siis eeldatavasti pikaajalise protsessina kulgev liikumine soovitud abistaja, kaitsja imagopildi poole on juba alanud.

“Ja tegelikult, sellise mentaliteedi või sellise imago kujundamine ei käi kolme-nelja aastaga, see ei ole kaubamärk ega bränd, mida on võimalik üles töötada, vaid see on läbi isikliku kogemuse, läbi koolihariduse, läbi perekondliku kasvatuse, kõige selle, suhtumine õigusemõistmisesse...” (K7)

Oluliseks peetakse kohtute inimsõbralikku mainet. Tähtis on, et kohtuid nähtaks kui normaalset konflikti lahendamise võimalust, mitte ei tuntaks kohtute suhtes valehäbi- või hirmu. Oluliseks peetakse, et ühiskond aktsepteeriks tehtud kohtuotsuseid, mis omakorda eeldab, et inimesteni jõuaks meedia vahendusel otsuste kohta objektiivne ja arusaadav pilt.

Professionaalsete menetlusosaliste silmis soovivad kohtud paista hea koostööpartnerina.

Intervjueeritavad peavad oluliseks, et menetlusosaliste silmis rakendab kohus võrdset kohtlemist, on õiglane ja erapooletu. Lähtudes Sztompka (1999) usalduse liikidest tõusetub seega suhtluses menetlusosalistega keskseimana protseduuriusalduse olulisus. Oluline on see,

et isegi enda jaoks negatiivse tulemuse saanud menetlusosaline tajuks kohut ja kohtupoolset kohtlemist positiivselt. Läbi erapooletu, võrdse kohtlemise printsiibi rakendamise saab menetlusosaliste silmis kujundada positiivset imago:

“Üks teooria ütleb, et menetlusosalisi huvitab lahend, olgu mis on, kui ta saab hea lahendi, siis ta on rahul. Teine suund on see, et menetlusosalisi huvitab see, et kuidas neid koheldakse sõltumata sellest, milline on lahend. Mina siiski suunaksin praegusel hetkel meie ajas ja ruumis tähelepanu kohtlemisele. Ma ei ütle, et koheldakse halvasti, aga ma ütlen, et saab paremini ja eesmärgipärasemalt kohelda.” (K3)

3.3.5 Kohtunike imago

Kohtunike imago kujunemine

Erinevad intervjueeritavad leidsid nii seda, et kohtute ja kohtunike imago on üldjoontes samastuvad, kui ka seda, et need ei ole alati kattuvad. Kuigi kohtulahendi teeb kohus kui institutsioon ning seetõttu ei saaks kohtunik eristuda kohtuvõimust kui sellisest, peeti siiski ka kohtunike imago võrrelduna kohtute imagoga rohkem isikustatuks, kuna sellele lisandub mingi inimlik mõõde ning mõne konkreetse kohtuniku imago võib süsteemi kui sellise imagost mõnel juhul siiski erineda. Leiti ka seda, et pärast seda, kui inimene on juba kohtus käinud ja kohtunikuga isiklikult kokku puutunud, siis kohtuniku imago tema silmis võimendub ning muutub kogu kohtusüsteemi imagoks. Kohtuniku nägu võib jääda mingi konkreetse kohtuasja kontekstis nii täiesti tahaplaanile kui ka tulla hoopiski väga selgelt esile. Üldist suhtumist kohtunikesse peeti küll viisakaks ja sõbralikuks, kuid teisalt esineb ka seda, et kohtunikud tekitavad inimestes aukartust või võõrastust.

Intervjueeritavad leidsid, et kohtunike imago kujuneb inimeste jaoks eelkõige läbi isikliku kontakti kohtunikega. See kujuneb nii läbi kohtuniku käitumise kohtulaua taga menetluse käigus kui ka läbi selle, kuidas kohtunik suhtleb inimestega väljaspool kohtusaali. Kohtuniku käitumine on oluline imago kujunemisel läbi otsekontakti:

“Arvan, et võimatu on nõuda, et kõik inimesed saaksid aru ja nõustuksid kohtuniku tehtud otsustega. Millest aga kõik saavad aru, on isiku käitumine erinevates situatsioonides. Leian, et kohtuniku kui kodaniku käitumist on võimelised kõik inimesed sarnaselt hindama (pean silmas käitumisreegleid, tavasid, suhtlemisoskust, reageeringuid jne jne). Mõnevõrra oleneb ka see hindaja isikust, milline on tema enda taust ja käitumine, aga siiski...” (K9)

Meedia vahendusel teatakse väga väheseid kohtunikke, ka leiti, et sellest paistva põhjal ei saa inimesed alati teha järeldusi kohtunike kui isikute kohta. Teisalt võib ka läbi meedia

edastatud teabe mingi konkreetse kohtuotsuse kohta tekkida tähelepanu selle otsuse teinud kohtuniku vastu ning seeläbi võimendub kohtuniku kui isikuna imago. Sel juhul kujuneb inimeste jaoks kohtuniku imago läbi tulemuse ehk kohtuniku tehtud otsuse ning kohtuniku imago kujuneb positiivseks või negatiivseks seeläbi, kas otsus läheb kokku inimese õiglusega või mitte. Negatiivne uudis mõnest konkreetsest kohtunikust (nt tema õigusrikkumisest) laieneb negatiivselt kogu kohtusüsteemi imagole, samamoodi võib positiivselt tunnustatud ja tuntud kohtunik kujundada positiivsemaks inimeste arvamust kogu kohtusüsteemist. Teisalt ei saa pidada üksikute kohtunike rolli kohtunike laiema imago kujunemisel liiga suureks, pigem kujundab kohtunike imago nende käitumine kogumina ja nende tehtud kohtuotsused. Meedia vahendusel peaks kohtunike positiivne imago kujunema läbi nende töö objektiivse kajastamise, läbi kohtulahendite lihtsa ja selge selgitamise, samuti peaks meedia vahendusel rohkem selgitama, millised on kohtuniku õigused ja millised on talle seatud piirangud. Meedia kõrval on olulise positiivse imago kujundaja funktsioon kohtunike otsekontaktidel inimestega nii kohtuistungitel kui ka kohtunike erialastel ülesastumistel.

Kohtunike personaalsus versus impersonaalsus

Üks suuremaid dilemmasid tekitavaid teemasid kohtute kommunikatsiooni kontekstis on kohtunike eksponeerimine meedias. Ka intervjuudes esitati erinevaid seisukohti selle kohta, kui palju ja millises kontekstis peaksid kohtunikud meedias nähtavad olema.

Pigem kohtunikke mitte eksponeeriv suund toetab seda, et avalikkusele ei peaks olema teada rohkem kohtunikke kui mõni, kes esindavad kogu institutsiooni ning kohtuniku väärika ja reserveeritud ameti positsiooni ei tohi ohtu seada tema meediakangelaseks tegemisega, mistõttu peabki ta mõjuma pigem umbisikuliselt ja otsuste esinduslikkuse huvides ei tohi tema taga ei tohi olla liiga palju inimest. Samuti leiti, et kohtuniku üks olulisemaid jooni peab olema tagasihoidlikkus ja väljapeetus ning kohtunik ei peaks ennast esile seadma.

Toodi esile ka eneseõigustamise ja tulevikuotsustustega sidumise oht, mis kaasnevad sellega, kui kohtunik läheb n-ö oma näoga meediasse midagi selgitama. Kohtu imagole mõjub sellises kontekstis pigem positiivselt see, kui kohtuotsusest räägib avalikkusele mitte kohtunik, vaid kohut esindav kõrvalseisja. Kuigi kohtuniku sõnum peab jõudma rahvani, võib kohtunik jääda impersonaalseks, erinevalt poliitikust ei pea ta olema koguaeg n-ö pildis ja ta ei pea kellelegi meeldima.

Teisalt leiti intervjuude vastustes, et võrreldes süsteemiga on kohtuniku isiksus saanud liiga vähe tähelepanu. Leiti ka seda, et kohtunikke võiks avalikkusele rohkem tutvustada kui inimesi ka läbi nende töövälise tegevuse, näidates nende inimlikku poolt. Selle seisukoha järgi annab inimestele positiivse signaali võimalus samastada kohtunikku iseendaga ja teadmine iga üksiku kohtuniku imagost, kes tegutseb ka väljaspool kohtusüsteemi. Ühe võimalusena kohtunike imagot positiivselt kujundada nähti ka seda, et kohtunikud võiksid olla rohkem kaasatud avalikkust harivatesse projektidesse ja institutsioonidesse. Leiti ka seda, et kui praegusest rohkem kohtunikke astuksid avalikkusega dialoogi, nähtaks selgemalt n-ö suurt kohtuperet, kes on tark, intelligentne ja tõsiseltvõetav. Liigset meedias kommenteerimist kohtunike poolt ei peetud üldiselt siiski heaks.

Läbiviidud intervjuude põhjal on kohtunike soovitud imago kahtlemata olla eelkõige väärikas ja väljapeetud. Kuna kohtunik ongi kohus, ei pea konkreetset kohtulahendit siduma konkreetse kohtuniku isikuga, kohtunik võib jääda kohtulahendi kontekstis pigem impersonaalseks. Teisest küljest ei tohi kohtunike väärikas ja reserveeritud positsioon muutuda täiesti kodanikekaugeks, kuna kohtute soov on olla usaldusväärse ning abistava ja kaitsva imagoga. Inimeste teadlikkus kohtunikest kui persoonidest lähendab neid kohtusüsteemile, muudab rahva silmis inimlikumaks ja kodanikulähedasemaks nii kohtunikud kui kogu kohtusüsteemi. Samas ei tohi selline kohtunike esitlemine persoonidena seada ohtu kohtuniku väarikat, väljapeetud ja tagasihoidlikku olemust. Kohtunike soovitud imago sisaldab endas vastuolu: ühest küljest ei tohi kohtuniku taga olla kohtuotsuste esinduslikkuse huvides inimese jaoks liiga palju inimest, teisest küljest lõhub inimeste enda samastamine kohtuniku inimliku poolega liigset distantssi, hirmu ja mõistmatust kogu kohtusüsteemi ees. Mõlemad äärmused on kohtunike ja kohtute imagole kahjulikud ning kohtunike ja kokkuvõttes ka kohtute imago peaks tõenäoliselt balansseerima kahe äärmuse vahepeal, saavutades samaaegselt nii väarika kui ka usaldusväärse imago. Lähtudes Sztompkast (1999) on kohtunike puhul usalduse saavutamiseks oluline vastata nende sotsiaalsele rollile.

Kokkuvõtvalt on kohtute soovitud imago olulisimad märksõnad intervjuude põhjal **usaldusväärne** ning **abistaja ja kaitsja**. Avalikkuse silmis soovitud imago kujundamisel on kindlasti keskne roll avatuse ja proaktiivsuse rakendamise olulisusel. Suhtluses menetlusosalistega tõusetub lähtudes Sztompka (1999) usalduse liikidest keskseimana

protseduuriusalduse olulisus ehk **erapooletu ja võrdse kohtlemise printsiibi** rakendamine. Oluline on **kohtu põhiväärtuste** (sõltumatus, erapooletus, väärikus, laitmatu käitumine jne) **kommunikeerimine kogu kommunikatsioonis** (igapäevatöös, suhtluses menetlusosalistega jne). Väärtuste kommunikeerimisel on oluline, et neid tajusid kommunikatsioonis kohtuga kõik menetlusosalised sõltumata kohtust saadud tulemusest. Kuna soovitud imago iseloomustab muuhulgas ka **arusaadavus**, on kohtute kommunikatsiooni oluline eesmärk ka keeruliste asjade **selgitamine võimalikult lihtsas ja arusaadavas keeles**. Usaldusväärsuse kui kohtute ühe olulisima soovitud imago komponendi suuremaks saavutamiseks on vajalik vastata sihtrühmade ootustele (ühiskondliku ootuse põhikriteeriumitele ja sotsiaalsetele rollidele) ning olla piisavalt läbipaistev läbi arusaadava selgitamise. Kohtunike puhul on oluline saavutada **tasakaal nende impersonaalsuse ja (ka kohtute soovitud imago laieneva) kodanikuläheduse vahel**.

3.3.6 Siht- ja sidusrühmad ning kommunikatsioonieesmärgid

Intervjuude põhjal võib kohtute olulisimate sihtrühmadena esile tuua Price'i (1997) liigituse alusel passiivse huviga "laiema avalikkuse", aktiivse üldise huviga "koolinoored" ning aktiivse spetsiifilise huviga "meedia" ja "tudengid".

Olulisimate sidusrühmadena nimetati intervjuudes aktiivse spetsiifilise huviga "mitteprofessionaalseid menetlusosalisi" ja "Euroopa Liidu kohtuid" ning aktiivse pühendunud sidusrühmadena "professionaalseid menetlusosalisi", "teiste võimuharude esindajaid (Riigikogu, valitsus)", "koostööpartnereid igapäevatöös" (advokaadid, prokurörid, politsei, kohalikud omavalitsused, notarid, kohtutäiturid jne) ja "Justiitsministeeriumi".

Kommunikatsioonieesmärgid

Meedia

Intervjueeritavad nägid olulisima eesmärgina sihtrühmaga meedia kohtutest objektiivsema pildi jõudmist avalikkuseni meedia vahendusel, samuti praegusest suuremat avalikkuse õiguslikku harimist meedia vahendusel. Praegu meedias kohtute kohta ilmuvat infot peetakse kohati kohtute seisukohalt ebaobjektiivseks või mitteadekvaatseks.

Koolinoored

Kuna oluliseks peetakse n-ö kodanikuühiskonna kasvatamist, on koolinoorte sihtrühm üks olulisemaid. Vajalik on õigussüsteemi õpetuse arendamine koolides, et praegused gümnaasiumiõpilased saaksid juba tulevaste kodanikena ellu astudes adekvaatse ja objektiivse pildi kohtusüsteemist, neil oleks olemas arusaam kohtu töökorraldusest ja eesmärkidest ning baastadmised kohtulahendite tegemise alustest.

Avalikkus

Avalikkuse puhul peeti eelkõige oluliseks usaldusväarsuse suurendamist ning inimeste silmis kodanikusõbraliku imago saavutamist praeguse kohati hirmutava imago asemel. Usaldusväarsus kohtute suhtes suureneb omakorda läbi inimeste õigusteadlikkuse suurendamise ehk n-ö õigushariduse andmise ühiskonnale. Et kohtu sõnumid jõuaksid rahvani, on oluline kohtulahendite aktiivne selgitamine ja motiveerimine lihtsas, arusaadavas keeles. Oluline on ka kohtutest objektiivsema ja adekvaatsema pildi andmiseks selgitada kohtute töö põhiprintsiipe ning kommunikeerida objektiivset statistikat ja menetluste venimiste põhjusi. Kohtud peavad oma kommunikatsioonis leidma rohkem võimalusi tsiviil- ja haldusasjade kajastamisele kriminaalteemade kõrval, et tasakaalustada praegust kriminaalkeskset kuvandit.

Menetlusosalised

Professionaalsete menetlusosaliste puhul peetakse intervjuude põhjal olulisimaks kommunikatsioonieesmärgiks efektiivset ja partnerlustunnet tekitavat igapäevast koostööd. Mitteprofessionaalsete menetlusosaliste puhul on oluline eesmärk see, et kohtus toimuv oleks nende jaoks arusaadav ning neil puuduks kohtu ees hirm. Nii professionaalsete kui mitteprofessionaalsete menetlusosaliste silmis on kommunikatsioonieesmärgiks tagada kohtust ja kohtunikest usaldusväärne, aus ja erapooletu, autoriteetne, lugupidava suhtumisega, samas kehtestav imago. Kommunikatsioonieesmärgiks on ka kohtute endi tugev seismise järelevalve võime, et oleks tagatud kohtuametnike ja kohtunike korrektne käitumine menetlusosalistega.

Teiste võimuharude esindajad

Kommunikatsioon teiste võimuharude esindajatega teenib sama eesmärgi, mis kohtu enda tegevus ehk õiglase õigusemõistmise eesmärgi.

Koostööpartnerid igapäevatöös

Sarnaselt professionaalsetele menetlusosalistele on intervjueeritavate arvates koostööpartnerite puhul oluline sujuva koostöö arendamine, kuid ka erinevate kohtute puhul partneritega ühtlasema suhtluspraktika saavutamine.

Euroopa Liidu kohtud

Kommunikatsioonieesmärk on tõsta nii praegust madalat Eesti kohtunike teadlikkust Euroopa Liidu kohtusüsteemist kui ka Euroopa Liidu kohtute teadlikkust Eesti kohtusüsteemist. Kohtute töö eesmärgipärasuse huvides on oluline kommunikatsioonieesmärk tõhusam infovahetus ja vastastikkuse koostöö tihendamine.

Sisekommunikatsioon

Kuna mitmed intervjueeritavad leidsid, et ka erinevate kohtute töötajad ei ole alati piisavalt kursis teiste kohtute ja erinevate kohtuastmete töö eripäraga, peeti üheks sisekommunikatiivseks eesmärgiks erinevate kohtute töö tutvustamist ja suhtluse arendamist kohtusüsteemi-siseselt. Sisekommunikatiivselt peeti oluliseks ka sisekontrolli tõhustamist hea kohtutava järgimiseks.

Olulisimateks asjadeks, mida kommunikatsioonis ära teha, nimetati intervjuude põhjal kokkuvõtvalt järgmist: meedia ja kohtute vahelise suhtluse parandamist eesmärgiga saavutada objektiivsem pilt kohtutest meedia vahendusel; sujuvama ja eesmärgipärasema kommunikatsiooni saavutamist menetlusosalistega; õigusemõistmise usaldusväärsuse suurendamist ja inimeste teadlikkuse suurendamist kohtute tööst ja õigusemõistmisest, samuti n-ö kodanikuühiskonna kasvatamist koolinoorte õiguslase harimisega.

3.4 Imago ja soovitud imago võrdlus

Järgnevalt võrdlen sarnasusi ja erinevusi praeguses kohtute imagos avalikkuse silmis, vaadeldes võrdlevalt nii intervjuude kui avaliku arvamuse uuringute tulemusi. Lisaks vaatlen järelduste tegemiseks, millised olulisemad imago märksõnad on kooskõlas või lahknevuses kohtute identiteediga. Oluline on märkida, et avaliku arvamuse uuringud on läbi viidud kvantitatiivsel meetodil ning vastajad said hinnata vaid etteantud omaduste seostumist või mitteseostumist kohtumõistmise ja kohtunikega. Seejuures ei ole küsitlused sisaldanud kõiki

intervjuudepõhiseid kohtute soovitud imagot kajastavaid positiivseid omadussõnu (nt “professionaalne”, “võrdne kohtleja”, “arusaadav”, “abistaja ja kaitsja”, “aus”, “väärikas”). Samuti ei ole küsitlused sisaldanud intervjuudepõhiseid kohtunike soovitud imagot kajastavaid positiivseid omadussõnu “väärikas”, “väljapeetud” ja “tagasihoidlik”. Samuti on 2007. aasta maist juulini Riigikohtu tellimusel läbiviidud õigusteadvuse uuringus kohtupidamise ja kohtunike puhul hinnanguteks küsitud omadused ühesugused. Siiski saab uuringute ja intervjuude tulemuste põhjal tegeliku imago ja soovitud imago osas tuua esile järgneva:

- “Õiglus”, “usaldusväärsus” ja “erapooletus” on positiivsed omadused, mis iseloomustavad juba praegu kohtupidamise imagot avalikkuse silmis. Neid omadusi peavad soovitud imago osana olulisteks ka kohtud ise, samuti on need omadused osa “tegelikust” ja soovitud identiteedist. Samuti läheb uuringutepõhise imago “haritud” kokku kohtute “tegelikku” identiteeti iseloomustava “targaga”. Kommunikatsiooni seisukohalt on oluline juba olemasolevate positiivsete omaduste hoidmine ja kinnistamine kommuniqueerimisel.
- Uuringutepõhine negatiivne omadus “aeglane” läheb kokku “tegeliku” identiteediga, millele vastandub soovitud identiteedi “efektiivne ja kiire õigusemõistmine”. Kuna kohtud ei ole oma identiteedis veel saavutanud ideaalina soovitud kiiret ja efektiivset õigusemõistmist, ei saa eeldada, et ka avalikkus kohtute tegevust kiirena näeks. Oluline on saavutada kohtute enda areng soovitud identiteedini. Praeguses olukorras peaks avalikkusele selgitama kohtumenetluse pikkuse põhjusi, andma menetlusaegade statistika kommuniqueerimisega adekvaatsema pildi ning aktiivsemalt kommuniqueerima näiteid juba praegu esinevast kiirest ja efektiivsest kohtumõistmisest. Samuti on oluline kommuniqueerida, et lisaks kiirusele on kohtumõistmise protsessis oluline kaalutletud, õiguspärane ja kvaliteetne tulemus.
- Uuringutes esinenud imago negatiivne omadus “keeruline” läheb vastuollu soovitud imago “arusaadavaga”. Õigusmaailma ja juriidilist keelt võidakse pidada keeruliseks, kuid läbi teadliku kommunikatsiooni ja lihtsas, arusaadavas, samas juriidiliselt korrektse keeles on võimalik teha seda arusaadavamaks. Kohtute kommunikatsiooni oluline eesmärk peab olema ka keeruliste asjade selgitamine võimalikult lihtsas ja arusaadavas keeles. Selgitamine läbi arusaadavate sõnumite aitab kaasa usaldusväärse kasvule.

- Kui soovitud imagos on kohtute jaoks oluline olla “abistaja ja kaitsja”, “inimlik” ja “kodanikukeskne”, siis mitmed praeguse imago omadused lähevad sellega vastuollu. Kohut ei nähta “efektiivsena”, inimsõbralikuna”, “paindlikuna”, nähakse aga “bürokraatlikuna”, “keerulisena”, “kallina”, “tundmatuna”, “hirmutavana” ja “karistajana”. Kommunikatiivselt tähendab see vajadust rakendada rohkem avatuse printsiipi vastukaaluks liigse suletuse printsiibile, samuti muuta kohus kui teenindusasutus kodanikusõbralikumaks.
- Uuringutepõhised kohtuniku imago positiivsed märksõnad kattuvad kohtumõistmise imago positiivsete märksõnadega. See võib viidata ka sellele, et kohtunike ja kohtute imago avalikkuse jaoks oluliselt ei eristu ehk et süsteemi imago kandub üle kohtunikele. Kohtunike soovitud imago kajastab aga eelkõige just kohtuniku kui isikuga seotud omadusi, nt “väljapeetud”, “tagasihoidlik, “inimlik”. Oluline on see, et avalikkus hindab kohtunike imagot läbi positiivsete, mitte negatiivsete omaduste. Kohtunike inimlikku poolt nähakse siiski vähem, mis võib viidata distantseerituse tunnetusele kohtunikest ja seeläbi kogu kohtusüsteemist. See omakorda ei haaku kohtute kodanikusõbraliku imago eesmärgiga.

IV JÄRELDUSED

Järelduste osas esitan dokumendianalüüsi, uuringute teisese analüüsi ja intervjuude põhjal tehtud koondjäreldused kommunikatsioonistrateegia tegemiseks ja selle ülesandepüstituseks. Kuna juba tulemuste osas on samuti esitatud mitmeid kommunikatsioonieesmärke- ja strateegiat mõjutavaid järeldusi, toon antud osas esile vaid kõige kesksamad koondjäreldused.

Kohtute soovitud identiteedis on **keskne roll kohtute tööd reguleerivatel seadustel ja eetikanõuetel**. Need annavad aluse ühiskondlikule ootusele kohtute suhtes ja kohtute kohustusele vastata neile ootuslikele nõuetele. Kohtute praeguses identiteeditunnetuses on oluline **suurema ühtlustunde saavutamine kogu kohtusüsteemi identiteedis** ja ka ühtsema suhtluspraktika saavutamine sihtrühmadega.

Kohtud tunnetavad oma praegust identiteeti läbi positiivsemate märksõnade, kui nad tunnetavad oma arvatavat välist imagot. Sellest tuleneb vajadus rakendada kommunikatsiooni imago lähendamisel identiteedile. Kohtute kommunikatsiooni keskseim eesmärk on olla praegu nähtava **karistaja, keerulise ja bürokraatliku** asemel rohkem nähtav **õigusemõistja, abistaja ja kaitsjana**, samuti **arusaadava, inimliku ja kodanikukesksena**. Olulisena tõusetub **eesmärgipärane kohtlemine** ehk kohtu kui teenindusasutuse arendamine kodanikusõbralikumaks.

Kuigi kohtute prioriteetseim sihtrühm on **menetlusosalised**, ei saa alahinnata ka kommunikatsiooni olulisust **laiema avalikkusega**. Viimasega on kommunikatsioon oluline lähtuvalt õigusteadlikkuse tõstmise, preventiivsuse, kohtute usaldusväärsuse ning ühiskonnas laiemalt kohtute soovitud imago kujundamise aspektist. **Usaldusväärsus** ja hea maine avalikkuse silmis on üks vahend kohtute missiooni täitmiseks. Kui menetlusosaliste puhul saab kohus positiivset imagot kujundada paljuski läbi erapooletu ja eesmärgipärase kohtlemise, siis laiema avalikkuse jaoks on kohtud rohkem nähtavad Giddensi (1990) kirjeldatud ekspertsüsteemidena ning imago kujunemist mõjutab üldjuhul vaid väike osa kogu kohtumenetlusest, eelkõige kohtulahendite põhisisu. Üldise õigusteadlikkuse kasvu ja positiivse imago eesmärgil peaksid kohtud eesmärgistama avalikkuseni jõudva **kohtuinfo**

laiendamist. See tähendaks avalikkusele võimalikult kohtulahendeid motiveeriva, samuti kohtute töö põhiprintsiipe selgitava, statistilise jms info aktiivsemat kommunikeerimist.

Kohtute jaoks on oluline ka kommunikatsiooni arendamine avalikkuse jaoks olulisima arvamuse kujundaja **meediaga** ja **kooliõpilastega** ehk **n-ö kodanikuühiskonna kasvatamise** eesmärk. Meediasuhtluses peaks olema tagatud aktiivsem selgitamine ja seadusliku tausta avamine võimalike ühiskondlike ootustega vastuollu minevate kohtuotsuste puhul. Ühe osana tõusetub siin ka vajadus tõsta avalikkuse teadlikkust näiteks karistuse eesmärkidest, õigluse subjektiivsusest ja kohtu funktsioonist rakendada õigust, mitte seda luua (v.a Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve funktsioon). Kohtute kommunikatsioon peaks prioriteetselt tegelema ka **otsekontakte võimaldavate kommunikatsiooniürituste korraldamisega**, kuna läbi isikliku kokkupuute kohtutega on kõige rohkem võimalusi positiivse imago kujundamiseks. Olulised kommunikatsioonikanalid on kohtute jaoks ka **internet ja trükitud materjalid**.

Kommunikatsioonieesmärkidest lähtuvalt tõusetub kesksena praegusest rohkem **avatuse** väärtuse rakendamine. Kohtute avatuse printsiipi tuleb rakendada mõistlikult ja kaalutletult, kuid vältida tuleb ka liigset suletust, mis põhjustab tundmatust, mõistmatust, vähest usaldust ja isegi hirmu kohtute ees.

Kohtute kommunikatsioon peaks eesmärgistama, kuidas kujundada **kohtunike imagot** läbi nende põhitegevuse **õigusemõistja rollis**, läbi n-ö ideaalsete kohtunike, kes vastavad esitatud eetilistele nõuetele. Lähtuvalt sellest, et kohtute ja kohtunike puhul on oluline seotus ühiskonnas toimuvaga, peaks kohtud ja kohtunikud tihendama **dialoogi avalikkusega**.

V KOMMUNIKATSIOONISTRATEEGIA LÄHTEALUSED

Kommunikatsioonistrateegia lähtealuste osas pakun läbiviidud analüüside põhjal sõnastused Eesti kohtute missioonile ja väärtustele, kohtute olulisimad siht- ja sidusrühmad ning olulisimad kommunikatsioonieesmärgid nendega, samuti sõnastan lühidalt kommunikatsioonistrateegia väljatöötamise edasised sammud. Kuna antud magistritöö on esimene etapp kohtute kommunikatsioonistrateegia valmimiseks, on järgmise sammuna kavas tööd tutvustada esmalt kohtute kommunikatsioonitöötajatele ning koostöös nendega olemasolevat osa edasi arendada. Ühise edasiarenduse lõppeesmärk on luua lõplik kommunikatsioonistrateegia ning viia see ellu.

5.1 Missioon ja väärtused

Missioon

Eeltoodud dokumendianalüüsi ja läbiviidud intervjuude tulemuste põhjal on pakutav Eesti kohtute missiooni sõnastus:

Sõltumatud Eesti kohtud tagavad ühiskonnas õigusrahu, mõistes õigust õiglaselt. Eesti kohtud teenivad Eestis elavaid inimesi, lahendades erapooletult, efektiivselt, seaduslikult ja professionaalselt ühiskonnas tekkinud vaidlusi ning harides rahvast õiguslikult. Eesti kohtud tagavad õigusemõistmise mõistliku aja jooksul ja kohtuotsuste õiguskindluse. Kohtunikud ja kohtutöötajad on laitmatu käitumisega eeskujuks teistele ühiskonna liikmetele.

Väärtused

Dokumendianalüüsis vaadeldud regulatsioonide ja läbiviidud intervjuude põhjal võib välja tuua järgmised Eesti kohtusüsteemi identiteedi aluseks olevad põhiväärtused:

- 1) olemuslikud väärtused: sõltumatus, erapooletus;
- 2) iseloomustavad ja käitumuslikud väärtused: laitmatu käitumine, kõrged eetilised omadused, võrdne kohtlemine, kodanikukesksus, inimlikkus, väärikus, avatus, ausus;
- 3) missioonilised väärtused: rahva teenimine, seegmine vastutustunne ühiskonna ees, õigusrahu, õiguskonfliktide ennetamine;
- 4) õigusemõistmise protsessi väärtused: efektiivne, kiire ja õiglane õigusemõistmine, kohtuotsuste õiguskindlus, professionaalsus; selged, arusaadavad kohtuotsused, usaldusväarsus.

Nimetatud väärtustest on terminalsed sõltumatus, erapooletus, rahva teenimine, õigusrahu, õiguskonfliktide ennetamine, efektiivne, kiire ja õiglane õigusemõistmine, kohtuotsuste õiguskindlus ning selged, arusaadavad kohtuotsused. Instrumentalsed väärtused on laitmatu käitumine, kõrged eetilised omadused, võrdne kohtlemine, kodanikukesksus, inimlikkus, väärikus, avatus, ausus, seesmine vastutustunne ühiskonna ees, professionaalsus ja usaldusväärsus.

5.2 Olulisimad siht- ja sidusrühmad

Intervjuude ja läbiviidud uuringute analüüsi põhjal esitan alltoodud tabelis 1 (Olulisimad siht- ja sidusrühmad) põhilised kohtute sihtrühmad. Sihtrühmad liigitan Price'i (1997) järgi passiivseteks ja aktiivseteks sihtrühmadeks, kellest viimased liigituvad omakorda pühendunud, üldise huviga ja spetsiifilise huviga sihtrühmadeks.

Tabel 1: Olulisimad siht- ja sidusrühmad

Sihtrühm	Alaliik	Liigitus	Kirjeldus
<u>Laiem avalikkus</u>	Meedia	Aktiivne spetsiifilise huviga	Oluline sihtrühm kohtuinfo vahendajana, kõige suurem õigusala teabe allikas avalikkusele.
	Teadlikumad kodanikud	Passiivne	Tihedamalt ühiskonda integreeritud, nooremad, kõrgemalt haritud, elavad suuremates asulates, kuuluvad suurematesse leibkondadesse, on sageli hõivatud avalikus sektoris.
	Väheteadlikumad kodanikud (väheste õigusteadmistega)	Passiivne	Vähem ühiskonda integreeritud, suhteliselt vanemad, pensionil, madalama haridustasemega, elavad sagedamini väikestes asulates, puuduvad igapäevaselt tihedad perekondlikud sidemed.
<u>Koolinoored</u>		Aktiivne üldise huviga	Oluline sihtrühm tulevaste kodanikena.

Sidusrühm	Alaliik	Liigitus	Kirjeldus
<u>Menetlusosalised</u>	Mitteprofessionaalsed menetlusosalised (menetlusseadustikes toodud mitteprofessionaalsed menetlusosalised nt tsiviil- ja haldusvaidluste pooled, süüdistatavad, kannatanud jt)	Aktiivne spetsiifilise huviga	Arvamus kohtutest on kujunenud üldjuhul vähese, kuid vahetu kokkupuute pinnalt kohtuga, arvamust mõjutab suures osas kohtust saadud tulemus.
	Professionaalsed menetlusosalised	Aktiivne pühendunud	Arvamus kohtutest on kujunenud pikaajalise praktika pinnalt võrreldes kohtus käinud tavainimesega.
<u>Koostööpartnerid</u> (advokatuur, prokuratuur, politseiamet, notarid, kohtutäiturid, kohalikud omavalitsused jt)		Aktiivne pühendunud ja spetsiifilise huviga	Oluline sihtrühm igapäevase kommunikatsiooni sujumiseks, samuti seetõttu, et nende vahendusel jõuab info kohtute kohta laiemale avalikkuseni.
<u>Justiitsministeerium</u>		Aktiivne pühendunud	Oluline sihtrühm, kuna esimese ja teise astme kohtud on Justiitsministeeriumi haldusalas.
<u>Teiste võimuharude esindajad</u> (seadusandlik ja täidesaatev võim)	Riigikogu	Aktiivne pühendunud	Oluline sihtrühm, kuna kohtud on riigivõimu haru.
	Valitsus	Aktiivne pühendunud	Oluline sihtrühm, kuna kohtud on riigivõimu haru.
<u>Euroopa Liidu kohtud</u>		Aktiivne spetsiifilise huviga	Oluline sihtrühm, kuna Eesti kohtud kuuluvad Euroopa õigusemõistmise süsteemi.
<u>Erinevad Eesti kohtud</u> (sisekommunikatiivses tähenduses)		Aktiivne pühendunud	Oluline sisekommunikatsiooni ja ühtse väliskommunikatsiooni arendamise seisukohalt.

5.3 Kommunikatsioonieesmärgid

Läbiviidud intervjuude ja uuringute teisese analüüsi põhjal pakun tabelis 2 (Kommunikatsioonieesmärgid) järgmised üldised kommunikatsioonieesmärgid juba varem määratletud olulisemate siht- ja sidusrühmade suhtes. Eraldi eesmärgina ja tabelis

mittekajastuvana kehtib kõikide väliste sihtrühmade puhul kohtute põhiväärtuste kommunikeerimine, soovitud imago (abistaja ja kaitsja, erapooletu, õiglane, arusaadav, inimlik, sõltumatu, väärikas)* kujundamine ja usaldusväarsuse tugevdamine. Tabelis on neile lisaks toodud iga sihtrühma puudutavad prioriteetsed teised kommunikatsioonieesmärgid.

Tabel 2: Kommunikatsioonieesmärgid

Sihtrühm	Alaliik	Kommunikatsioonieesmärgid
<u>Laiem avalikkus</u>	Meedia	<ul style="list-style-type: none"> • suurem teadlikkus teineteise süsteemi eripäradest, pideva aktiivse ja tulemusliku dialoogi olemasolu • üldsuse õigusteadlikkuse suurendamine meedia vahendusel
	Teadlikumad/vähemteadlikumad kodanikud	<ul style="list-style-type: none"> • ühiskonnaliikmete õigusteadlikkuse suurendamine • suurem teadlikkus kohtute ja kohtunike tööst ja põhiprintsiipidest • kohtuotsuste ja kohtus toimuva selgus, arusaadavus • vähemteadlike kodanike teadlikkuse suurendamine
<u>Koolinoored</u>		<ul style="list-style-type: none"> • õigusteadlike kodanike kasvatamine • parem õigusõpetus koolides
<u>Menetlusosalised</u>	Mitteprofessionaalsed menetlusosalised	<ul style="list-style-type: none"> • kohtuotsuste ja kohtus toimuva selgus, arusaadavus • positiivse imago* saavutamine ja põhiväärtuste edastamine sõltumata kohtust saadud tulemusest
	Professionaalsed menetlusosalised	<ul style="list-style-type: none"> • efektiivne ja partnerlustunnet tekitav koostöö
Sidusrühm	Alaliik	Kommunikatsioonieesmärgid
<u>Koostööpartnerid</u> (advokatuur, prokuratuur, politseiamet, notarid, kohtutäiturid, kohalikud omavalitsused jt)		<ul style="list-style-type: none"> • efektiivne ja partnerlustunnet tekitav koostöö

<u>Justiitsministeerium</u>		<ul style="list-style-type: none"> • õiglane õigusemõistmine
<u>Teiste võimuharude esindajad</u> (seadusandlik ja täidesaatev võim)	Riigikogu/valitsus	<ul style="list-style-type: none"> • õiglane õigusemõistmine
<u>Euroopa Liidu kohtud</u>		<ul style="list-style-type: none"> • töö tõhustamine läbi info ja kogemuste vahetamise
<u>Erinevad Eesti kohtud</u> (sisekommunikatiivses tähenduses)		<ul style="list-style-type: none"> • tugevam ühine identiteeditunnetus • ühtne suhtluspraktika sihtrühmadega • sisekontrolli tõhustamine hea kohtutava järgimiseks

5.4 Kommunikatsioonistrateegia väljatöötamise edasised sammud

Kuna antud magistritöö eesmärk oli teha algus Eesti kohtute kommunikatsioonistrateegiale ehk eelkõige keskenduda vaid kohtute identiteedile, vajab jõudmine lõpliku strateegiani edasist väljatöötamist. Strateegia väljatöötamise edasiste sammudena võib lühidalt sõnastada järgmised punktid:

1. Antud magistritöö tutvustamine ja arutelu kommunikatsioonistrateegia arendamise pinnalt kõigi kohtute kommunikatsioonitöötajatega. Kokkuleppimine edasistes sammudes.
2. Kommunikatsioonistrateegia olemasoleva osa korrigeerimine ja edasiarendamine:
 - Identiteedi aluste võimalik korrigeerimine.
 - Sihtrühmade ja kommunikatsioonieesmärkide võimalik korrigeerimine ja konkretiseerimine. Informeerimiseesmärkide, hoiakute kujundamise eesmärkide ja tegevuslike eesmärkide selekteerimine.
 - Kommunikatsiooni põhisõnumite sõnastamine.
 - Kommunikatsioonistrateegia tegevusprioriteetide sõnastamine.
 - Strateegia oodatavate tulemuste, nende realiseerumise hindamise kriteeriumite ja metoodika sõnastamine.
 - Kommunikatsioonistrateegia edasiarendamiseks ja realiseerimiseks võimalike vajalike täiendavate uuringute loetelu, uurimismetoodika kirjeldus.
 - Kommunikatsioonistrateegia elluviimise ligikaudse eelarve kalkuleerimine.

3. Kommunikatsioonistrateegia sõnastamine.

1. Kommunikatsioonistrateegia heakskiitmine (eeldatavasti Kohtute Haldamise Nõukoja poolt).
2. Kommunikatsioonistrateegia kohtusüsteemi-sisene tutvustamine.
3. Kommunikatsioonistrateegia elluviimine.

Strateegia lõplik ja reaalne elluviimine nõuab kõigepealt esmase initsiatiivgrupi (kohtute kommunikatsioonitöötajad) konstruktiivset koostööd. Samuti nõuab elluviimine juhtkonna (lõppstaadiumis eeldatavasti Kohtute Haldamise Nõukoja) heakskiitu ning võimalike vajalike rahaliste ressursside eraldamise võimalust. Prognoositavalt võiks strateegia lõplik valmimine toimuda hiljemalt 2010. aasta kevadeks. Strateegia planeeritavate teostajate initsiatiivgruppi kuuluvad: Riigikohtu kommunikatsioonispetsialist Mailin Aasmäe, Harju maakohtu pressinõunik Kristina Ots, Pärnu maakohtu esimehe abi-pressiesindaja Elo Kirsipuu, Viru maakohtu esimehe abi-pressinõunik Jelena Muttonen ning Tartu maa-, haldus- ja ringkonnakohtu pressinõunik Krista Tamm.

DISKUSSIOON

Kohtutele on olemuslik kohustus järgida paljusid regulatsioone. Kohtute põhiolemuse printsiibid, töökorralduse ja käitumise alused on sõnastatud seadustes ja eetikakoodeksites. Ideaalidentiteedi regulatsiooni on kohtute suhtes palju ning kohtunike eetikakoodeks seab kohtunike suhtes ülikõrged nõuded. Kuigi neid sätestatud norme kohtud eeldatavasti vähemalt reeglina ka täidavad, ei ole see siiski alati päriselt piisav hea maine tagamiseks. Leian, et nii kohtute identiteeti kui imagot mõjutavad otseselt ka mitmed n-ö kirjutamata reeglid või ka kirjutatud reeglite võimalikult kodanikusõbralik rakendamine. Kui ühelt poolt on näiteks avatus, inimlikkus, kodanikusõbralikkus ja võimalusel liigse bürokraatia vältimine regulatsioonides kirjutamata väärtused, võib neid omadusi siiski ka laiendada juba sõnastatud normidele. Antud töös läbiviidud intervjuudes toodi siiski muuhulgas esile kohtute arenguruumi kodanike eesmärgipärasemal kohtlemisel. Kommunikatsioonistrateegia lähtealuste hulgas oligi oluline regulatsioonides olevate kesksete normide kõrval esile tuua ka teised identiteedi tugevdamise ja eesmärgipärase kommunikatsiooni seisukohast olulised aspektid.

Kohtu imago laiemal kujunemisel mängib olulist rolli ka kohtuinfo seos ühiskondliku kontekstiga. Suurema ühiskondliku tähtsusega kohtuotsused sattuvad sageli laiema arutelu objektideks ning kohtu õiglus võidakse vastandada tinglikule rahva õiglustundele. Oma rolli võib mängida ka näiteks see, et kui kehtiv seadus ei vasta alati rahva ootustele, siis seadust järgiv kohtuotsus mõjutab avalikku arvamust kohtust. Hoolimata õigluse subjektiivsusest on sel aga omakorda oluline roll usalduse tekkel. Kohtuotsuste või kohtu tegevuse kriitika on loomulikult demokraatliku ühiskonna normaalne ja vajalik osa, kuid oluline on selle kriitika asjakohasus, pädevus ja mitmekülgsus. Eriti oluline on kohtuinfo asjatundlik käsitus ka seetõttu, et praegune avalikkuse õigusteadlikkus on suhteliselt madal. Läbiviidud intervjuudes avaldus muuhulgas aramus, et kohati kajastab enim avalikku arvamust mõjutav meedia kohtuinfot kohtute seisukohalt ebaobjektiivselt ning püüd seda muuta võib omakorda tekitada ohtu langeda liigsesse diskussiooni. Olen nõus intervjuudes avaldatud seisukohaga, et n-ö palli edasi-tagasi veeretavas avalikku diskussiooni kohus langeda ei saa ning selle kasutegur oleks vägagi küsitav. Meediakajastused on kohtute seisukohalt kohati esitatud läbi lihtsustatud või ebapädevate vaatenurkade ning konfliktile ja emotsioonile keskendunult. Usun, et oma osa on siin nii meedia eripäradel, kohtute endi kommunikatsioonivigadel kui ka

kohati ajakirjanike ebapädevusel õigusteemade käsitlemises. Meedia olemust ja selle arengusuundi kohtud muuta ei saa, kuid saavad analüüsida mainet mõjutavaid kommunikatsioonijuhtumeid ning nendest õppida. Lisaks üldises vormis teineteise süsteemide osas harivate seminarürituste korraldamisele saavad ka kohtute pressiesindajad igapäevases otsesuhtluses ajakirjanikega palju ära teha.

Kohtuotsuste põhisisu on sageli peamine teave, mis laiema avalikkuseni kohtumenetluste kohta jõuab ja arvamust kohtutest kujundab. Ühe põhjusena ka intervjuudes esile toodud avalikkuse vähestele teadlikkusele kohtuotsuste motiividest on see, et kriminaalasjades teevad esimese ja teise astme kohtud üldjuhul esmalt teatavaks vaid otsuse resolutiivosa ilma seda põhjendavate motiivideta. Siiski on eesmärgipärase kommunikatsiooni rakendamisel võimalik vajadusel ka motiveerimata otsuse puhul keskseimate resolutiivosa aluseks olnud motiivide väljatoomine või kohtuotsuse motiivide kommunikeerimine tervikotsuse valmimise järel. Ühe sisekommunikatiivse selgituskohana tõusetub siin ka kriisi ennetava kommunikatsiooni teadvustamine. Kui kohus teeb teatavaks otsuse, mille puhul võib ette näha laiemat meedia ja avalikkuse kriitikat ning tõstatuvaid küsimusi, vajab see kindlasti kommunikatsiooni ettevalmistust. Paljude kriminaalasjade otsused tehakse ka kokkuleppemenetluses ilma motivatsioonita üheski menetlusstaadiumis. Ka nende otsuste puhul võib mõnel juhul olla vajalik näiteks karistuse eesmärkide ja kokkuleppemenetluse olemuse täiendav selgitamine. Ühe vahendina tõusetub kohtute vajadus rakendada praegusest suuremat proaktiivsust ja avatust ning omapoolset teemaderingi laiendamist. Nõustudes Sztompkaga (1999) leian, et avatuse rakendamine on oluline abivahend usalduse tekkeks. Kuigi ei saa mööda vaadata ka kohtute kui ekspertsüsteemide (Giddens 1990) olemusest, arvan, et ka ekspertsüsteemid peavad usaldusväärse saavutamiseks püüdlema võimalikult suure avatuse ja läbinähtavuse poole. Kohtute puhul on siin kindlasti arenguruumi ja mitmeid võimalusi selle rakendamiseks. Teisalt võib tõstatada küsimuse, kas meedia on üldse huvitatud kohtuteemadest, mis ei käsitle konflikte ning kui palju õnnestub harivamaid teemasid inimesteni viia meedia vahendusel. Siia sobib näitena 9. mail 2008 Eesti Vabariigi 90. juubeliaasta ja kohtukuu ühe üritusena toimunud 90 Eesti kohtuniku loengut üle Eesti. Loengute pidamise eesmärk oli luua dialoog kohtute ja inimeste vahel ning informeerimise kaudu tõsta usaldust õigusemõistmise süsteemi vastu. Kuigi kohtud eesotsas Riigikohtuga tegelesid aktiivselt ürituse kommunikeerimisega, oli meedia huvi selle vastu paraku leige. Kuigi ka avalikkuse osavõtt oli mõnes loengukohas mõnevõrra kesine, käis siiski loenguid

(mh koolides) kuulamas kokku umbes 4300 inimest. Võib eeldada, et ürituse hariv eesmärk ei olnud meedia jaoks piisavalt atraktiivne ning prioriteetsed kohtuteemad keskenduvad pigem konfliktidele, õnnetustele, vägivallale, võimu kuritarvitamisele jms-le. Seega võib kohtuinfo laiendamine, selle suurem keskendumine harivale eesmärgile ja ka teiste oluliste teemade aktiivsem kommunikeerimine meedia vahendusel osutuda probleemseks.

Riigikohtu esimees Märt Rask tõi intervjuus esile juristide “eripära usaldada kirjalikku teksti oluliselt rohkem kui kasvõi oma väga tarka mõtet.” Kuid ka kirjaliku teksti mõjuvõim on sõltuv selle järgimise kohustuslikkuse astmest. Kuna kommunikatsiooni strateegilised meetmed ja eesmärgid saab kirja panna ikkagi vaid soovituslikus vormis, ei ole tegelikult mõtet tõstatada küsimust, kas kohtute liikumist avatuma kommunikatsiooni poole on üldse võimalik saavutada seni, kuni seadus selleks ei kohusta. Soovitusliku dokumendi kirjalik sõnastamine annab siiski juba tugeva eelise võrreldes selle puudumisega. Arvan, et ühe suurima väljakutsena ja olulise osana strateegia rakendamisel saab olema selle sisekommunikatiivne teadvustamine. Koos eesmärgipärase sisekommunikatsiooniga võib selle rakendumist aga pidada realistlikuks. Siiski võib kohtute kommunikatsioonistrateegia rakendumisele ette näha ka mitmeid komistuskive. Esmasena võib siin tõstatada nii inim- kui rahalise ressursi vähesuse. Inimressuri probleemidena tõusetuvad nii õigusemõistmise kui selle tugiteenusega tegelevate inimeste suure töökoormuse kui ka pressiesindajate suhtelise vähesuse. Näiteks sihipärasema kommunikatsiooni saavutamiseks õpilaste sihtrühmaga on kindlasti vaja praegusest suuremat kohtunike panustamist sellesse. Olen veendunud, et kohtunike puhul ei tekiks küsimus motivatsiooni ja missioonitunde olemasolus, kuid takistused võivad esile tulla ebapiisava ajaressursina. Samuti ei ole kõik kohtud kaetud pressiesindaja funktsiooniga ja kahes kohtus täidab pressiesindaja ka teisi tööülesandeid. Lisaks tähendaks kommunikatsioonistrateegiliste laiemate eesmärkidega tegelemine pressiesindajatele võrreldes praegusega järjepidevamat tööülesannete laiendamist põhitegevuse ehk meediasuhtluse kõrval. Samuti tuleb kommunikatsioonistrateegia rakendamisel ühe tõenäolise probleemina esile kohatine skepsis ja valmisolek omapoolselt panustada kommunikatsiooni arendamisse, näiteks proaktiivsesse meediasuhtlusesse. Samas on praegusest suurema avatuse rakendamine kohtute kommunikatsioonis väga vajalik. Kui vaadata antud töös esitatud soovituslikke kommunikatsioonistrateegia lähtealuseid, siis kommunikatsioonieesmäärke erinevate sihtrühmadega läbib keskse joonena vajadus suuremaks avatuseks ja proaktiivsuseks.

Analüüsid antud magistritöös kasutatud uuringumeetodite efektiivsust töö eesmärkide täitmisel võib öelda, et dokumendianalüüs ja avaliku arvamuse uuringute teisene analüüs õigustasid end kasutatavate meetoditena ootuspäraselt. Mõnevõrra kriitilisemalt tuleb aga suhtuda intervjuude ühe meetodina kasutatud e-posti teel läbiviidud intervjuude kasutegurit ja soovitud panust töö analüütilisse materjali. Kuna suuliste süvaintervjuude paindlik vorm võimaldas saada oluliselt vahetumat, laialdasemat ja mitmekülgsemat materjali, on intervjuude analüüsis neil võrreldes e-posti teel läbiviidud intervjuudega kahtlemata täita kesksem roll. E-posti teel saadud vastused jäid sageli vägagi lakooniliseks ja seisukohti mittepõhjendatavateks. Teisalt lähtuvalt ekspertintervjuude ja manifestse analüüsi olemusest sai mõlema intervjuude meetodi tulemusi analüüsis kasutada ning e-posti teel saadud vastused siiski toetasid oma materjaliga süvaintervjuude tulemusi. Samuti oli süvaintervjuude maht piisav antud töö eesmärkide saavutamiseks.

KOKKUVÕTE

Antud magistritöö „Eesti kohtute identiteet ja imago“ eesmärk oli uurimusliku analüüsiga teha eeltöö ja rajada alus suuremale rakenduslikule projektile Eesti kohtute kommunikatsioonistrateegia elluviimiseks. Magistritöö eesmärk oli luua alus strateegia edasiarendamiseks kohtute identiteedi määratlemisega ja analüüsiga erinevustes praeguses ja soovitud imagos. Magistritöös uurisin dokumendianalüüsi, avaliku arvamuse uuringute teisese analüüsi ja intervjuude läbiviimisega Eesti kohtute praegust ja soovitud identiteeti ning imagot. Samuti tegin kommunikatsioonistrateegia seisukohalt olulisimad järeldused. Töö kommunikatsioonistrateegia lähtealuste osas pakkusin kasutatud uuringumeetodite analüüsi tulemusena sõnastused Eesti kohtute missioonile ja põhiväärtustele ning tõin välja olulisimad siht- ja sidusrühmad ja üldised kommunikatsioonieesmärgid nendega.

Tuginedes Sztompkale (1999) tõin kohtute kommunikatsioonis esile usalduse saavutamise kolm tasandit: 1) institutsionaalne tasand – usaldus kohtute kui tervikliku institutsiooni suhtes, tema eesmärkide, ühiskondliku rolli täitmise ja väärtuste suhtes; 2) protseduuriline tasand – usaldus kohtute tegevuse reeglite, viiside ja vahendite suhtes ning ka neid järgivate töötajate suhtes; 3) kohtuniku sotsiaalse rolli tasand – usaldus kohtunike suhtes nende sotsiaalse rolli ja neile esitatud kõrgete eetikanõuete täitjana.

“Tegelikku” ja soovitud identiteeti analüüsides ilmnes, et kohtute praegune identiteet läheb suures osas kokku soovitud identiteediga. Kohtute praeguses identiteetitunnetuses läbi kohtunikkonna identiteedi ei ole siiski veel soovitud piisavalt ühiskondliku rolli ja ühiskonnas toimuvaga seotuse tajumist. Liikumine soovitud identiteedi poole on aga juba alanud. Samuti on praeguses identiteeditunnetuses soov liikuda praegusest liigsest suletusest suurema avatuse poole ning praegusest kohatisest aeglusest kvaliteetse õigusemõistmiseni mõistliku aja jooksul. Oluline on ka suurema ühtlustunde saavutamine kogu kohtusüsteemi identiteedis ja ühtsema suhtluspraktika saavutamine sihtrühmadega.

Kohtud tunnetavad oma praegust identiteeti läbi positiivsemate märksõnade, kui nad tunnetavad oma arvatavat välist imagot. Suurim lõhe praeguse imago ja soovitud imago osas seisneb selles, et kohtute praegust imagopilti iseloomustab eelkõige karistaja roll, kuid soovitud imagot iseloomustab õigusemõistja, abistaja ja kaitsja roll. Teine suurim lõhe

praeguses imagos ja soovitud imagos on see, et kohtuid nähakse bürokraatliku ja keerulisena, kuid soovitud imago iseloomustab arusaadavus, inimlikkus ja kodanikukeskus.

Oluliste väärtustena tõusetuvadki inimlikkus, kodanikukeskus ja eesmärgipärane kohtlemine ehk kohtu kui teenindusasutuse arendamine kodanikusõbralikumaks. Kommunikatsiooneesmärkidest lähtuvalt tõusetub kesksena praegusest rohkem avatuse väärtuse rakendamine. Samas tuleb kohtute avatuse printsiipi rakendada mõistlikult ja kaalutletult, kuid vältida tuleb ka liigset suletust, mis põhjustab tundmatust, mõistmatust, vähest usaldust ja isegi hirmu kohtute ees.

Kuigi kohtute prioriteetseim sihtrühm on menetlusosalised, ei saa alahinnata ka kommunikatsiooni olulisust laiema avalikkusega. Viimasega on kommunikatsioon oluline lähtuvalt õigusteadlikkuse tõstmise, preventiivsuse, kohtute usaldusväärsuse ning ühiskonnas laiemalt kohtute soovitud imago kujundamise aspektist. Usaldusväärsus ja hea maine avalikkuse silmis on üks vahend kohtute missiooni täitmiseks. Kui menetlusosaliste puhul saab kohus positiivset imago kujundada paljuski läbi erapooletu ja eesmärgipärase kohtlemise, siis laiema avalikkuse jaoks on kohtud rohkem nähtavad Giddensi (1990) kirjeldatud ekspertsüsteemidena ning imago kujunemist mõjutab üldjuhul vaid väike osa kogu kohtumenetlusest, eelkõige kohtulahendite põhisisu. Üldise õigusteadlikkuse kasvu ja positiivse imago eesmärgil peaksid kohtud eesmärgistama avalikkuseni jõudva kohtuinfo laiendamist. See tähendaks avalikkusele võimalikult kohtulahendeid motiveeriva, samuti kohtute töö põhiprintsiipe selgitava, statistilise jms info aktiivsemat kommunikeerimist.

Kohtute kommunikatsioon peaks eesmärgistama, kuidas kujundada kohtunike imago läbi nende põhitegevuse õigusemõistja rollis, läbi n-ö ideaalsete kohtunike, kes vastavad esitatud eetilistele nõuetele. Lähtuvalt sellest, et kohtute ja kohtunike puhul on oluline seotus ühiskonnas toimuvaga, peaks kohtud ja kohtunikud tihendama dialoogi avalikkusega.

Kohtute jaoks on oluline kommunikatsiooni arendamine avalikkuse jaoks olulisima arvamuse kujundaja meediaga ja kooliõpilastega ehk n-ö kodanikuühiskonna kasvatamise eesmärgi täitmine. Oluliste kommunikatsioonikanalitena tõusetuvad kohtute jaoks internet, trükitud materjalid ning otsekontakte võimaldavad kommunikatsiooniüritused.

SUMMARY

The aim of the present master's thesis „The identity and image of Estonian courts“ was carrying out preliminary scientific analysis and laying the basis to a bigger project of practical character focused on putting into practice the communication strategy of Estonian courts. The thesis intends to create basis for further developing out strategy of specifying the identity of courts and analyzing differences between their present and desired future image. In the present research I have studied the present and desired identity and image of Estonian courts by means of document analysis, interviews and secondary analyses of studies of public opinion. I have made the basic conclusions from the point of view of communication strategy. In the part dealing with the basis of communication strategy I suggested formulations to the mission and main values of Estonian courts as a result of the analyses of the used research methods. The most significant target groups, stakeholders and general communication goals concerning them have been brought out as well.

Basing on the views of Stompka (1999) I have brought out three levels of obtaining confidence when communicating with courts: 1) institutional level – confidence in court regarded as a consistent institution in its goals, values and fulfilling its public role 2) procedure level – confidence in rules, ways and means of acting of courts and in the court staff following these categories as well 3) a judge's social role level – confidence in judges as bearers of their highly esteemed social role and justifying the ethical demands that are expected from them.

When analyzing factual and desired identity of courts it appeared that the present identity coincides with the desired identity at a great extent. In the present cognition of identity through the identity of judges there is still not desirably enough cognition of connectivity between the social role and that what is really going on in the society. But changes towards the desired identity have already started to take place. In the present day cognition of identity we can also feel the wish to move on from the present closeness to greater openness, and from the present slowness that we sometimes meet in qualitative judging; to judging in discerning period of time. It is also essential to achieve greater sense of unity in the identity of the whole court system and make communication practice between different target groups more similar.

Courts apprehend their present identity through more positive keywords rather than through their construed external image. The biggest gap between the present and desired image is that the former can be characterized first of all as a sanctioner, the latter as a judge, helper and protector. Another bigger gap between the present and desired image of courts is that according to the present image they are seen as bureaucratic and complicated institutions as desired image of them might be characterized as understanding, human and citizen-centered one.

Humanity, focusing on citizens, proper and just treatment of people or changing court as an institution that is serving people friendlier, are the essential values that have arisen. Openness as a value in itself also serves communicational purposes. The principle of openness of a court should still be taken discerningly and carefully, avoiding excessive closeness causing indefiniteness, not understanding, inconfidence and even fear when people have to contact courts.

Although the prior target group of courts are the people involved in a trial, the importance of communicating with more numerous general public cannot be underestimated either. It is essential from the aspect of improvement of juridical knowledge of people, preventivity, trustworthiness of courts and desired image of courts on the whole. One means of fulfilling the mission of courts is to be trustworthy for people and esteemed by them. When impartial and purposeful treatment can create positive image of court in people who are involved in some juridical procedure, then general public sees courts more as an expert system as described by Giddens (1990), and only a small part of the procedure, the main essence of a sentence at the first place, influences the formation of a certain image. The goal of courts should be giving more information about their activity to society that would improve people's general knowledge of law and would also contribute to the positive image of the court system. It would mean more active forwarding of information to general public concerning assizes, explanations of main principles of practical court work, statistics, e.t.c. Communication of courts should have distinctive standpoints in the image-formation of judges based on their main activity, i.e. being in the role of adjudicator, the so-called ideal judge, meeting the needs of the ethic demands which they are expected to follow. It is very important for courts and judges to be in touch with all sides of general public, to be aware of

concerns of society, and that is why they should develop and improve social dialogue in every way.

It is also essential for courts to communicate actively with media that has an immense influence on public opinion, and with schoolchildren in order to raise new members of the so-called society-for-citizen. Internet, all kind of informational publications and communicative activities which enable direct contacts with people are also constantly becoming more important channels of communication.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Chreim, S. (2002). Closing the gap between projected and attributed identity. Moingeon, B & Soenen, G (toim). *Corporate and organizational identities. Integrating strategy, marketing, communication and organizational perspectives*. London; New York: Routledge, 75–90.
2. Dhalla, R. (2007). The construction of organizational identity: Key contributing external and intra-organizational factors, *Corporate Reputation Review*, 10(4). Palgrave Macmillan Ltd, 245–260.
3. Dowling, C. (2002). *Creating Corporate Reputations: Identity, Image, and Performance*. Oxford:University Press.
4. Ferguson, S.D (1999). *Communication planning : an integrated approach*. Thousand Oaks [etc.]:Sage.
5. Friedman, A.L & Miles, S. (2006). *Stakeholders: theory and practice*. Oxford: University Press.
6. Fombrun, C.J. (1996). *Reputation: Realizing Value from the Corporate Image*. Boston, Massachusetts: Harvard Business School Press.
7. Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Stanford; California: Stanford University Press.
8. Gioia, A.D, Schultz, M, Corley,G.K. (2004) Organizational Identity, Image, and Adaptive Instability. Hatch, M.J & M. Schultz (toim). *Organizational identity: a reader*. Oxford: Oxford University Press, 349–375.
9. Hatch, M.J & M. Schultz & M.H. Larsen (2000). Scaling the Tower of Babel: Relational Differences between Identity, Image, and Culture in Organizations. Hatch, M.J & M. Schultz & M.H. Larsen (toim). *The expressive organization: linking identity, reputation, and the corporate brand*. Oxford: Oxford University Press, 11–35.
10. Heinla, E. (2001). *Kultuur, elukvaliteet ja väärtushinnangud*. Tallinn: TPÜ Kirjastus.
11. Kaugia, S. (2000). Sotsioloogia ja õiguse sotsioloogia teoreetilisi käsitlusi. Tartu: Tartu Ülikool.
12. Kaugia, S. (2006). Õigusteadvus: olemus, kujunemine, toimimine. Kaugia, S. *Õigus ühiskonnas: Artiklite kogumik: Abistavaks materjaliks õiguse sotsioloogia omandamisel*. Tartu: Avatar, 2006, 77–113.

13. Lagerspetz, M. (2006). *Kodanikuühiskonna lühisõnastik*. Tallinn: Eesti Mittetulunudsühingute ja Sihtasutuste Liit.
14. Miles, M.B & A.M. Huberman. (1994). *Qualitative Data Analysis*. Thousand Oaks: CA: Sage Publications.
15. Moingeon, B & Soenen, G. (2002). The five facets of collective identities. Moingeon, B & Soenen, G (toim). *Corporate and organizational identities. Integrating strategy, marketing, communication and organizational perspectives*. London; New York: Routledge, 13–34.
16. Past, A. (2007). *Mainekujundus ettevõtluses ja poliitikas*. Tartu: Äripäeva Kirjastus.
17. Past, A. (2008). *Juhtimine ja suhtekorraldus. Meelespealilledega tass*. Tallinn: Kirjastus Pegasus.
18. Price, S.V. (1997). Community relations: what motivates stakeholders?. *Communication World*. March. URL (kasutatud september 2008) http://findarticles.com/p/articles/mi_m4422/is_n4_v14/ai_19294357/pg_2?tag=artBody;coll.
19. Reger, R, Gustafson, L., Demarie, S., Mullane, J. (1994) Reframing the organization: why implementing total quality is easier said than done. *Academy of Management Review*, 19: 565–84.
20. Rekom, J. (2002). Manifestations in behavior versus perceptions of identity. Moingeon, B & Soenen, G (toim). *Corporate and organizational identities. Integrating strategy, marketing, communication and organizational perspectives*. London; New York: Routledge, 91–114.
21. Roots, H. (2005). *Loenguid organisatsiooniteooriast*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
22. Sztompka, P. (1999). *Trust. A Sociological Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
23. Truu, A. (2005). Kohtu legitimatsioon Eesti ajakirjanduses (Tallinna Linnakohtu näitel). Tartu Ülikool.
24. Vadi, M. (2001). *Organisatsioonikäitumine*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
25. Valk, Anne. (2003). *Organisatsioon ja juhtimine avalikus sektoris. Õpik rakenduskõrgkoolile*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
26. Vos, M & Schoemaker, H. (1999). *Integrated communication. Concern, internal and marketing communication*. Utrecht: Lemma BV.

Kasutatud materjalid:

1. Eesti Vabariigi põhiseadus (3.07.1992) RTI, 28.06.2007, 43, 311. URL (kasutatud mai 2008) <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12846827>.
2. Kohtute seadus (29.07.2002) RTI, 19.07.2002, 64, 390. URL (kasutatud mai 2008) <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13153856>.
3. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (Rooma, 4.11.1950) RTII, 11.05.2000, 11, 57. URL (kasutatud mai 2008) <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=78154>.
4. Eesti kohtuniku eetikakoodeks. (2004). URL (kasutatud mai 2008) <http://www.nc.ee/?id=525>.
5. Avaliku teenistuse seaduse lisa 1 avaliku teenistuse eetikakoodeks (1.01.1996). RTI, 22.02.1995, 16, 228. URL (kasutatud mai 2008) <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13153917>.
6. Tsiviilkohtumenetluse seadustik (1.01.2006). RTI, 19.05.2005, 26, 197. URL (kasutatud mai 2008) <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13107075>.
7. Kohtusüsteemi arengu põhimõtted. (2007). URL (kasutatud mai 2008) <http://www.riigikohus.ee/?id=749>.
8. Kohtute Haldamise Nõukoja soovitusel kohtute meediasuhtluseks. (2006). URL (kasutatud mai 2008) <http://www.nc.ee/?id=680>.
9. Justiitsministeeriumi arengukava aastani 2012, kinnitatud ministri 2008. a käskkirjaga nr 8. (2008). URL (kasutatud mai 2008) <http://www.just.ee/33313>.
10. Riigikohtu uuringu aruanne. Elanikkonna küsitlus, kevad 2006. (2006). URL (kasutatud mai 2008) <http://www.nc.ee/vfs/503/ldsuse%20suhtumine%20kohtusse%20-%20uuringu%20aruanne.pdf> (viidetes: 2006 RK).
11. Õigusteadvus, Tallinn, juuni/juuli 2007. (2007) URL (kasutatud mai 2008) http://www.riigikohus.ee/vfs/600/uuring_2007_oigusteadvus.pdf (viidetes: mai 2007 RK).
12. Eesti elanike õigusteadlikkuse uuring, Tallinn 2007. (2007) URL (kasutatud mai 2008) <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=30815/Eesti+elanike+%F5igusteadlikkuse+uuring.pdf> (viidetes: 2007 JM).

13. Gümnaasiumiõpilaste õigusteadvuse uuringu tulemused. November – detsember 2007. (2007) URL (kasutatud mai 2008)
http://www.riigikohus.ee/vfs/683/Noorte_%F5igusteadvuse_uuringu_aruanne.pdf
(viidetes: nov 2007 RK).
14. Lauristin, M (2007). *Kommunikatsioonistrateegia*. Loengu õppematerjal kevadsemestrist 2007. “Usaldus ja sõnum”. TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
15. Harju Maakohtu 29. septembri 2006 konverentsi “Milline on õigusemõistmise nägu” materjalid. (2006).
16. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi määrus kriminaalasjas nr 3-4-1-12-08, 30.12.2008 (2008). URL (kasutatud aprill 2009)
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-4-1-12-08>.

Lisa 1: Intervjuude kavad

1.1. Pilootintervjuu kava

Küsimused kohtunikele, kommunikatsioonispetsialistidele, õigusteenistuse juhtidele ja kantseleide juhatajatele.

1. Kirjeldage palun, milline on meie kohtute identiteet? (Identiteet on see, kes me oleme, kelleks end peame, millisena end tajume).

2. Kuidas Teie sõnastaksite kohtute missiooni, mis väljendaks seda, miks kohus üldse eksisteerib, mis on tema eesmärk ja millega see eesmärk saavutatakse?

3. Milliste sõnadega, omadustega vastate Te kohtute kohta küsimusele: “Kes me soovime olla?”

4. Kuidas Te sõnastaksite kohtute visiooni, mille poole pürgida ehk kohtute ideaalse rolli ja olukorra?

5. Millised kohtute sihtrühmad Te tooksite kohtu poolt vaadatuna välja prioriteetsetena? Kelle arvamus kohtutest on meie jaoks oluline?

(Sihtrühmadel on organisatsiooniga vastastikku sõltuvad suhted. Sihtrühmad on need, kellega organisatsioon peab arvestama, sest nad võivad organisatsiooni aidata või kahjustada. Sihtrühmad võivad olla väga erinevad, nii sellised, kellega on organisatsioonil formaalne, ametlik või lepinguline suhe, kui ka need, kellega pole.)

Küsimused 6–9 iga sihtrühma kohta:

6. Milline on Teie arvates sihtrühma silmis kohtute imago?

(Imago on see, mida meie organisatsioonist väljaspool meist arvatakse.)

7. Milliseid probleeme esineb sihtrühmaga konkreetsemal tasandil lisaks suurematele maine teemadele?

8. Kuidas neid probleeme saab Teie arvates lahendada?

9. Millisena Te näete kohtute kommunikatsiooni eesmärgi sihtrühmaga?

(Kommunikatsiooni eesmärk tähendab seda, mida me tahame saavutada, millist hoiakut või käitumist sihtrühmas esile kutsuda.)

10. Nimetage kolm tähtsamat asja, mida Teie arvates kohtute kommunikatsioonis tuleks ära teha.

11. Kas kohtunike imago erineb Teie arvates kuidagi kohtu kui institutsiooni imagost? Kas on konkreetseid kohtunikke, kes seda imagot kujundavad?

12. Milline on n-ö ideaalkohtuniku imago rahva silmis? Kas sellist ideaalkohtunikku praegu rahva teadvuses leidub, st kas selline kohtunik või sellised kohtunikud on avalikkuse teadvusse jõudnud?

Või pigem teatakse ikkagi vastuolulisi, isegi skandaalseid persoone, kel on suurem roll imago kujundamisel ja mitte alati just soovitud suunas?

Lisaküsimused 13.–15. on mõeldud esitamiseks vaid kohtunikele:

13. *Kas Teie analüüsite Teie enda või Teie n-ö “kodukohtu” menetluses olevate kohtuasjade osas seda, et milliste kohtuasjade ja -otsuste kohta teavitamine läbi meedia oleks avalikkusele vajalik, kasulik ja oluline?*

14. *Kui vastasite 13. küsimusele jah, siis kas vahendate seda teavet ka oma kohtu kommunikatsioonitöötajale? Kui ei, siis miks?*

15. *Kui vastasite 13. küsimusele ei, siis miks?*

16. Kas ma jätsin midagi küsimata, mida Te antud kontekstis oleksite kindlasti tahtnud juurde kommenteerida, mõni võtmeküsimus jäi äkki esitamata?

1.2. Muudetud intervjuukava pärast pilootintervjuu läbiviimist

Küsimused kohtunikele, kommunikatsioonispetsialistidele, õigusteenistuse juhtidele ja kantseleide juhatajatele.

1. Kirjeldage palun, milline on meie kohtute identiteet? (Identiteet on see, kes me oleme, kelleks end peame, millisena end tajume).

2. Kuidas Teie sõnastaksite kohtute missiooni, mis väljendaks seda, miks kohus üldse eksisteerib, mis on tema eesmärk ja millega see eesmärk saavutatakse?

3. Milliste sõnadega, omadustega vastate Te kohtute kohta küsimusele: “Kes me soovime olla?”

4. Kuidas Te sõnastaksite kohtute visiooni, mille poole pürgida ehk kohtute ideaalse rolli ja olukorra?

5. Millised kohtute sihtrühmad Te tooksite kohtu poolt vaadatuna välja prioriteetsetena? Kelle arvamus kohtutest on meie jaoks oluline?

Küsimused 6–9 palun vastata iga sihtrühma kohta eraldi:

6. Milline on Teie arvates sihtrühma silmis kohtute imago? Mida konkreetne sihtrühm meist arvab?

7. Milliseid probleeme esineb sihtrühmaga konkreetsemal tasandil lisaks suurematele maine teemadele?

8. Kuidas neid probleeme saab Teie arvates lahendada?

9. Millisena Te näete kohtute kommunikatsiooni eesmäärke sihtrühmaga?

(Kommunikatsiooni eesmärk tähendab seda, mida me tahame saavutada, millist hoiakut või käitumist sihtrühmas esile kutsuda.)

10. Nimetage kolm tähtsamat asja, mida Teie arvates kohtute kommunikatsioonis kõigi olulisemate sihtrühmadega tuleks ära teha.

11. Kas kohtunike imago erineb Teie arvates kuidagi kohtu kui institutsiooni imagost? Kui erineb, siis kuidas?

12. Kas on konkreetseid kohtunikke, kes kohtunike imagot rahva silmis kujundavad? Kui jah, siis kuidas?

13. Kuidas, läbi mille peaks inimeste silmis kujunema positiivne imago kohtunikest?

Lisaküsimused 14.–16. on mõeldud esitamiseks vaid kohtunikele:

14. Kas Teie analüüsite Teie enda või Teie n-ö “kodukohtu” menetluses olevate kohtuasjade osas seda, et milliste kohtuasjade ja -otsuste kohta teavitamine läbi meedia oleks avalikkusele vajalik, kasulik ja oluline (sh kohtuasjad, mida ei ole varem meedias kajastatud)?

15. Kui vastasite 14. küsimusele jah, siis kas vahendate seda teavet ka oma kohtu kommunikatsioonitöötajale? Kui ei, siis miks?

16. Kui vastasite 14. küsimusele ei, siis miks?

17. Kas ma jätsin midagi küsimata, mida Te antud kontekstis oleksite kindlasti tahtnud juurde kommenteerida, mõni võtmeküsimus jäi äkki esitamata?

Lisa 2: Intervjuude tulemuste kategoriseerimine ja kodeerimine

Kategooria 1: Soovitud identiteet

Alamkategooria 1.1: Milline missioon võiks olla kohtute soovitud identiteedi aluseks ja kuidas seda saavutada?

Kood 1.1.1: Rahva teenimine

Kood 1.1.2: Harimine

Kood 1.1.3: Õigusrahu tagamine

Kood 1.1.4: Õigus ja õiglus

Kood 1.1.5: Isiklik eeskuju

Alamkategooria 1.2: Milline visioon ja väärtused võiks olla kohtute soovitud identiteedi aluseks?

Kood 1.2.1: Avatus kui väärtus

Kood 1.2.2: Põhiväärtused ja visioon

Kategooria 2: “Tegelik” identiteet

Kood 2.1: Visiooni ja missiooniga kokkuminev identiteet

Kood 2.2: Identiteedi sõltuvus konkreetsest kohtust

Kood 2.3: Ühiskondliku rolli tajumatus

Kood 2.4: Suletud

Kood 2.5: Aeglane

Kategooria 3: Imago

Alamkategooria 3.1: Tänapäevane tajutud imago

Kood 3.1.1: Negatiivsus või adekvaatse imago puudumine

Kood 3.1.2: Pigem positiivne

Kood 3.1.3: Imago kujunemine läbi isikliku kokkupuute

Kood 3.1.4: Imago sõltuvus hetkel esitatavast meediainfost

Kood 3.1.5: Kohus kui karistaja

Alamkategooria 3.2: Soovitud imago

Alamkategooria 3.3: Kohtunike imago

Kood 3.3.1: Kohtunike imago kujunemine

Kood 3.3.2: Kohtunike imago *versus* kohtute imago

Kood 3.3.3: Kohtuniku imago inimeste silmis

Kood 3.3.4: Kohtunike eksponeerimine

Kategooria 4: Sihtrühmad ja kommunikatsioonieesmärgid

Alamkategooria 4.1: Kohtute olulisemad sihtrühmad

Alamkategooria 4.2: Olulisimad asjad, mida kommunikatsioonis ära teha

Kood 4.2.1: Sihtrühmaga meedia

Kood 4.2.2: Sihtrühmaga menetlusosalised

Kood 4.2.3: Erinevad sihtrühmad

Kood 4.2.4: Sihtrühmaga laiem avalikkus

Alamkategooria 4.3: Kommunikatsioonieesmärgid erinevate sihtrühmadega

Kood 4.3.1: Sihtrühmaga meedia

Kood 4.3.2: Sihtrühmaga koolinoored

Kood 4.3.3: Sihtrühmaga avalikkus

Kood 4.3.4: Sihtrühmaga menetlusosalised

Kood 4.3.5: Sisekommunikatsioon

Kood 4.3.6: Teised võimuharud

Kood 4.3.7: Koostööpartnerid

Kood 4.3.8: Euroopa Liidu kohtud